

พระมงคลวิเสสกถา

โดย

สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฒนมหาเถระ)

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

วัดบวรนิเวศวิหาร

พระมงคลวิเสสกถา

ในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา

ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง

วันเสาร์ ที่ ๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๐

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

รับพระราชทานถวาย

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

หิโต พุทฺธํ ปฏิปชฺช โภเค

ตํ เทวตา รกฺษติ ฌมฺมคฺคตํ

พหุสฺสุตํ สีลวตฺตูปนฺนํ

ฌมฺเม จิตฺ น วิชหาติ กิตฺติ

ฌมฺมญฺจํ สีลสมฺปนฺนํ

เนกขํ ชมฺโพทสฺสเสว

เทวาปิ นํ ปสฺสฺสนฺติ

สจฺจวาที หิริมนํ

โก ตํ นิมนฺติตฺมรหฺติ

พฺรหฺมุนาปิ ปสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัยในพระมงคลวิเสสกถา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี เป็นปสาทนียกถามังคลานโมทนา ในมหามงคลสมยาภิลักขิตกาลด้วยสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงเจริญพระชนมายุมาโดยสวัสดิ์ บัดนี้บรรจบสุรทินพระบรมราชสมภพอีกวาระหนึ่ง จึงทรงพระราชปรารภวรมหามงคลสมัย มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตั้งการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเฉลิมพระชนมพรรษา ได้ทรงกระทำสักการบูชาพระพุทธรูปที่รัตนตรัย ด้วยราชาภิมานสักการภัณฑ์ พร้อมประทีปธูปเทียนสุดันธมาลา

พระราชทานถวายภัตตาหารบิณฑบาต และไทยธรรมสมณบริวาร ในภิกษุสงฆ์แล้ว ทรงพระราชอุทิศส่วนพระราชกุศลเป็นเทวดาพลี สรรพสาธารณพลีธรรมบรรณาการ เพื่อให้เบิกบานอนุโมทนา ได้สมปรารถนาในโพลุญ์สุขสมบัติทั้งหลาย และได้ตั้งโมตรีหิโต-ปเทศกัลยาณจิตประสิทธิชัยมงคลวิมลสิริสวัสดิ์ พร้อมพิพัฒน์ประชนมายุคกาล นอบน้อมถวายสมเด็จพระบพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ให้ทรงเสวยผลล้ำเลิศเป็นนิത്യ เสด็จสถิตสถาพรผ่องใสสะอาด ในพระสิริราชมโหศวรรยสมบัติ ทรงพร้อมสรรพด้วยวรชัยมงคล ทรงนิราศไกลพ้นผองพิบัติอุปัทวันตราย ได้ทรงบำเพ็ญพระราชธรรมจริยารัฐฐาภิบาลโนบาย และพระราชกุศลบุญนิธิทั้งหลายทั้งปวงทุกประการ ให้ไพศาลอุพารอดิเรกอุดม เพิ่มพระบรมโพธิสมภารสืบปฐิปฏิบัติให้สูงส่ง ทรงเป็นองค์บรมนาถบพิตร ปกชีวิตปกจิตปกเกล้าทุกหมู่เหล่าชาวประชา, บรรดาเทพเจ้าและเหล่ามนุษย์ทุกถิ่นที่ โสมนัสยินดีถวายบริบาล อารักษ์พระบรมบรมาทสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า พระผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐไพศาล ให้ทรงเบิกบานด้วยพระราชกัลยาณเกียรติคุณเอกอดุลยวิจิตรสมดังพระพุทธานุภาพตรัสไว้ในปัญญาอังคตฺรนิกาย ว่า “สปรุโร ภิภษเว ชายมาโน” เป็นอาทิ แปลความว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สปรุรุษเกิดในตระกูล เป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่ชนเป็นอันมาก คือแก่มารดาบิดา แก่บุตรภริยา แก่คนรับใช้ แก่คนทำงานทั่วไป แก่มิตรอำมาตย์ แก่สมณพราหมณ์ เหมือนอย่างมหาเมฆฝนหลวง ยังข้าวกล้าให้ถึงพร้อมงอกงาม เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่คนเป็นอันมาก”

หิโต พหุณฺํ ปฎิพชฺช โภเค พระพุทธานุภาพที่รับพระราชทานอัญเชิญมาถวายเบื้องต้นแปลความได้ดังนี้ “บุคคลใดได้ปฏิบัติโภคสมบัติ ดำรงขราวาสวิตัย เกื้อกูลให้เกิดประโยชน์แก่ชนเป็นอันมาก เทวดาย่อมรักษามุคคณั้น ผู้อันธรรมคัมภรองรักษาเกียรติคุณยอมไม่ละมุคคณั้น ผู้เป็นพหุสุตร มีอรรถ และธรรมได้สดับมา ประกอบด้วยสี่ลาจารวัตร สถิตในธรรม ใครควรจะนิทานมุคคณั้น ผู้ตั้งอยู่ในธรรมถึงพร้อมด้วยศีล มีปกติกล่าววาจาสัตย์ มีหิริอยู่ในใจ บริสุทธิจูงแดงทองชมพูนุท อย่าวว่าแต่มนุษย์เลย แม้เทวดา และพรหม ก็ยอมสรรเสริญมุคคณั้น”

ลำดับนี้ จักรับพระราชทานสรรคุณสมบัติที่ตั้งแห่งสวัสดิมงคลอันพิเศษยิ่ง ซึ่งได้ชื่อว่า พระมงคลวิเสส มารับพระราชทานถวายวิสัยชนา ประดับพระปัญญาบารมีที่แม้ได้ทรงสดับแล้ว ทรงพระปัจเจกเขมณด้วยพระกำลังพระปริชาญาณอันสูงส่ง จะทรง

มีพระราชปณิธานเพื่อทรงปฏิบัติบำเพ็ญพระคุณสมบัติเหล่านั้นให้บริบูรณ์พร้อม และย่อมจะทรงมีพระราชอุทิศสาหะโดยพระอาการอันชอบ เพื่อทรงประกอบพระคุณสมบัติ อันแม้ยังไม่สมบูรณ์พร้อมให้พร้อมสมบูรณ์ เพื่อทรงเพิ่มพูนส่วนที่ได้ทรงบำเพ็ญแล้วให้เกื้อโยยยิ่ง ทรงปฏิบัติทุกสิ่งทุกประการโดยราชธรรม พระราชสิริสวัสดิพิพัฒนามงคลเลิศล้ำ ย่อมสำเร็จสัมฤทธิ์ แต่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าพระผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

ในศกนี้ (พ.ศ.๒๕๕๐) ขอรับพระราชทานถวายวิสาขบูชาพระคุณสมบัติส่วนอดีตสมบัติ ด้วยพระขันติธรรม ส่วนปรหิตสมบัติ ด้วยรัฐธรรมาภิบาลนโยบาย สาธกถวายด้วยเมธาวิธรรมพอเป็นนิตัสสนนัย

ศีลสมาธิคุณานัน

สพฺเพปิ กุสลา ธมฺมา

ขันติ ปธานการณ

ขันตฺยาเยว วฑฺฒนฺติ เต

พระพุทธศาสนสุภาษิตบทนี้แปลความว่า “ขันติเป็นประธาน เป็นเหตุ แห่งคุณ คือศีลและสมาธิ, กุศลธรรมทั้งปวงย่อมเจริญ เพราะขันติเท่านั้น”

ขันติเป็นธรรมเครื่องทำให้งาม คู่กับโสรจจะ ซึ่งเป็นธรรมเรื่องทำให้งามเช่นกัน ขันติป็นความอดทน โสรจจะเป็นความเสงี่ยม ผู้มีขันติความอดทนและมีโสรจจะความเสงี่ยม นั้นเป็นผู้งามธรรมสำคัญสองประการนี้เป็นที่ปรากฏเด่นชัดในสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าตลอดมา เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในพระชนมชีพมากมายเกินกว่าจะนำมารับพระราชทานกล่าวถึงได้หมดสิ้น แต่ย่อมเป็นที่ประทับใจทุกผู้ที่ได้รับรู้รับเห็นทั้งปวง บางเหตุการณ์ก็หนักหนาใหญ่หลวงยิ่งนัก ยากที่ผู้ใดจะรับได้อย่างมีความอดทนด้วยขันติมั่นคง มิได้ปรากฏความห้วนไหวให้เป็นที่รู้เห็น เช่นที่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงรับได้ตลอดมา พระขันติธรรมที่เลิศล้ำนักหนาปรากฏแก่สายตาแก่จิตใจพสกนิกรไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินทั้งปวง ยิ่งวันพระขันติธรรมยิ่งใหญ่หลวงพันพรรณนาวิฤตการณ์บ้านเมืองที่พากันวิตกกังวลไปทุกหนทุกแห่ง จนปรากฏเป็นความซุลมุนวุ่นวายหวาดกลัวไม่กล้าเผชิญชีวิตต่อไปก็มีอยู่มากน้อย เหตุเพราะขันติความอดทนไม่เพียงพอที่จะรับสถานการณ์ที่ไม่แน่นอนว่าจะเป็นอย่างใด วิฤตการณ์นี้ที่ประกาศรับรองพระขันติธรรมอันล้ำเลิศเป็นอัครจริยแห่งสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า พระผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐแท้จริง ทรงสงบนิ่งด้วยพระขันติธรรมและพระโสรจจะธรรม ขณะที่แทบทุกผู้ทุกคนกล่าวโทษใครต่อใครว่าเป็นเหตุจนแทบจะไม่เหลือคนดีที่ไม่ถูกกล่าวโทษ

จากคำของผู้หนึ่งบ้างผู้นี้บ้าง ขณะที่ทรงสงบอยู่อย่างงดงามยิ่ง ทั้งที่ประจักษ์แก่ใจไพร่ฟ้า
ข้าแผ่นดินทั้งปวงว่าทรงมีพระราชหฤทัยเป็นห่วงพสกนิกรอย่างยากจะประมาณได้

ขันติเป็นประธาน คือขันติเป็นใหญ่ เป็นเหตุนำ และสิ่งที่ขันติทำให้เกิดคือ
ศีลและสมาธิ อันเป็นคุณทั้งสองประการ ศีลก็ตาม สมาธิก็ตาม จักไม่เกิดจากความ
ไม่อดทนหรือความไม่มีขันติ ขันติทำให้ยับยั้งการทำลายชีวิตเพราะอดทนได้ต่อความยั่ว
ทางอารมณ์ เช่นความโกรธ ความปรารถนาต้องการที่ผิดศีลผิดธรรมอย่างรุนแรง จนถึง
อาจทำลายชีวิตกันได้เพียงเพื่อให้สมปรารถนา ขันติทำให้รักษาศีลข้อ ๒ ได้ ศีลข้อ ๒
คือเว้นจากการถือเอาของที่มีไซ้ของตน เมื่อความปรารถนาต้องการเกิดขึ้น แม้ไม่มีขันติ
ความอดทนเพียงพอ ก็ยอมละเมิดศีลข้อ ๒ ขันติทำให้รักษาศีลข้อ ๓ คือเว้นจากการ
ประพฤติผิดประเวณี ก็มีเหตุผลเช่นเดียวกัน ว่ารักษาศีลข้อนี้ไม่ได้ แม้ไม่รู้จักอดทนต่อ
ความใคร่ความปรารถนาที่ผิดศีลผิดธรรม ต้องมีขันติ อดทนจนสามารถชนะความใคร่
ความปรารถนาที่ผิดศีลผิดธรรมได้ จึงจะรักษาศีลข้อ ๓ ได้ ขันติทำให้รักษาศีลข้อ ๔ ได้
คือมีความอดทนเอาชนะความรู้สึกที่จะพูดความไม่จริงเพื่อทำผู้อื่นให้เข้าใจผิดได้ จึงจะ
รักษาศีลข้อ ๔ ได้ ทุกคนอาจจะมีเวลาต้องการบิดเบือนความจริงบางอย่างเพื่อประโยชน์
ของตน แต่ถ้าสามารถอดทนเอาชนะความต้องการนั้นได้ ก็จจะรักษาศีลข้อ ๔ ได้ ได้เป็น
ผู้มีวาจาสัตย์ ซึ่งเป็นที่สรรเสริญของบัณฑิตทั้งปวง และขันติทำให้รักษาศีลข้อ ๕ ได้
ผู้ที่เสพของเมา คือผู้ที่ไม่สามารถอดทนเอาชนะความรู้สึกที่ต้องการอารมณ์มีนเมาได้
จึงไม่สามารถรักษาศีลข้อ ๕ ได้ แม้จะเคยได้รู้รสชาติของสิ่งมอมเมามาก่อน เคยรู้สึก
เป็นสุขกับความเคลิบเคลิ้มที่เกิดแต่อำนาจของเสพติดทั้งหลาย แต่ถ้ามีขันติเกิดขึ้น
เอาชนะความปรารถนาต้องการจะได้รับอารมณ์มีนเมาได้ ก็จะสามารถรักษาศีลข้อ ๕ ได้
เลิกเสพสิ่งมอมเมาทั้งหลายได้ ผู้มีขันติอดทนได้ เอาชนะความโกรธ ความปรารถนา
ต้องการที่ผิดศีลผิดธรรม ความใคร่ ความมีเจตนาทำให้เกิดความเข้าใจผิดจากความจริง
และความต้องการอารมณ์เคลิบเคลิ้มมีนเมาได้ จักเป็นผู้มีศีลได้ และมีสมาธิได้
เพราะใจที่มีศีลสะอาดนั้นเป็นใจที่สมาธิเกิดง่าย จึงเป็นใจที่มีสมาธิได้

ผู้มีศีล มีสมาธิ ย่อมเป็นผู้ที่สามารถยังกุศลธรรม คือความดีทั้งปวงให้เจริญได้
ท่านจึงแสดงไว้ว่ากุศลธรรมทั้งปวงย่อมเจริญ เพราะขันติเท่านั้น

สมเด็จพระมหารัชมงคลมุนีเจ้าทรงทำพระคุณได้ใหญ่หลวง เกินความสามารถ
เกินความเข้าใจของคนทั้งหลายทั้งนั้น นั่นก็เพราะทรงพร้อมด้วยศีลด้วยสมาธิ อันเกิด

แต่ทรงบริบูรณ์ด้วยพระขันติธรรมสม่ำเสมอ ทั้งเพิ่มพูนยิ่งขึ้นตามกาลเวลา ตามความทรงพระเจริญแห่งพระชนมายุกาล เหตุการณ์ร้ายแรงน่าประหวั่นพรັนพริ้งเพียงใดมีอาจเอาชนะพระขันติธรรมได้ ดังปรากฏประจักษ์แจ้งชัดแล้วในปัจจุบัน วิกฤตการณ์เลวร้ายนี้ค้นหาหาอาจยังความเศร้าหมองให้เกิดแก่ศีล สมาธิ และกุศลธรรมใด ๆ ในพระราชหฤทัยได้

ส่วนปรหิตสมบัติ รัฏฐาภิบาลนโยบาย ขอรับพระราชทานอภัยเชิญพระพุทศศาสนสุภษิตบพหนึ่งมาถวายพระพร ดังนี้

**เอโกปี สทุโร เมธาวิ
ธมมฏโฐ สีสสมปนโน**

**อสุสทุธานัน จ ภาตินัน
โหติ อตถาย พนฺธุนัน**

แปลความว่า “ผู้มีศรัทธา มีปัญญา ตั้งในธรรม ถึงพร้อมด้วยศีล แม้คนเดียวย่อมเป็นประโยชน์แก่ญาติและพวกพ้องผู้ไม่มีศรัทธา”

ศรัทธา คือความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย คือในสมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าในพระธรรมซึ่งทรงแสดงสอน ในพระสงฆ์ผู้พุทธสาวก ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามเสด็จสมเด็จพระบรมศาสดา ศรัทธานี้มิได้มากมีในผู้นับถือพระพุทศศาสนา แต่ความที่ทรงมีพระราชศรัทธา มีพระปัญญาธิง และทรงตั้งอยู่ในธรรม ปรากฏเด่นชัดแก่พสกนิกรไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินทั้งปวง เหล่านี้เป็นกรพระราชทานประโยชน์ธิง แก่จิตใจผู้นับถือพระพุทศศาสนาก็ตาม มิได้นับถือพระพุทศศาสนาก็ตาม ความจงรักภักดีเทิดทูนสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าอย่างเปี่ยมล้นทุกเวลานาที่ ทำให้เกิดความชื่นชอบในพระราชศรัทธา พระปัญญา พร้อมด้วยในศีลในธรรม ซึ่งทรงมีบริบูรณ์ ความชื่นชอบชื่นชมโสมนัส เป็นอันมากด้วยมีความจงรักภักดีเป็นเหตุสำคัญ ส่งเสริมสนับสนุนให้บังเกิดควมมีศรัทธา ที่จะดำเนินตามรอยพระยุคลบาทที่จะสนองพระมหากรุณาธิคุณ โดยหวังว่าจะเป็นกรนอบน้อมถวายควมชุ่มชื่นพระราชหฤทัยได้บ้างแม้เพียงเล็กน้อย ในยามที่แทบทุกหัวใจสลดหดหู่เศร้าหมอง

**เตหิ เตหิ วิเสเสหิ
จิริญชวี มหาราชา
ยสสา เตชสา จาปี
สทา ภทรานิ สมฺปสฺสตี**

**คุณฺเหหิ ปฎิมนฺฑิตีโต
สุขปฺปตฺโต อนามโย
วฑฺฒยนฺโต นรุตฺตโม
จิริ รชเช ปติฏฺฐตฺตุ**

ขอสมเด็จพระมพิตรพระราชสมภารเจ้า พระผู้ทรงประดับงามเลิศแล้วด้วย พระคุณสมุทัยอันพิเศษนั้นๆ ทรงเจริญพระชนมายุยืนนาน ทรงพระเกษมสำราญสมบุรณ์ ด้วยพระพลานามัย ทรงพระเจริญไกลด้วยพระราชอิสริยยศเดชาภาพ ทอดพระเนตร เห็นแต่กิจการอันเจริญยิ่งเป็นนิตย์ เสด็จสถิตยังยืนนานในพระราชมโหศวรรย์ ทรงปกครอง ทวีเขตชั้นฟ้ารัศมีมาณฑล ให้เป็นผลสมบุรณ์มั่งคั่ง ข้าแผ่นดินทั้งนั้นสร้างสิ้นทุกข์ มากมีความสุขตั้งพระราชหฤทัยปรารถนา อันเกิดแต่พระมหากรุณาห้วงโยในพสกนิกร เป็นที่สุด ดังตั้งปวงเป็นพระราชบุตรพระราชธิดาดวงพระราชหฤทัย

ลำดับนี้ พระสงฆ์ผู้ได้มาในมหามงคลกาลนี้ จักมีสมานฉันท์รับพระราชทาน ตั้งสัตยาธิษฐานขอประทานพระพรจากพระรัตนตรัย ที่ปรากฏเป็นมงคลสูงสุดของ ทวยเทพน้อยใหญ่และมนุษย์ทั้งหลายมารับพระราชทานถวายประสิทธิ์ประสาทแต่ สมเด็จพระมพิตร พระราชสมภารเจ้าพระผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

อรหันต์ สมมาสัมพุทธเจ้า
มหาสงฆ์ ปิโพบาลี

อตุตมัม ธรรมมชฌคา
อิจเจตัม รตนตตยัม

พระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้ธรรมอันสูงสุด ทรงยังพระสงฆ์หมู่ใหญ่ ให้เบิกบาน ตื่นจากกิเลสทิรา นี้จัดว่าพระรัตนตรัย คือวัตถุอันประเสริฐให้เกิดความดี ๓ ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์ยิ่งใหญ่ไพศาลแก่ผู้เลื่อมใส ด้วยเดชาภาพ พระศรีรัตนตรัยดลบันดาล ขออุปถัมภ์ตรายและอุปสรรคศัตรูทั้งหลายจงอย่าบังเกิด ถูกต้องพ้องพานซึ่งไทยสยามรัฐมหาชนบทนี้ในกาลไหน ๆ จงบาราศไกลทันที ขอความ ไม่มีโรคคุกคาม ความสุขสำราญ ความมีอายุยืนนาน และความบริบูรณ์ทุกกาลแห่งวัตถุ ทั้งหลายธาตุทั้งสี่จึงได้มีเสมอกัน อันเป็นที่ตั้งแห่งวิบูลผลมากมี ทั้งสุขโสมนัสมากมี จงบังเกิด จงเป็นไปตั้งอธิษฐาน แต่สมเด็จพระมพิตรพระราชสมภารเจ้า พร้อมด้วย สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชโอรส พระราชธิดา พระราชนัดดา พระบรมวงศานุวงศ์และคณะรัฐบาลมุขอำมาตย์มนตรีสภาเสวกามาตย์ ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พลเรือน พสกนิกรประชาราษฎร์สมณชีพราหมณ์ ขอเทพเจ้าผู้งดงามด้วยเมตตา ท้าวจักรราศี ที่สถิตอยู่ในไทยสยามรัฐมณฑลนี้ จงตั้งไมตรีกัลยาณจิตอภิบาลรักษา สกลไทยสยามรัฐมีอาณาเขตมงคล ด้วยนำเข้าไปใกล้ซึ่งอิฐวิบูลผล อันเป็นहितานุหิต- ประโยชน์ คอยป้องกันซึ่งสรรพโทษที่ไม่เกื้อกูลแก่ความเจริญ มิให้บังเกิดมี

สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ
เอตฺตฺสฺมี รตนตฺตยสฺสฺมี

สิทฺธมตฺถุ อิทํ ผลํ
สมปฺสทาทนเจตฺโส

ขอผลที่รับพระราชทานกล่าวนี้ จงสัมฤทธิ์ จงสัมฤทธิ์ จงสัมฤทธิ์ แต่สมเด็จพระ
บรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า พระผู้ทรงมีพระราชมนัสเลื่อมใสถึงพระรัตนตรัยเป็น
พระสรณะ ทรงมีพระขันติธรรมตั้งมั่นจงสมพระราชปรารถนาทุกประการ

รับพระราชทานถวายเป็นสิริคุณพระธรรมเทศนา ในพระมงคลวิเสสสภา เป็น
ปธานีนัยมิ่งคณานุโมทนา เอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอพระราชทานถวายพระพร

พระมงคลวิเสสกกถา

ในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา
ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง
วันที่ ๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๘

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
รับพระราชทานถวาย

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

หิโต พุทฺธํ ปฏิปชฺช โภเค

ตํ เทวตา รกฺขติ ฐมฺมคฺคตํ

พหุสฺสตํ สึลวตฺตูปนฺนํ

ฐมฺเม จิตฺ น วิชหาติ กิตฺติ

ฐมฺมภูจํ สึลสมฺปนฺนํ

เนกขํ ชมฺโพทสฺเสว

เทวาปิ นํ ปสฺสนฺติ

สจฺจวาที หิริมนํ

โก ตํ นินฺนิตฺตุมรหติ

พฺรหฺมุนาปิ ปสฺสึโตติ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัยนาในพระมงคลวิเสสกกถา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี เป็นปสาทนียกถามังคลานุกโมทนา ในมหามงคลสมยาภิลักขิตกาล ด้วยสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงเจริญพระชนมายุมาโดยสวัสดิ์ บัดนี้บรรจบสุรทินพระบรมราชสมภพ ทรงพระราชปรารภวรมหามงคลสมัย มีพระบรมราชโองการสั่งให้ตั้งการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเฉลิมพระชนมพรรษา ได้ทรงกระทำสักการบูชาพระพุทธรูปที่รัตนตรัย ด้วยราชาภิมานสักการภัณฑ์ พร้อมประทีปธูปเทียนสุคันธชาติระเบียบกุสุมาลา พระราชทานถวาย

ภัตตาหารบิณฑบาตร และไทยธรรมสมณบริวาร ในภิกษุสงฆ์แล้ว ทรงพระราชอุทิศส่วนพระราชกุศลเป็นเทวดาพลี สรรพสาธารณพลีธรรมบรรณาการ เพื่อให้เบิกบานอนุโมทนา ได้สมปรารถนาในโพลุญสุขสมบัติทั้งหลาย และได้ตั้งไมตรีหิโตปเทศกัลยาณจิต ประสิทธิชัยมงคลวิมลสิริสวัสดิ์ พร้อมพิพัฒนาพระชนมายุกาล นอบน้อมถวายสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ให้ทรงเสวยผลล้ำเลิศเป็นนิตย์ เสด็จสถิตสถาพรพ่องใสสะอาด ในพระสิริราชมโหศวรรยสมบัติ ทรงพร้อมสรรพด้วยวรชัยมงคลนิราศพันสรรพพิบัติอุปวันตรายได้ทรงบำเพ็ญพระราชธรรมจริยารัฐาภิบาลนโยบาย และพระราชกุศลบุญนิธิทุกประการ ให้ไพศาลอุพารอดิเรกอุดม เพิ่มพระบรมโพธิสมภาร สัมปรีติปฏิบัติให้สูงส่ง ทรงเป็นองค์บรมนาถบพิตร ปกจิตปกเกล้าทุกหมู่เหล่าชาวประชานิกร เทพเจ้าและมนุษย์ทุกถิ่นที่ยินดีถวายบริบาล อารักข์วบรมบาท ทรงเบิกบานด้วยพระราชกัลยาณเกียรติคุณ เอกอศุลยวิจิตรสมดังพระพุทธานุภาพสถิตไว้ในปีจุลจกัตตฤกษ์ว่า “สปรุโธ ภิกษเว ชายมาโน” เป็นอาทิ แปลความว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สปรุโธเกิดในตระกูล เป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่ชนเป็นอันมาก คือแก่มารดาบิดา แก่บุตรภริยา แก่คนรับใช้ แก่คนทำงานทั่วไป แก่มิตรอำมาตย์ แก่สมณพราหมณ์ เหมือนอย่างมหาเมฆฝนหลวงยังข้าวกล้าให้ถึงพร้อมงอกงาม เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่คนเป็นอันมาก”

หิโต พุทฺธนํ ปฏิปชฺช โภเค พระพุทธานุภาพสถิตที่อัญเชิญถวายไว้เบื้องต้น แปลความทั้งหมดดังนี้ “บุคคลใดได้ปฏิบัติโภคสมบัติ ดำรงฆราวาสวิสัย เกื้อกูลให้เกิดประโยชน์แก่ชนเป็นอันมาก เทวดาย่อมรักษาบุคคลนั้น ผู้อันธรรมคุ้มครองรักษาเกียรติคุณย่อมไม่ละบุคคลนั้น ผู้เป็นพหูสูต มีอรรถและธรรมได้สดับมา ประกอบด้วยเสถียรวิตรสถิตในธรรม ใครควรจะนิทานบุคคลนั้น ผู้ตั้งอยู่ในธรรมถึงพร้อมด้วยศีล มีปกติกล่าววาจาสัตย์ มีหิริอยู่ในใจ บริสุทธิ์ดุจแดงทองชมพูนุท อย่าว่ำแต่মনุษย์เลย แม้เทวดา และพรหม ก็ย่อมสรรเสริญบุคคลนั้น” ด้วยประการฉะนี้

ลำดับนี้ จักรับพระราชทานสรรคุณสมบัติที่ตั้งแห่งสวัสดิมงคลอันพิเศษยิ่ง ซึ่งได้ชื่อว่า พระมงคลวิเสส มารับพระราชทานถวายวิสัยนา ประดับพระปัญญาบารมีที่แม้ได้ทรงสดับแล้ว ทรงพระปัจเจกคุณด้วยพระกำลังพระปรีชาญาณอันสูงส่ง พระราชปณิธานเพื่อทรงบำเพ็ญปฏิบัติพระคุณสมบัติเหล่านั้นจะพึงเกิดมีบริบูรณ์มิขาด ในสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ เมื่อพระราชปณิธาน

บังเกิดเช่นนั้น ก็ย่อมจะทรงมีพระราชอุทสาหะโดยพระอาการอันชอบ เพื่อจะทรงยังพระคุณสมบัตินั้น ๆ อันแม้ยังไม่สมบูรณ์ ให้พร้อมสมบูรณ์ เพื่อทรงเพิ่มพูนส่วนที่ได้ทรงบำเพ็ญแล้วให้เกียไยยิ่ง ทรงปฏิบัติทุกสิ่งโดยราชธรรม พระราชสิริสวัสดิพิพัฒนามงคลเลิศล้ำย่อมสำเร็จสัมฤทธิ์ แต่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าพระผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

ในศกนี้ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ขอรับพระราชทานถวายวิสัยนาพระคุณสมบัติส่วนอรรถสมบัติด้วยจักร ๔ ส่วนปรหิตสมบัติ ด้วยรัฐฎาภิบาลโนบาย สาทกถวายด้วยพระอรหันตธรรมพอเป็นนิพัตสนนัย

จักร ๔ คือ ลื่อนนำสู่ความเจริญ มีดังนี้ ปฏิรูปเทสวาสะ สัปปริสุปัสสยะ อรรถสัมมาปณิธิ ปุพเพกตปุญญตา

ปฏิรูปเทสวาสะ คืออยู่ในประเทศอันสมควร ขยายความได้ว่าอยู่ในเครื่องแวดล้อมที่พร้อมด้วยเครื่องส่งเสริมในทางดีทุกประการ สยามประเทศเป็นปฏิรูปเทสวาสะอย่างเป็นที่ยอมรับได้จริงใจ เมืองไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ธรรมะที่สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงค้นพบ และทรงแสดงประทานไว้ให้แก่โลกด้วยพระมหากรุณา เพื่อนำพันทุกข์พ้นร้อนชีวิตได้มีความสุขความร่มเย็นโดยควรแก่ความปฏิบัติซึ่งสามารถไปถึงความดับทุกข์สารพัดอย่างสิ้นเชิง นอกจากนั้นเมืองไทยมีพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีทศพิธราชธรรม ตามคำสมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้แจ้งชัดสองประการสำคัญนี้ เพียงพอสำหรับความเป็นปฏิรูปเทสวาสะของสยามประเทศ **สัปปริสุปัสสยะ** คือคบสัตบุรุษ ท่านให้คบสัตบุรุษเพื่อให้มีธรรมเช่นสัตบุรุษมี ดังนั้นย่อมเป็นไปได้ที่ธรรมะข้อนี้ในจักร ๔ จะหมายถึงให้ธรรม ๗ ประการของสัตบุรุษ คือ รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักประชุมชน รู้จักบุคคล **อรรถสัมมาปณิธิ** คือตั้งตนไว้ชอบ หรือตั้งตนไว้โดยธรรม ไม่ผิดธรรม และจักร ๔ ประการสุดท้ายคือ **ปุพเพกตปุญญตา** ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ในปางก่อน ความประกอบพร้อมกันของจักร ๔ จึงย่อมเป็นลื่อนนำสู่ความเจริญสถานเดียว

ขอรับพระราชทานอัญเชิญพระพุทธรูปปางหนึ่งมาถวายดังนี้

คามเม วา ยทิวา รณูเ
ยตุล อรหนุโต วิหรนุติ

นินุเน วา ยทิวา ฤเล
ตุ ภูมिरามณเยุยกั

แปลความว่า “พระอรหันต์ทั้งหลายอยู่ในที่ใด คือบ้านก็ตาม ป่าก็ตาม ที่ลุ่มก็ตาม ที่ดอนก็ตาม ที่นั่นย่อมเป็นภูมินำร้นรมย์”

อันคำว่าอรหันต์นั้น โดยตรงท่านหมายถึงท่านผู้ไกลกิเลสแล้วสิ้นเชิง แต่ท่านยกท่านผู้เป็นมารดาบิดาว่าเป็นพระอรหันต์ของบุตรธิดา เพราะมารดาบิดาไม่เป็นโทษไม่เป็นภัยแก่บุตรธิดาแม้เล็กน้อยเพียงใด ภัยนั้นเกิดแต่กิเลส ผู้ไม่เป็นภัยจึงเป็นผู้ไม่มีกิเลส เหตุที่มารดาบิดาไม่เป็นภัยแก่บุตรธิดา ท่านจึงแสดงไว้นัยยะหนึ่งว่า มารดาบิดาเป็นพระอรหันต์ของบุตรธิดาทั้งหลาย ที่นั่นย่อมเป็นที่ร้นรมย์สำหรับเขาเหล่านั้น

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ไม่ทรงเป็นโทษเป็นภัยของพสกนิกรไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน ไม่ทรงอาศัยความโลภ ความโกรธ ความหลง ในความทรงเกี่ยวข้องด้วย ทรงอาศัยพระมหากรุณาเป็นที่ตั้ง ปราบกษัตริย์ในสารพัดสิ่งที่ทรงกระทำเพื่อข้าแผ่นดินของสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ขอรับพระราชทานกล่าวว่า ทรงเป็นพระอรหันต์ไม่เพียงของพระราชโอรสพระราชธิดา แต่ยังทรงเป็นพระอรหันต์ของพสกนิกรข้าแผ่นดินสิ้นทั้งปวง ทรงแหวนหวงห่วงใยไม่ต่างจากเป็นบุตรธิดาที่แท้จริง เสด็จพระราชดำเนินถึงที่ใด ไม่ว่าบ้านก็ตาม ป่าก็ตาม ที่ลุ่มก็ตาม ที่ดอนก็ตาม ทรงยังความร้นรมย์ให้เกิดขึ้นได้ นี่เป็นจริง นี่เป็นสิ่งที่ไม่มีผู้ใดอาจคัดค้านได้ ทรงเป็นไปดังพระพุทธรูปที่รับพระราชทานอัญเชิญมาข้างต้น คือทรงเลิศล้ำด้วยคุณวิเศษแห่งพระอรหันต์ ท่านเป็นเหตุให้ทรงปกครองประเทศชาติประเทศไทยให้ร่มเย็นเป็นสุขยิ่งกว่าทุกอาณาเขตในโลกนี้ นี่เป็นพระมงคลวิเสสส่วน ประหิตรัฐธำภิบาลโนบาย ประชาชนทั้งหลายกับทั้งสกลมหาสงฆ์ สมณพราหมณาจารย์ทั้งปวง สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณใหญ่หลวงพันประมาณ เมื่อมาถึงบรรดามงคลกาลมหาสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา จึงพากันเฉลิมฉลองทั่วทุกแห่งหน ด้วยศุภกุศลมงคลพิธีต่าง ๆ

เทหิ เทหิ วิเสเสหิ
จิริยชวี มหาราชา
ยสสา เตชสา จาปี
สทา ภทรานิ สมฺปสฺสั

คุณฺเหหิ ปฎิมนฺตุหิโต
สุขปฺปตฺโต อนามโย
วฑฺฒยนฺโต นรุตฺตโม
จิริ รชเช ปติฎฺฐตฺตุ

ขอสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า พระผู้ทรงประดับแล้วด้วยพระคุณสมุทัยอันพิเศษนั้น ๆ ทรงเจริญพระชนมายุยืนนาน ทรงพระเกษมสำราญสมบุรณ์ด้วยพระพลานามัยทรงพระเจริญไกลด้วยพระราชอิสริยยศเดชาานุภาพ ทอดพระเนตรเห็น

แต่กิจการอันเจริญยิ่งเป็นนิตยกาล เสด็จสถิตยังยืนนานในพระราชมหาศวรรษย์ ทรง
ปกครองทั่วเขตชั้นที่รัชสีมามณฑลให้สมบุรณ์มั่งคั่ง ข้าแผ่นดิน สิ้นสร้างทุกข์ มากมี
ความสุขตั้งพระราชปรารถนา อันเกิดแต่พระมหากษัตริย์ในพสกนิกร ตั้งบุตรธิดา

ลำดับนี้ พระสงฆ์ผู้ได้มาในมหามงคลกาลนี้ จักมีสมานฉันท์ตั้งสัตยาธิษฐาน
ขอประทานพระพรพระรัตนตรัย ที่ปรากฏเป็นมงคลสูงสุดของทวยเทพน้อยใหญ่และ
มนุษย์ทั้งหลายประสิทธิ์ประสาทถวายแด่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า

อรหันต์ สมมาสัมพุทธเจ้า
มหาสงฆ์ ปิโพบุทธ

อตุตมัม ธรรมมชอุคา
อิจเจตัม รตนตตยัม

พระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้ธรรมอันสูงสุด ทรงยังพระสงฆ์หมู่ใหญ่
ให้เบิกบาน ตื่นจากกิเลสนิทรา นี้จัดว่าพระรัตนตรัย คือวัตถุอันประเสริฐให้เกิดความดี
๓ ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์ยิ่งใหญ่ไพศาลแก่ผู้เลื่อมใส ด้วยเดชานุภาพ
พระศรีรัตนตรัยดลบันดาล ขออุปถัมภ์ตรัยและอุปสรรคศัตรูทั้งหลายจงอย่าบังเกิด
ถูกต้องพ้องพานซึ่งไทยสยามรัฐมหาชนบทนี้ในกาลไหน ๆ จงบาราศีไกลทันที ขอความ
เป็นผู้ไม่มีโรคศุกคาม ความสุขล้ำราญ ความมีอายุยืนนาน และความบริบูรณ์แห่งวัตถุ
ทั้งหลาย ธาตุทั้งสี่จึงได้มีเสมอกัน อันเป็นที่ตั้งแห่งวิบูลผลมากมี ทั้งสุขโสมนัสสวัสดิ
จงบังเกิด จงเป็นไป แต่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ พระราชโอรส พระราชธิดา พระบรมวงศานุวงศ์และคณะรัฐบาล
มุขอำมาตย์มนตรีสภาเสวกามาตย์ ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พลเรือน พสกนิกรประชา
ราษฎรสมณชีพราหมณ์ ขอเทพเจ้าผู้งดงามด้วยเมตตาทั่วจักรวาลที่สิงสถิตอยู่ในไทย
สยามรัฐมณฑลนี้ จงตั้งไมตรีจิตอภิบาลรักษาสกกลไทยสยามรัฐสีมาอาณาเขตมงคล
ด้วยนำเข้าไปใกล้ซึ่งอิฐวิบูลผล อันเป็นहितานุहितประโยชน์ คอยป้องกันซึ่งสรรพโทษ
อันไม่เกื้อกูลแก่ความเจริญ มิให้เกิดมี

สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ
เอตสฺมี รตนตตยสฺมี

สิทฺธมตฺถุ อิหํ ผลํ
สมปสาทนเจตโส

ขอผลที่รับพระราชทานกล่าวนี้ จงสัมฤทธิ์ จงสัมฤทธิ์ จงสัมฤทธิ์ แต่สมเด็จพระ
บรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงมีพระราชมนัสเลื่อมใสในพระรัตนตรัยนี้
สมพระบรมราชปรารถนาทุกประการ

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

รับพระราชทานถวายวิสาขนาพระธรรมเทศนา ในพระมงคลวิเสสภวา เป็น
ปสานนียมังกลาอนุโมนา เอว กีมิตัวประการณะนี้

ขอพระราชทานถวายพระพร

พระมงคลวิเสสกถา

ในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา
ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง
วันเสาร์ ที่ ๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๙

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
รับพระราชทานถวาย

นมโอม ตสส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

หิโต พหุณฺณํ ปฏิปชฺช โภเค

ตํ เทวตา รกฺขติ ฐมฺมคฺคตฺตํ

พหุสฺสตฺตํ สึลวตฺตูปฺปนฺนํ

ฐมฺเม จิตฺตํ น วิชฺหาติ กิตฺติ

ฐมฺมภูจฺจํ สึลสมฺปนฺนํ

เนกฺขํ ชมฺโพทสฺเสว

เทวาปิ นํ ปสฺสฺนฺติ

สจฺจวาที หิริมนํ

โก ตํ นินฺนฺตุมฺรหฺติ

พฺรหฺมฺนาปิ ปสฺสฺสิโตติ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัยนาในพระมงคลวิเสสกถา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี เป็นปสาทนียกถามังคลานุโมทนา ในมหามงคลสมยาภิลักขิตกาล ด้วยสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงเจริญพระชนมายุมาโดยสวัสดิ์ บัดนี้บรรจบสุรทินพระบรมราชสมภพ ทรงพระราชปรารภวรมหามงคลสมัย มีพระบรมราชโองการสั่งให้ตั้งการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเฉลิมพระชนมพรรษา ได้ทรงกระทำสักการบูชาพระพุทธรูปรัตนตรัย ด้วยราชาภิมานสักการภัณฑ์ พร้อมประทีปธูปเทียนสุคันธชาติระเบียบกุสุมาลา พระราชทานถวาย

กัตตอาหารบิณฑบาต และไทยธรรมสมณบริวาร ในภิกษุสงฆ์แล้ว ทรงพระราชอุทิศส่วนพระราชกุศลเป็นเทวดาพาลี สรรพสาธารณพาลี ธรรมบรรณาการ เพื่อให้เบิกบานอนุโมทนา ได้สมปรารถนาในใพบูลย์สุขสมบัติทั้งหลาย และได้ตั้งไมตรีหิโตปเทศกัลยาณจิต ประสิทธิชัยมงคลวิมลสิริสวัสดิ์ พร้อมพิพัฒน์พระชนมายุกาล นอบน้อมถวายสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ให้ทรงเสวยผลล้ำเลิศเป็นนิത്യ เสด็จสถิตสถาพรผ่องใสสะอาด ในพระสิริราชมโหศวรรยสมบัติ ทรงพรั่งพร้อมสารพัดด้วยวรชัยมงคลนิราศพันสรรพพิบัติอุปัทวันตราย ได้ทรงบำเพ็ญพระราชธรรมจริยา รัฏฐาภิบาลนโยบาย และพระราชกุศลบุญนิธิทุกประการ ให้ไพศาลอุพารอดิเรกอุดม เพิ่มพระบรมโพธิสมภารสัปปุริสปฏิบัติให้สูงส่ง ทรงเป็นองค์บรมนาถพิตร ปกจิตปกเกล้าทุกหมู่เหล่าชาวประชานิกร เทพเจ้าและมนุษย์ทุกถิ่นที่ยินดีถวายบริบาล อารักข์วรมบมาท ทรงเบิกบานด้วยพระราชกัลยาณเกียรติคุณ เอกอตุลยวิจิตรสมดังพระพุทธานุภาพที่ตรัสไว้ในปัญญาอังกุตตรนิกาย ว่า “สปปุริโส ภิกขเว ชายมาโน” เป็นอาทิ แปลความว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัปปุริสเกิดในตระกูล เป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่ชนเป็นอันมาก คือแก่มารดาบิดา แก่บุตรภริยา แก่คนรับใช้ แก่คนทำงานทั่วไป แก่มิตรอำมาตย์ แก่สมณพราหมณ์ เหมือนอย่างมหาเมฆฝนหลวงยังข้าวกล้าให้ถึงพร้อมงอกงาม เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่คนเป็นอันมาก”

หิโต พหุณฺโณ ปฏิปชฺช โภเค พระพุทธานุภาพที่อัญเชิญถวายไว้เบื้องต้น แปลความทั้งหมดดังนี้ “บุคคลใดได้ปฏิบัติโภคสมบัติ ดำรงฆราวาสวิสัย เกื้อกูลให้เกิดประโยชน์แก่ชนเป็นอันมาก เทวดาย่อมรักษาบุคคลนั้น ผู้อันธรรมคุ้มครองรักษาเกียรติคุณย่อมไม่ละบุคคลนั้น ผู้เป็นพหูสูตร มีอรรถและธรรมได้สดับมา ประกอบด้วยสี่อาจารย์ สติในธรรม ใครควรจะนิทานบุคคลนั้น ผู้ตั้งอยู่ในธรรมถึงพร้อมด้วยศีล มีปกติกล่าววาจาสัตย์ มีหิริอยู่ในใจ บริสุทธิดุจแห่งทองชมพูนุท อย่าวาแต่มนุษย์เลย แม้เทวดา และพรหม ก็ย่อมสรรเสริญบุคคลนั้น” ด้วยประการฉะนี้

ลำดับนี้ จักรับพระราชทานสรรคุณสมบัติที่ตั้งแห่งสวัสดิมงคลอันพิเศษยิ่ง ซึ่งได้ชื่อว่า พระมงคลวิเสส มารับพระราชทานถวายวิสัยนา ประดับพระปัญญาบารมี ที่แม้ได้ทรงสดับแล้ว ทรงพระปัจเจกเขมณด้วยพระกำลังพระปรีชาญาณอันสูงส่ง จะทรงมีพระราชปณิธานเพื่อทรงบำเพ็ญปฏิบัติพระคุณสมบัติเหล่านั้นให้บริบูรณ์พร้อม และย่อมจะทรงมีพระราชอุทิศสาหะโดยพระอาการอันชอบ เพื่อทรงประกอบพระคุณสมบัติอันแม้

ยังไม่สมบูรณ์พร้อมให้พร้อมสมบูรณ์ เพื่อทรงเพิ่มพูนส่วนที่ได้บำเพ็ญแล้วให้ภโยยิ่ง ทรงปฏิบัติทุกสิ่งทุกประการโดยราชธรรม พระราชสิริสวัสดิพิพัฒนามงคลเลิศล้ำยอมตำสำเร็จสัมฤทธิ์ แต่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า พระผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

ในศกนี้ (พ.ศ.๒๕๓๙) ขอรับพระราชทานถวายวิสัยนาพระคุณสมบัติส่วนอัตตสมบัติด้วยพระไตรสรณคมน์ ส่วนปรหิตสมบัติ ด้วยรัฐฎาภิบาลนโยบาย สาชกถวายด้วยพระอรหันตธรรมพอเป็นนิตัสสนนัย

ไตรสรณคมน์ คือ การถึงสรณะทั้งสาม มีพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ครบองค์แห่งพระรัตนตรัย สรณะ หมายถึงที่พึ่ง ที่อาศัย ที่ปกป้อง นอกจากพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ไม่มีผู้ใดอื่น สิ่งใดอื่น พึ่งถึงเป็นสรณะได้ สรณะมีความหมายพิเศษจากคำที่พึ่งทั่วไป ไม่พื่อนำคำนี้ไปใช้กับคำอื่น หรือผู้อื่น นอกจากพระรัตนตรัย ดังรับพระราชทานถวายแล้ว พระรัตนตรัย แม้จะแยกออกเป็นพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ แต่ก็มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อย่างแยกไม่ออก สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้พระธรรม เครื่องนำออกจากกิเลส และกองทุกข์ ได้ทรงแสดงพระธรรมที่ทรงตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง จึงทรงยังพระสงฆ์ให้เกิดขึ้น เป็นผู้ทรงพระธรรมไว้สืบทอดมาถึงทุกวันนี้ เมื่อปฏิบัติธรรมดังเช่นที่ปฏิบัติกันอยู่ ก็คือปฏิบัติตามคำทรงสอนของสมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ได้รับมาจากพระสงฆ์ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสรณะทั้งสามก็ดังนี้ ความเป็นพิเศษของพระรัตนตรัยที่ควรแก้ คำว่าสรณะ อยู่ที่ว่าการพึ่งพระรัตนตรัยปราศจากโทษแม้แต่น้อย เพราะพระธรรมคำสอนของสมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นความถูกแท้สถานเดียว ไม่มีความผิดแม้เล็กน้อยเพียงใดในพระธรรมคำทรงสอนคำสอนของใครทั้งหลายอื่นเป็นสรณะไม่ได้ เพราะยังมีความบกพร่องอยู่ไม่มากนักน้อย ถือเป็นที่พึ่งได้แต่มิใช่เป็นสรณะ

พระพุทธศาสนสุภาษิตบทหนึ่งกล่าวไว้มีความว่า “เมื่อบุคคลระลึกถึงพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์อยู่ ความกลัว ความครั่นคร้ามขนพองสยองเกล้าจักไม่มี” นี้แสดงความเป็นที่พึ่งที่เรียกว่า สรณะของพระรัตนตรัย ที่ให้ความปกป้องให้พ้นภัยได้จริงว่าจะตกเข้าไปในที่มีภัยอันตรายมากมายเพียงใด ผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ย่อมพ้นจากภัยทั้งปวงนั้น ทั้งทางกายและทางใจ ทางใจคือไม่กลัว ไม่หวาดสะดุ้ง ไม่หนี มีแสดงไว้ว่า ผู้นึกถึงพระพุทธเจ้า หรือพระธรรมของพระองค์ หรือพระสงฆ์สาวกของพระองค์ แม้ตกไปในที่แหวดล้อมที่น่าสะพรึงกลัว ก็จะไม่กลัว ไม่หนี เพราะพระพุทธองค์ทรงเป็น

ผู้ไม่สะดุ้ง ไม่กลัวและไม่หนี สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าพระผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงถึงพระรัตนตรัยเป็นพระสรณะมั่นคง จึงไม่เคยทรงหนีเหตุการณ์ใดเลย ทรงเผชิญได้ด้วยพระอาการสงบอย่างยิ่ง และทรงชนะโดยตลอด

ท่านพระอาจารย์ฝั้น อาจาโร แห่งวัดถ้ำขาม จังหวัดสกลนคร เล่าไว้ว่า ท่านได้นิมิตเห็นสัตว์ร้ายมากมายในป่าแห่งหนึ่ง กำลังอาละวาดวุ่นวายไปทั้งป่า สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงปรากฏพระองค์ขึ้นท่ามกลางความน่าสะพึงกลัวนั้น และทันใดลึงส์สารสัตว์ที่กำลังบ้าคลั่ง ก็สยบลงทั้งหมดแทบเบื่องพระยุคลบาท ศุภนิมิตของท่านพระอาจารย์ฝั้นท่านปรากฏแล้วว่าเป็นจริง มีเหตุการณ์เกิดขึ้นรับรองแล้วหลายครั้งหลายหนเป็นที่ประจักษ์

ส่วนปรหิตสมบัติ รัฏฐาภิบาลโนบาย ขอรับพระราชทานอภัยโทษพระพุทธรูปที่บพหนึ่งมาถวายพระพรดังนี้

**ปลุณวา พุทธิสมุปนโน
กาลณญ สมยณญ จ**

**วิธานวิโกวิท
ส ราชวาสตี วเส**

แปลความว่า “ผู้มีปัญญา ถึงพร้อมด้วยความรู้ ฉลาดในวิธีจัดการงาน รู้กาลและรู้สมัย พึงอยู่ในราชการได้”

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงครองสิริราชสมบัติมาถึงมหามงคลสมัยกาลุจนาภิเษก เป็นที่โสมนัสยินดีทั้งบ้านทั้งเมืองทั่วประเทศ แสดงพระมงคลวิเสสส่วนปรหิตรัฏฐาภิบาลโนบาย ดังในพระพุทธรูปที่เทิดทูนไว้ว่า พึงอยู่ในราชการได้ นานแสนนานไป เพื่อความรุ่งเรืองร่มเย็นเป็นสุขของประเทศชาติประชาชน

**เทหิ เทหิ วิเสเสหิ
จิริญชีวี มหาราชา
ยสสา เตชสา จาปี
สทา ภทฺรานิ สมุปลสฺ**

**คุณะหิ ปฎิมณฺฑิตโต
สุขปฺปตฺโต อนามโย
วฑฺฒนฺโต นรุตฺตโม
จิริ รชเช ปติฏฺฐตุ**

ขอสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า พระผู้ทรงประดับแล้วด้วยพระคุณสมุทัยอันพิเศษนั้น ๆ ทรงเจริญพระชนมายุยืนนาน ทรงพระเกษมสำราญสมบูรณ์ด้วยพระพลานามัยทรงพระเจริญไกลด้วยพระราชอิสริยยศเดชาานุภาพ ทอดพระเนตรเห็นแต่กิจการอันเจริญยิ่งเป็นนิตยกาล เสด็จสถิตยังยืนนานในพระราชมไหศวรรย์ ทรง

ปกครองทั่วเขตชั้นตรีชชีมามณฑลให้สมบุรณ์มั่งคั่ง ข้าแผ่นดินทั้งนั้นสร้างสิ้นทุกซ์ มาก
มีความสุขตั้งพระราชปรารภนา อันเกิดแต่พระมหากษัตริย์ในพลกนิกรตั้งบุตรธิดา

ลำดับนี้ พระสงฆ์ผู้ได้มาในมหามงคลกาลนี้ จักมีสมานฉันท์ตั้งสัตยาธิษฐาน
ขอประทานพระพรพระรัตนตรัย ที่ปรากฏเป็นมงคลสูงสุดของทวยเทพน้อยใหญ่และ
มนุษย์ทั้งหลายประสิทธิ์ประสาทถวายแด่สมเด็จพระมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรง
พระคุณอันประเสริฐ

อรหิ์ สมมาสมพุทโธ
มหาสงฆ์ ปิโพเธสิ

อุตุตมึ ฐมมชฌคา
อิจเจตึ รตนตุตยั

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้ธรรมอันสูงสุด ทรงยังพระสงฆ์หมู่ใหญ่
ให้เบิกบาน ตื่นจากกิเลสนิทรา นี้จัดว่าพระรัตนตรัย คือวัตถุอันประเสริฐให้เกิดความดี
๓ ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์ยิ่งใหญ่ไพศาลแก่ผู้เลื่อมใส ด้วยเดชานุภาพ
พระศรีรัตนตรัยดลบันดาล ขออุปัทวันตรายและอุปสรรคศัตรูทั้งหลายจงอย่าบังเกิด
ถูกต้องพ้องพานซึ่งไทยสยามรัฐมหานพทีนี้ในกาลไหน ๆ จงบาราศิไกลทันที ขอความ
เป็นผู้ไม่มีโรคคุกคาม ความสุขสำราญ ความมีอายุยืนนาน และความบริบูรณ์แห่งวัตถุ
ทั้งหลาย ธาตุทั้งสี่จึงได้มีเสมอกัน อันเป็นที่ตั้งแห่งวิบุลผลมากมี ทั้งสุขโสมนัสมากมี
จงบังเกิด จงเป็นไปตั้งอธิษฐาน แต่สมเด็จพระมบพิตรพระราชสมภารเจ้า พร้อมด้วย
สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชโอรส พระราชธิดา พระบรมวงศานุวงศ์
และคณะรัฐบาลมุขอำมาตย์มนตรีสภาเสวกามาตย์ ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พลเรือน
พลกนิกรประชาราษฎร์สมณชีพรามณั์ ขอเทพเจ้าผู้งดงามด้วยเมตตาทั่วจักรราศี
ที่สถิตอยู่ในไทยสยามรัฐมณฑลนี้ จงตั้งไมตรีกัลยาณจิตอภิบาลรักษาสกกลไทยสยามรัฐ
สีมาอาณาเขตมณฑล ด้วยนำเข้าไปใกล้ ซึ่งอิฐวิบุลผล อันเป็นหิตานุกิตประโยชน์
คอยป้องกันซึ่งสรรพโทษที่ไม่เกื้อกูลแก่ความเจริญ มิให้บังเกิดมี

สิทุธมตตุ สิทุธมตตุ
เอตสมี รตนตุตยสมี

สิทุธมตตุ อิหิ์ ผลั
สมปสาทนเจตโส

ขอผลที่รับพระราชทานกล่าวนี้ จงสัมฤทธิ์ จงสัมฤทธิ์ จงสัมฤทธิ์ แต่สมเด็จพระ
มบพิตรพระราชสมภารเจ้า พระผู้ทรงมีพระราชมนัสเลื่อมใสถึงพระรัตนตรัยนี้
สมพระบรมราชปรารภนาทุกประการ

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

รับพระราชทานถวายวิสาขบูชาพระธรรมเทศนา ในพระมงคลวิเสสสภา เป็น
ปทานิยมังคลานุโมทนา เอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอพระราชทานถวายพระพร

พระมงคลวิเสสกกถา

ในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา

ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง

วันอาทิตย์ ที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๖

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
รับพระราชทานถวาย

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

หิโต พหุณฺนํ ปฏิปชฺช โภเค

ตํ เทวตา รกฺขติ ฌมฺมคฺคตฺตํ

พหุสฺสตฺตํ สีลวตฺตูปปนฺนํ

ฌมฺเม จิตฺตํ น วิชหาติ กิตฺติ

ฌมฺมกฺุจฺจํ สีลสมฺปนฺนํ

เนกขฺมํ ฌมฺโพนทสฺเสว

เทวาปิ นํ ปสฺสณฺติ

สจฺจวาที หิริมนํ

โก ตํ นินฺนิตฺตุมรหติ

พฺรหฺมุนาปิ ปสฺสตีโตติ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสาขนาในพระมงคลวิเสสกกถา ฉลองพระเดชพระคุณพระดับพระปัญญาบารมี เป็นปสาทนียกถามังคลานุกโมทนา ในมหามงคลสมยา-ภิลักขิตกาล ด้วยสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงเจริญพระชนมายุมาโดยสวัสดิ์ บัดนี้บรรจบสุรทินพระบรมราชสมภพ ทรงพระราชปรารภมหามงคลสมัย มีพระบรมราชโองการสั่งให้ตั้งการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเฉลิมพระชนมพรรษา ได้ทรงกระทำสักการบูชาพระพุทธรูปที่รัตนตรัย ด้วยราชาภิมานสักการภัณฑ์ พร้อมประทีปธูปเทียนสุคันธชาติระเบียบกุสุมาลา พระราชทานถวายภัตตาหารบิณฑบาต ข้ำชะโภชอาหาร และไทยธรรมสมณบริวาร ในภิกษุสงฆ์แล้ว

ทรงพระราชอุทิศส่วนพระราชกุศลแก่เทวดามนุษย์เป็นเทวดาพลี สรรพสาธารณพลี
 ธรรมบรรณาการ เพื่อให้อนุโมทนา สัมฤทธิ์วิบุลสุขสมบัติทั้งหลาย และได้ตั้งไมตรี
 หิโตปเทศกัลยาณจิต ประสิทธิชัยมงคลวิมลสิริสวัสดิ์ พิพัฒน์พระชนมสุขสิริ ศุภวิบูล-
 มนุญผลเอกอุดม ถวายสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ
 ให้ทรงเสวยผลล้ำเลิศสถิตสถาพรนิรมลผ่องใส ในพระสิริราชมโหศวรรษสมบัติ พรั่งพร้อม
 อุดมสิริสวัสดิ์ นิราศสรรพพิบัติอุปัทวันตราย ได้ทรงบำเพ็ญพระราชธรรมจริยารัฐฐาภิบาล-
 โนบาย และพระราชกุศลบุญนิธิทุกประการ ให้ไพศาลอุพารอดิเรกอุดม เพิ่มพระบรม
 โภธิสมภารสัปปริสปฏิบัติสูงส่ง ทรงเป็นองค์บรมนาถพิตรแห่งประชานิกรทุกหมู่เหล่า
 เทพเจ้าและมนุษย์ทุกถิ่นที่ยินดีถวายบริหารอารักษ์บรมบาท ทรงเบิกบานด้วยพระราช
 กัลยาณเกียรติคุณอดุลยพิสุทธิ สมดังพระพุทธภาษิตตรัสไว้ในปัญญาอังกุตตรนิกาย ว่า
 “สปปุริโส ภิกขเว ชายมาโน” เป็นอาทิ แปลความว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัปปุริษ
 เกิดในตระกูล เป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่ชนเป็นอันมาก คือแก่มารดา
 บิดา แก่บุตรภริยา แก่คนรับใช้ แก่คนทำงานทั่วไป แก่มิตรอำมาตย์ แก่สมณพราหมณ์
 เหมือนอย่างมหาเมฆฝนหลวงยังข้าวกล้าให้ถึงพร้อมงอกงาม เป็นไปเพื่อประโยชน์
 เกื้อกูลแก่คนเป็นอันมาก” ฉะนั้น

หิโต พหุณฺํ ปฏิปชฺช โภเค

บุคคลใดได้ปฏิบัติโภคสมบัติ ดำรงฆราวาสวิสัย เกื้อกูลให้เกิดประโยชน์แก่ชนเป็นอันมาก

ตํ เทวดา รกฺขติ ฌมฺมคฺคตํ

เทวดาย่อมรักษาบุคคลนั้น ผู้อันธรรมคุ้มครองรักษา

พหุสฺสุตํ สีลวตฺตปณฺํ

ฌมฺเม จิตฺ น วิชหาติ กิตฺติ

เกียรติคุณย่อมไม่ละบุคคลนั้น ผู้เป็นพหูสูตร มีอรรถและธรรมได้สดับมา ประกอบด้วย
 สีลาจารวัตร สถิตในธรรม

ฌมฺมภูจํ สีลสมฺปนฺนํ

สจฺจวาที หิริมนํ

เนกขํ ฌมฺโพทสฺเสว

โก ตํ นินฺนิตฺตมฺรหติ

ใครควรจะนิทานบุคคลนั้น ผู้ตั้งอยู่ในธรรมถึงพร้อมด้วยศีล มีปกติกล่าววาจาสัตย์
 มีหิริอยู่ในใจ บริสุทธิดุจแห่งทองชมพูนุก

เทวาปี นั ปลัสนุติ

พรหมุนาปี ปลัสิโต

อย่าว่าแต่มนุษย์เลย แม้เทวดา และพรหม ก็ย่อมสรรเสริญบุคคลนั้น” ด้วยประการฉะนี้

อิโต ปรี ปวกขามิ

ตัม ตัม วิเสสมงคลัม

วุจจมานันฺ ทิ สุตวาน

โยนิโส ปจจเวกขโต

มหาราชาริราชสุต

ภเวยฺย กตตุคามตา

ตโต สมุปาทนตฺถาย

ภิกฺขุโยภาวาย สพฺพลา

สมฺมา ว ปทหนตฺตสฺส

ธมฺเมเน ปฏฺธิปชฺชโต

ตปฺปจฺจยา ชนินฺทสฺส

สฺยิยา สุวตฺถิมงฺคลัม

ลำดับนี้ จักรับพระราชทานสรรเสริญคุณสมบัติที่ตั้งแห่งสวัสดิมงคลอันพิเศษยิ่ง ซึ่งได้ชื่อว่า มงคลวิเสส มารับพระราชทานถวายวิสาขนา เพื่อประดับพระปัญญาบารมี ได้ทรงสดับแล้ว ทรงพระปัจเจกเวกขณ์ด้วยพระกำลังพระปรีชาญาณอันสูงส่ง พระราชปณิธาน เพื่อทรงบำเพ็ญปฏิบัติพระคุณสมบัติเหล่านั้นจะพึงเกิดมีบริบูรณ์มีขาดในสมเด็จพระบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้าพระผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ เมื่อพระราชปณิธานบังเกิดเช่นนั้น ก็ จะทรงมีพระราชอุตสาหาโดยพระอาการอันชอบ เพื่อจะทรงยังพระคุณสมบัตินั้น ๆ อัน แม้ยังไม่สมบูรณ์ ให้พร้อมสมบูรณ์ เพื่อทรงเพิ่มพูนส่วนที่ได้ทรงบำเพ็ญแล้วให้ภิกษุยัง ทรงปฏิบัติทุกสิ่งโดยราชธรรม พระราชสิริสวัสดิ์พัฒนามงคลเลิศล้ำย่อมสำเร็จสัมฤทธิ์ แต่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าพระผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

ในศกนี้ (พ.ศ. ๒๕๓๖) พระคุณสมบัติส่วนอดีตสมบัติ จะขอรับพระราชทาน ถวายวิสาขนาด้วย พาทุสัจจธรรม และ กัลยาณมิตตตาธรรม ส่วนปรหิตสมบัติ จะ ขอรับพระราชทานด้วยรัฐฎาภิบาลนโยบาย สาธกด้วยปัญญา พอเป็นนิทสสนนัย

พาทุสัจจธรรม ธรรมคือความเป็นผู้ได้สดับตรับฟังมาก สิ่งที่ฟังสดับตรับฟังให้ มากในพาทุสัจจธรรม คือธรรมที่งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด คืองาม ทั้งเนื้อความ งามทั้งถ้อยคำ ภาษาที่แสดงและงามทั้งความมุ่งหมาย เป็นความงามบริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นจริง

การสดับตรับฟังธรรมนั้นย่อมหมายรวมถึงการอ่าน การทรงจำไว้ในจิต และ การทบทวนเพ่งพินิจพิจารณา เมื่อได้ยินได้ฟังได้อ่านธรรมนั้น ๆ แล้ว ก็มีได้ใส่ใจอีกต่อไป ยุติเพียงเท่านั้นจบสิ้นเพียงเท่านั้น เช่นนี้ไม่เรียกว่าพาทุสัจจะ จะเป็นพาทุสัจจะได้อ่าน นำธรรมที่ได้ยินได้ฟังได้อ่านไปเพ่งพินิจพิจารณาทบทวนจนได้ความรู้ความเข้าใจใน

ธรรมนั้นอย่างถูกต้องถ่องแท้ เป็นความรู้จริงปรากฏขึ้นประจักษ์ชัดแจ้ง คือเกิดเป็น ปัญหาที่แท้จริงของตนเอง มิใช่เป็นการจำปัญหาของผู้อื่นไว้ คือมิใช่จำพระปัญญาของ สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าขึ้นใจไว้ และนำไปพูดไปเขียนไปอ้างเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ปัญหาต้องอาศัยการเรียนรู้และการปฏิบัติประกอบกัน การเรียนรู้หรือการฟัง จึงมีคุณมาก

ได้มีพระพุทธานุภาพแสดงไว้ว่า

พหูสูต อูปาเสยย

สุตถจ น วินาสเย

ตํ มุลํ พุทฺทมจฺริยสุต

ตสฺมา ฐมฺมธโร ลียา

แปลความว่า ฟังนั่งใกล้ผู้เป็นพหูสูต และไม่ฟังทำสุตะให้เสื่อม สุตะนั้นเป็น รากแห่งพรหมจรรย์ เพราะฉะนั้น ควรเป็นผู้ทรงธรรมนี้

สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงศึกษาธรรม ทั้งด้วยทรงสดับและ ทรงอ่าน ทรงใส่พระราชหฤทัยไว้ได้ทรงทบทวนเพ่งพินิจพิจารณา เป็นเหตุให้เกิดพระปัญญานำไปสู่ความเจริญทั้งทางโลกและทางธรรม ทั้งส่วนพระองค์และทั้งแก่อาณาประชาราษฎร์ ประเทศชาติทั้งนั้น

กัลยาณมิตรตาธรรม ธรรมคือความเป็นผู้มีเพื่อนดีงาม กัลยาณมิตรมิได้หมายถึง เพียงผู้ที่เรียกกันว่าเพื่อน หรือมิตร หรือสหาย คำว่าเพื่อนนั้นมีทั้งที่เป็นเพื่อนดี เพื่อนไม่ดี เพื่อนสนิท เพื่อนไม่สนิท เพื่อนแท้ เพื่อนเทียม กัลยาณมิตมีความหมายว่า ดี งาม เป็นมงคล เมื่อนำไปประกอบเข้ากับคำใดคำหนึ่ง ก็ทำให้คำนั้นมีความหมายเป็นพิเศษขึ้น ด้วยความดีมีมงคล เช่น กัลยาณบุุชชน หมายถึงสามัญชนผู้ยังมีใจอริยบุคคลที่มีใจมุ่งดีปรารถนาดีเป็นพิเศษเป็นมงคล กัลยาณจิตหมายถึงจิตที่มีความมุ่งดีปรารถนาดีเป็นพิเศษเป็นมงคลแฝไป กัลยาณมิตรจึงหมายถึงผู้ที่มีใจเป็นเพื่อนที่มุ่งดี ปรารถนาดีเป็นพิเศษเป็นมงคลแฝไป กัลยาณมิตรจึงหมายถึงผู้ที่หวังดีให้ความช่วยเหลือ ว่ากล่าวตักเตือนแนะนำ ไม่ปล่อยยให้คิดผิดพูดผิดทำผิด ทั้ง ๆ ที่รู้ ไม่ปล่อยยให้มีภัยมีความเสื่อมเสียเกิดขึ้น แม้ป้องกันได้ แม้มีคุณสมบัติตั้งรับพระราชทานถวายพระพรแล้ว จะเป็นเพื่อนหรือไม่ใช่เพื่อนในความหมายที่ใช้กันทั่วไป ก็เป็นกัลยาณมิตรได้ คือแม้จะเป็นผู้ที่ไม่รู้จักคุ้นเคย แม้ที่อยู่ห่างไกล ไม่เคยพบเห็น แต่เมื่อมีใจมุ่งดีปรารถนาดีจริงใจต่อผู้ใด คิดพูดทำทุกอย่างเพื่อป้องกันช่วยเหลือผู้นั้นเต็มสติปัญญาความสามารถ ให้พ้นจากความเสื่อมเสียทุกประการ ไม่ว่าจะมากน้อยหนักเบา ก็นับได้ว่าเป็นกัลยาณมิตร

อย่างไรก็ตาม ขอรับพระราชทานถวายพระพร ว่ากัลยาณมิตรหาได้ไม่ง่าย หาไม่ได้สำหรับคนทั่วไป ไม่ใช่ภริยาทุกคนเป็นกัลยาณมิตรของสามี ไม่ใช่สามีทุกคนเป็นกัลยาณมิตรของภริยา ไม่ใช่เพื่อนทุกคนเป็นกัลยาณมิตรของกันและกัน ผู้เป็นกัลยาณมิตรนั้นมีคุณอันเป็นหลักสำคัญที่สุดคือความดี มีคุณธรรมประจำใจ พร้อมด้วยสติและปัญญา ภริยาสามีมารดาบิดา บุตรธิดาและมิตรสหายที่ไม่มีคุณดังรับพระราชทานถวายพระพร จึงไม่อาจเป็นกัลยาณมิตรที่แท้ได้

ที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ แม้เป็นผู้มีกัลยาณมิตร แต่ปฏิเสธที่จะรับเป็นกัลยาณมิตร แม้มีกัลยาณมิตร จึงเหมือนไม่มี ไม่ได้รับประโยชน์โดยควร

สมเด็จพระมหามิตรพระราชสมภารเจ้าทรงยังด้วยบุญญาธิการเป็นที่ปรากฏประจักษ์ชัด ส่วนอดีตสมบัติ จึงทรงประกอบพร้อมด้วยธรรมสำคัญประการหนึ่ง คือกัลยาณมิตรธรรม คือทรงปฏิบัติเป็นกัลยาณมิตรของทุกสถาบันสำคัญและของทุกคน ทั้งทรงรับความเป็นกัลยาณมิตรของผู้มีความดี มีปรารถนาดีมุ่งดีมีมงคลพร้อมด้วยสติปัญญา ไม่ทรงปฏิเสธความเป็นกัลยาณมิตรในผู้ใด เหตุด้วยทรงมีความเป็นกัลยาณมิตรในพระองค์เอง จึงทรงปฏิบัติความดีงามได้อย่างสะดวกสบายเป็นธรรมชาติ มิต้องทรงฝืนพระราชหฤทัย แสดงความปรารถนาดีใด ๆ เลย

พระราชจริยารัฏฐาภิบาลนโยบาย คือวิธีทรงปกครองพระราชอาณาจักร ขอรับพระราชทานถวายวิสาขนาด้วย ปัญญาพละ อันเป็นธรรมสำคัญที่สุด นำให้เกิดความสำเร็จงดงามได้ทั้งทางโลกและทางธรรม

มีพุทธภาษิตว่า

ปลุณวา พุทธิสมปนโน

วิธานวิธิโกวิท

กาลณญ สมยณญ จ

ส ราชสตี วเส

แปลความว่า ผู้มีปัญญา ถึงพร้อมด้วยความรู้ ฉลาดในวิธีจัดการงาน รู้กาลและรู้สมัย พึงอยู่ในราชการได้

ความหมายของพระพุทธภาษิตนี้ชัดเจน สมเด็จพระมหามิตรพระราชสมภารเจ้าทรงยังแล้วด้วยพระกำลังปัญญา ทรงมีพระปรีชาญาณรอบคอบ ทรงสามารถวิจารณ์เหตุการณ์ในภายนอกอันเป็นไปในกาลในสมัยได้ชัดเจน และทรงสามารถแก้ไขที่ชัดเจนให้คลี่คลายจนถึงสลายสิ้นไปได้ ด้วยทรงใช้พระบรมราชาบายที่พร้อมยิ่งด้วยพระ-

ปัญญาญาณ เป็นเหตุให้เกิดความเบิกบานรุ่มเย็นเป็นสุขทุกกาลสมัย แม้ในยามเกิดทุกข์ภัย ความขัดข้อง

ในการเสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมราษฎรในถิ่นทุรกันดารต่าง ๆ ได้ทอดพระเนตรเห็นความเดือดร้อนอันเกิดจากธรรมชาติ และที่กำลังจะต้องเกิดต่อไปแม้ไม่ได้รับการแก้ไขให้ถูกต้องทันเวลา ทรงเริ่มการแก้ไขปรับปรุงในทันที และเป็นที่ยอมรับกล่าวขานกันทั่วไปว่านอกจากจะทรงคิดทรงจัดทำแล้ว ไม่มีผู้ใดอื่นจะสามารถ ความสุขสบายโดยควรของผู้คนพลเมืองทั้งหลายทั้งในปัจจุบัน และจะต่อไปในอนาคต เกิดแต่พระมหากรุณาทรงเหนื่อยยาก และเกิดแต่พระปัญญาเพ่งพิจารณาพิจารณาโดยแท้

แนวพระราชดำริที่จะเกิดผลสำคัญต่อไป ขอพระราชทานนำมาถวายพระพรในที่นี้เพียง ๔ ประการ คือ

๑. พระราชทานแบบตัวอย่างการจัดสรรที่ดินของราษฎรแต่ละครอบครัวประมาณ ๑๘ ไร่ ในลักษณะสวนผสม มีการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์เป็นต้น เพื่อให้เพียงพอในการดำรงชีวิต

๒. การปรับปรุงหมู่บ้านให้ราษฎรมีความอยู่ดีกินดีการขาดแคลนน้ำเป็นอุปสรรคสำคัญ เพราะพื้นที่ทำกินประกอบด้วยนาข้าว ไร่พืชเศรษฐกิจ สวนผลไม้ และแปลงไม้ดอก ฝืนทั้งช่วงอย่างกระทันหันทำให้เกิดปัญหาหนัก ทรงวางแผนปฏิบัติงานช่วยบรรเทาทุกข์อย่างเร่งด่วน ทรงมีพระราชกระแสให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำนักฝนหลวงและการบินเกษตรให้ปฏิบัติงานช่วยเหลือ พระราชทานฝนหลวงตั้งแต่ทำอากาศยานเชียงใหม่ลงไปถึงอ่างเก็บน้ำ เขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำภูมิพล จังหวัดตาก ทรงติดตามผลอย่างใกล้ชิด เป็นการทรงพระมหากรุณาธิคุณฝึกเจ้าหน้าที่ให้ตระหนักในความรับผิดชอบในการบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้ราษฎร และให้เริ่มมีความเชี่ยวชาญในการติดตามสภาพน้ำ ที่สำคัญอย่างยิ่ง เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดสถานีเรดาร์ฝนหลวงที่อำเภออมก๋อย เชียงใหม่ อันเป็นส่วนประกอบสำคัญเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการบรรเทาภัยแล้ง โดยบังคับให้ฝนตกลงในบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนภูมิพลในลุ่มแม่น้ำปิง และอ่างเก็บน้ำสิริกิติ์ในลุ่มแม่น้ำน่าน นอกจากทรงเตรียมน้ำพระราชทานเพื่อการเกษตรแล้ว ยังทรงห่วงใยภาวะมลพิษในดินที่เกิดจากมีไนโตรเจนในดินมากเกินไป อันจะทำให้แหล่งน้ำเสื่อมคุณภาพเกิดโทษแก่ผู้นำไปบริโภค มลพิษในโตรเจนเกิดจากการชะล้างพังทลายของหน้าดิน จึงทรงมีพระราชดำริให้ปลูกหญ้าแฝก เพื่อยึดดินไว้มิให้พังทลาย ซึ่งได้ผลดีเป็นอันมาก

สมเด็จพระบวรราชชนนี ได้ทรงเห็นความสำคัญนี้ ได้ทรงให้เพาะพันธุ์ หล้าแฝกไว้เป็นจำนวนมากแล้วในปัจจุบัน อันจะเป็นการลดระดับการแพร่กระจายของ ไนโตรเจนอันเป็นโทษแก่ชีวิตได้เป็นอันมาก เพื่อความอยู่ดีกินดีของราษฎรได้ทรงแก้ไข ปัญหาขาดแคลนน้ำจืดสำหรับใช้ในการอุปโภคบริโภคด้วยการสร้างประตุน้ำกั้น มิให้น้ำเค็มท่วมพื้นที่ ให้ระบายออกโดยเร็ว ทรงวางโครงการส่งน้ำไปชลประทานเปรี้ยว ช่วยพื้นที่เพาะปลูกในเขตโครงการบางแห่ง และทรงโปรดให้ขุดบ่อเก็บน้ำจืดขนาดใหญ่ สำหรับระบายออกไปช่วยเขตเพาะปลูกของราษฎรเช่นกัน

๓. ปัจจุบันเกิดจุดวิกฤตทางการจราจร ทรงห่วงใยทั้งผู้ใช้รถใช้ถนนและตำรวจจราจร ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้อง ทรงทราบดีว่ารัฐบาลมีงบประมาณจำกัด เมื่อทรงมีพระราชดำริ ให้แก้ไขโดยจัดให้มีสายตรวจจราจรเพื่อบริการแก้ไขคลี่คลายปัญหาจราจร จึงทรง พระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ๔ ล้านบาท และสมเด็จพระบวรราชชนนีได้พระราชทานสมทบ ๔ ล้านบาท ให้ กรมตำรวจรับไปจัดซื้อเครื่องมืออุปกรณ์เพื่อการนี้ ทั้งยังได้พระราชทานพระราชดำริในการบรรเทาปัญหาการจราจรอีกหลายประการ เป็นความห่วงใยพสกนิกรอย่างจริงพระราชหฤทัยอย่างเด่นชัด เป็นที่ประทับใจความรู้สึกของพสกนิกรยิ่งนัก

๔. สมเด็จพระบวรราชชนนีได้ทรงเห็นความสำคัญของน้ำอย่างยิ่ง ทรง ถือว่าน้ำคือบ่อเกิดของทุกสิ่งทุกอย่าง โดยเฉพาะเป็นเหตุแห่งความอยู่ดีกินดีของราษฎร ดังนั้นจึงทรงมีพระราชดำริจัดการเรื่องน้ำมากมายหลายอย่าง เช่น การทำฝนเทียม เป็นต้น ดังรับพระราชทานถวายพระพรมาเบื้องต้น

พายุสังจະ และ กัลยาณมิตรธรรม เป็นเหตุนำสู่ความสำเร็จทั้งทางโลกและทาง ธรรม เพราะธรรม ๒ ประการนั้น เป็นเครื่องระคับระคองให้เกิดปัญญา อันเป็นพละ สำคัญที่สุดในความสำเร็จทั้งปวง สมเด็จพระบวรราชชนนีได้ทรงศึกษาธรรม พร้อมด้วยการทรงสดับทรงจำและทรงฟังพิจารณารับพระราชทานถวายพระพรได้ว่าทรง มีธรรมเป็นพระราชกัลยาณมิตร เช่นเดียวกับทรงรับกัลยาณมิตรและทรงปฏิบัติพระองค์ เป็นกัลยาณมิตร ทรงยังด้วยพระปัญญา จึงทรงสามารถช่วยประเทศชาติประชาชนให้พ้น ความขัดข้องนานาประการได้ ยิ่งวันพระราชปรารภนาดีเปี่ยมด้วยพระมหากรุณาธิคุณยิ่ง ปรากฏชัดเป็นรูปธรรม ทรงชนะใจอย่างไม่มีผู้เสมอ สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินี- นาด สมเด็จพระบรมราชโอรสธิดาพร้อมด้วยสมเด็จพระบวรราชชนนี สมเด็จพระเจ้า

พี่น้องเธอๆ กับเจ้านาย ข้าราชการทั้งปวง ต่างได้ทรงช่วยและช่วยรับปฏิบัติสนองพระราชกรณียกิจต่าง ๆ และปฏิบัติตามโครงการพระราชดำริให้สมบูรณ์บริบูรณ์ เพื่อประโยชน์สุขแห่งประชาชนทั้งปวง ทั้งในฝ่ายราชอาณาจักร และในฝ่ายศาสนจักรที่ทรงปฏิบัติตั้งดงามครบถ้วนตลอดมา

สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าได้ทรงอบรมพระองค์ให้สมบูรณ์ด้วยธรรมเป็นมงคลวิเสสส่วนอรรถสมบัติ ทรงดำรงราชไมตรี ทรงแสดงอภิบาลประเทศชาติประชาชน โดยธรรมให้วัฒนมสถาพร มีความสุขทุกทาง เป็นมงคลวิเสส ส่วนปรีดิ์รัฐฎาภิบาลโนบาย ประชาชนทั้งชาติกับทั้งสกลมหาสงฆ์สมณพราหมณาจารย์ทั้งปวง ต่างระลึกลำนึกในพระมหากรุณาธิคุณพันประมาณ ถึงวันมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา จึงพร้อมกันเฉลิมฉลองทั่วประเทศด้วยวิธีต่าง ๆ

<p>เทหิ เทหิ วิเสเสหิ จิรญชีวี มหาราชา ยสสา เตชสา จาปี สทา ภทรานิ สมฺปสฺสํ</p>	<p>คุณฺเหหิ ปฎิมนฺตุหิโต สุขปฺปตุโต อนามโย วฑฺฒยนฺโต นรุตฺตโม จิรํ รชเช ปติฎฺฐตุ</p>
---	---

ขอสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงประดับด้วยพระคุณสมุทัยอันพิเศษนั้น ๆ ทรงพระชนมายุยืนนาน ทรงพระเกษมสำราญสมบูรณ์พระอนามย์ ทรงพระเจริญด้วยพระราชอิสริยยศเดชาานุภาพ ทอดพระเนตรเห็นแต่กิจการอันเจริญเป็นนิตยกาล เสด็จสถิตยืนนานในพระราชไมตรีไมตรีปกครองรักษีสยามมณฑลให้สมบูรณ์สมพระราชประสงค์

ลำดับนี้ พระสงฆ์ผู้ได้มาในมหามงคลนี้ มีสมานฉันท์ตั้งสัตยาธิษฐาน ขอประทานพระพรพระรัตนตรัย ที่ปรากฏเป็นมงคลสูงสุดของทวยเทพน้อยใหญ่ และมนุษย์ทั้งหลาย ประสิทธิ์ถวายเป็นแต่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า

<p>อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ มหาสงฺฆํ ปิโพบฺเรติ</p>	<p>อุตฺตมํ ฐมฺมมฺชฺฌมา อิจฺเจตํ รตนตฺตยํ</p>
---	---

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้ธรรมอันสูงสุด ทรงยังพระสงฆ์หมู่ใหญ่ให้เบิกบาน ตื่นจากกิเลสนิทรานี้จัดว่าพระรัตนตรัย คือวัตถุอันประเสริฐให้เกิดความดี ๓ ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์ยิ่งใหญ่ไพศาลแก่ผู้เลื่อมใส ด้วยเดชาานุภาพพระศรีรัตนตรัยดลบันดาล ขออุปถัมภ์และอุปสรรคศัตรูทั้งหลายจงอย่าบังเกิด

ถูกต้องพ้องพานซึ่งไทยสยามรัฐมหาชนบทนี้ในกาลไหน ๆ จงบาราศิไกลด้วยประการ
ทั้งปวง ขอความเป็นผู้ไม่มีโรค ความสุขตำราญ ความเป็นผู้มีอายุยืนนาน และความ
บริบูรณ์แห่งวัตถุทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งวิบุลผลทั้งสุขโสมนัสสวัสดิ์ในที่ทุกสถานจงเกิดมี
จงเป็นไป แต่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงอภิบาลไทยสยามรัฐมหาชนบทนี้
กับทั้งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชโอรสธิดา พระบรมราชวงศ์ และ
คณะรัฐบาลมุขอำมาตย์มนตรีสภาเสวกามาตย์ ทหาร พลเรือน ตำรวจ พสกนิกรประชา
ราษฎร สมณชีพราหมณ์ ขอเทพเจ้าทั่วจักรวาศีผู้สิงสถิตอยู่ในไทยสยามรัฐมณฑล
จงตั้งไมตรีจิตอภิบาลรักษาสากลไทยสยามรัฐสีมาอาณาเขต ซึ่งมีสมเด็จพระบรมพิตร-
พระราชสมภารเจ้าทรงเป็นองค์พระประมุข ด้วยนำเข้าไปใกล้ซึ่งอิฐวิบุลผลอันเป็น
हितานุहितประโยชน์ คอยป้องกันซึ่งสรรพโทษที่ไม่เกื้อกูลแก่ความเจริญ อย่าให้บังเกิดมี

สิทธิมงคล สิทธิมงคล
เอตสมัย รตนตฤยสมัย

สิทธิมงคล อิทธิ ผล
สมุปสาทนเจตโส

ขอผลที่กล่าวนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์
แต่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงมีพระราชมนัสเลื่อมใสในพระรัตนตรัยนี้
สมพระบรมราชปรารธนาทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิสัยนาพระธรรมเทศนา ในพระมงกุฎวิเสสกถา เป็น
ปสาทนียมังคลานูโมทนา เอว ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอพระราชทานถวายพระพร

พระมงคลวิเสสกถา

ในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา

ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง

วันศุกร์ ที่ ๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๕

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

รับพระราชทานถวาย

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

ทีโตะ พุทฺธํ ปฏิปชฺช โภเค

ตํ เทวตา รกฺขติ ฌมฺมคฺคตํ

พหุสฺสุตํ สีลวตฺตูปนฺนํ

ฌมฺเม จิตฺ น วิชหาติ กิตฺติ

ฌมฺมภูจํ สีลสมฺปนฺนํ

เนกขํ ชมฺโพนทสฺเสว

เทวาปิ นํ ปสฺสฺนติ

สจฺจวาที หิริมนํ

โก ตํ นิมนฺตุมรหติ

พฺรหฺมุนาปิ ปสฺสฺโตติ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัยในพระมงคลวิเสสกถา ฉลองพระเดชพระคุณประทับพระปัญญาบารมี เป็นปสาทเนยกลามังคลานุโมทนา ในมหามงคลสมยาภิลักขิตกาลด้วยสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงเจริญพระชนมพรรษามาโดยสวัสดิ์ บัดนี้มาประจบสุรทินพระบรมราชสมภพ ทรงพระราชปรารภวรมหามงคลสมัย มีพระบรมราชโองการสั่งให้ตั้งการพระราชพิธี ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเฉลิมพระชนมพรรษา ทรงกระทำสักการบูชาพระพุทธรูปที่รัตนตรัย ด้วยราชาภิมานสักการภัณฑ์ ประทีปรูปเทียน สุคันธชาติระเบียบกุสุมาลา พระราชทานถวายบิณฑบาต ชัชชะโภชอาหาร และไทยธรรม

สมณบริวาร ในภิกษุสงฆ์แล้ว ทรงพระราชอุทิศส่วนพระราชกุศลแก่เทวดาเป็นส่วน เทวดาพลี สรรพสาธารณพลี ธรรมบรรณาการ เพื่อให้อนุโมทนาสัมฤทธิ์วิบุลสุขสมบัติ และจะได้ตั้งไมตรีหิตไปเทศกัลยาณจิต ประสิทธิชัยมงคลสิริสวัสดิ์ พระชนมสุขศุภวิบูลมณูญผล ถวายสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ให้ทรงสถาพรนิรมลในพระสิริราชมาไหศวรรยศ สมบัติโดยอุดมสิริสวัสดิ์เกษมนิราศสรรพพิบัติอุปวันตรายทรงบำเพ็ญพระราชธรรมจริยา รัษฎาภิบาลนโยบาย และพระราชกุศลบุญนิธิให้อุพาราดีเรกไพศาล เพิ่มพระบรมโพธิสมภาร สัมปยุตปฏิบัติ ทรงเป็นองค์บรมนาถบพิตรแห่งประชานิกรทุกหมู่เหล่าเทพทั้งมนุษย์ อารักษ์ทุกสถาน ทรงเบิกบานด้วยพระราชกัลยาณเกียรติคุณอดุลยบริสุทธิ สมดัง พระพุทธภาษิตตรัสไว้ในปัญญาอังกูรนิกาย ว่า **สปรุโรโส ภิกขเว ชายมาโน** เป็นอาทิ แปลความว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัมบุรุษเกิดในตระกูล เป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่ชนเป็นอันมาก คือแก่มารดาบิดา แก่บุตรภริยา แก่คนรับใช้คนทำงานทั่วไป แก่มิตรอำมาตย์ แก่สมณพราหมณ์ เหมือนอย่างมหาเมฆฝนหลวงยังข้าวกล้าให้ถึงพร้อม งอกงาม เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่คนเป็นอันมาก” ฉะนั้น

หิตो พหุณฺโณ ปฏิปชฺช โภเค

บุคคลใดได้ปฏิบัติโภคสมบัติ ดำรงฆราวาสวิสัย เกื้อกูลให้เกิดประโยชน์แก่ชนเป็นอันมาก

โต เทวดา รกฺขติ ฐมฺมคฺคฺตํ

เทวดาย่อมรักษาบุคคลนั้น ผู้อันธรรมคุ้มครองรักษา

พหุสฺสุตํ สีลวตฺตปฺนฺนํ

ฐมฺเม จิตฺ น วิชฺหาติ กิตฺติ

เกียรติคุณย่อมไม่ละบุคคลนั้น ผู้เป็นพหุสูต มีอรรถและธรรมได้สดับมา ประกอบด้วย สีลาจารวัตร สถิตในธรรม

ฐมฺมภูจํ สีลสมฺปฺนฺนํ

สจฺจวาที หิริมนํ

เนกขัม ฆมฺโพหนทสฺเสว

โก ตํ นิินฺนิตฺตุมฺรหฺติ

ใครควรจะนิินทาบุคคลนั้น ผู้ตั้งอยู่ในธรรมถึงพร้อมด้วยศีล มีปกติกล่าววาจาสัตย์ มีหิริอยู่ในใจ บริสุทธิดุจแดงทองชมพูนุท

เทวาปิ นํ ปสฺสฺนฺติ

พฺรหฺมุนาปิ ปสฺสฺสิโต

อย่าว่าแต่มนุษย์เลย แม้เทวดา และพรหม ก็ย่อมสรรเสริญบุคคลนั้น” ด้วยประการฉะนี้

อิโต ปรี ปวกขามิ
 วุจจมานันฺ หิ สุตฺวาน
 มหาราชชาธิราชสุส
 ตโต สมฺปาทนตฺถาย
 สมฺมา ว ปทหนตฺสส
 ตปฺปจฺจยา ชนินฺทสฺส

ตํ ตํ วิเสสมงฺคลํ
 โยนิโส ปจฺจเวกฺขโต
 ภเวยฺย กตฺตุกามตา
 กิโยภาวาย สพฺพลา
 ธฺมฺเมน ปฺปฏิปชฺชโต
 สฺทียา สุวตฺถิมงฺคลํ

ลำดับนี้ จักรับพระราชทานเลือกสรรคุณสมบัติที่ตั้งแห่งสวัสดิมงคลอันพิเศษยิ่ง ซึ่งได้ชื่อว่า มงคลวิเสส มารับพระราชทานถวายวิสัยนา เพื่อประดับพระปัญญาบารมี ได้ ทรงสดับแล้วทรงพระปัจเจกเขมณด้วยกำลังพระปรีชาญาณ พระราชปณิธานเพื่อจะทรง บำเพ็ญจะพึงเกิดมีในสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า แต่ในทรงพระราชอุตสาหะ โดยอาการอันชอบ เพื่อจะยังคุณสมบัตินั้น ๆ อันยังขาดให้บริบูรณ์ เพื่อเพิ่มพูนส่วนที่ ได้ทรงบำเพ็ญมาแล้วให้เกื้อหนุนยิ่ง ทรงปฏิบัติอยู่โดยราชธรรม สิริสวัสดิ์พิพัฒนามงคลก็ จะพึงสำเร็จแต่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า เพราะพระราชจรรยาเป็นปัจจัย

ในศกนี้ (๒๕๓๕) พระคุณสมบัติส่วนอดีตสมบัติ จะขอรับพระราชทานถวายวิสัยนา ด้วย **สุขวัฑฒนธรรม** กับ **โภควัฑฒนธรรม** ส่วนปรหิตสมบัติ จะขอรับพระราชทานถวาย วิสัยนาด้วยรัฐฎาภิบาลนโยบาย สาธกในเบื้องต้นด้วย พลวัฑฒนธรรม พอเป็นนิตัสสนนัย

สุขวัฑฒนธรรม ธรรมเป็นเครื่องเจริญสุข พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ในจักก- วัตตีสสูตร นำด้วยพระพุทธานุภาพตรัสสอนให้มีตนเป็นเกาะ (อตตทป) มีตนเป็นที่พึ่ง (ตัสสรณ) อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง โดยมีธรรมเป็นเกาะ (ธัมมทป) มีธรรมเป็นที่พึ่ง (ธัมมสรณ) อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง ด้วยตรัสสอนภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ให้ปฏิบัติจิตให้ เป็นในสติปฏิฐาน ๓ ซึ่งชื่อว่าได้ปฏิบัติจิตให้ท่องเที่ยวไปในโคจร (ที่เที่ยง) ซึ่งเป็นวิสัย อันสืบมาจากบิดาของตน (สกเปตติกวิสัย) แล้วตรัสว่า จักเจริญด้วยอายุบ้าง จักเจริญ ด้วยวรรณะบ้าง จักเจริญด้วยสุขบ้าง จักเจริญด้วยโภคะบ้าง จักเจริญด้วยพละบ้าง

ได้ถวายวิสัยนาแล้ว ๒ ข้อ ในมงคลวิเสสสภา พุทธศักราช ๒๕๓๕ คือ อายุวัฑฒนธรรม และ วรรณวัฑฒนธรรม

สุขวัฑฒนธรรม ได้ตรัสไว้ยกภิกษุเป็นที่ตั้ง ว่า **ภิกฺขุ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน สุขสฺมิ** เป็นต้น แปลความว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในเรื่องของสุขของภิกษุ มีอธิบายอย่างไร

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ สัจจจากกาม สัจจจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติ และสุขอันเกิดจากวิเวก (ความสงบ) อยู่บรรลุ ทุตติยฌานมีความผ่องใสแห่งจิต ณ ภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป ไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์มีปีติอละสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ เป็นผู้มีอุเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยกาย เพราะปีติสิ้นไป บรรลุตุตติยฌานที่พระอรินะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ ฌานนี้ เป็นผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข บรรลุจตุตถฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุข ละทุกข์และดับโสมนัสโทมนัสก่อน ๆ ได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้แลเป็นอธิบายในเรื่องสุขของภิกษุ

อธิบายโดยทั่วไป ความสุขที่ทุก ๆ คนได้ นอกจากอาศัยสุขสมบัติประการอื่นแล้ว ยังต้องอาศัยสุขสมบัติทางจิตใจประกอบเป็นหลักสำคัญ คือสมาธิความตั้งใจมั่นหรือ ฌานความเพ่ง อันได้แก่การปฏิบัติทำจิตใจให้สงบตั้งมั่นเพ่งพินิจในอารมณ์ อันเป็นที่ตั้ง ของความสงบ อันเป็นกุศล จึงจะทำให้จิตใจมีสุข เป็นสุภาพทางจิต มีพลังกำลัง ควรแก่การงาน คือสามารถปฏิบัติงานต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ถูกต้องเป็นบุญเป็นกุศลได้ ทั้งจะทำให้ได้ทักษะสติปัญญาสามารถในการงานที่ปฏิบัติทั้งปวง

ได้มีพระพุทธภาษิตตรัสไว้ว่า

นตฺถิ ฌานํ อปญฺญสฺส	ปญฺญา นตฺถิ อฌายโต
ยมฺหิ ฌานญจ ปญฺญา จ	ส เว นิพฺพานสฺนฺติเก

แปลความว่า ฌาน ความเพ่งพินิจย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่มีปัญญา ปัญญา ย่อมไม่มีแก่ ผู้ไม่เพ่งพินิจ ปัญญาและฌานมีในผู้ใด ผู้นั้นแลเข้าไปในที่ใกล้นิพพาน

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่ สำเร็จพร้อมทั้งทศพิธราชธรรมและบารมีธรรมโดยพระราชประสงค์ ด้วยความที่ทรงมี พระราชมนัสจิตใจสงบตั้งมั่นมุ่งมั่นอันนับได้ว่าเป็นสมาธิหรือฌาน ในระดับที่เป็นราชธรรม เป็นเหตุให้เกิดความสุขทั้งที่เป็นส่วนพระองค์ และอาณาประชาราษฎร์ทั้งปวงตามพระราช ประสงค์ จึงรับพระราชทานถวายวิสัยนา **สุขวิวัฒนธรรม** เป็นมงคลวิเสสที่ ๑

โกคววัฒนธรรม พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ในจักกวัตติสูตรต่อจากสุขวัฒนธรรม ว่า **กิลฺลจ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน โภคสมิ** เป็นต้น แปลความว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในเรื่องโภคะของภิกษุ มีอธิบายอย่างไร ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ มีจิตประกอบด้วยเมตตาแผ่ไปตลอดทิศ ๑ อยู่ ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓

ทิศที่ ๔ ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง ด้วยจิตประกอบด้วย เมตตาอันไพบุลย์ ถึงความเป็นใหญ่หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน แผ่ไปตลอดโลก ทั้งสัตว์ทุกเหล่า ในที่ทุกสถาน มีจิตประกอบด้วยกรุณา มุทิตา อุเบกขา แผ่ไปตลอดทิศ ๑ อยู่ ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ ทั้งเบื้องบนเบื้องล่าง เบื้องขวาง ด้วยจิตประกอบด้วยกรุณา มุทิตา อุเบกขา อันไพบุลย์ถึงความเป็นใหญ่หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน แผ่ไปตลอดโลก ทั้งสัตว์ทุกเหล่าในที่ทุกสถาน ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้แลเป็นอธิบายในเรื่องโภคะของภิกษุ”

ธรรม ๔ ข้อนี้ คือ **พรหมวิหารธรรม** ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหม โดยทั่วไป หมายถึงผู้มีภูมิธรรมสูงบริสุทธิ์ยุติธรรม เรียกยกย่องว่าท่านผู้ใหญ่ คือ

เมตตา ได้แก่ ความสนิทสนม มีมิตรจิตรักใคร่ เว้นจากราคะ ปรรณาคความ สุข ความเจริญเพื่อผู้อื่น

กรุณา ได้แก่ ความห่วงใย เมื่อเห็นผู้อื่นได้ทุกข์ร้อน เว้นจากความเบียดเบียน ปรรณาคเพื่อจะปลดเปลื้องทุกข์ของเขา

มุทิตา ได้แก่ ความชื่นบาน เว้นจากอิจฉา ฤษยา อรติ ไม่ยินดี พลอยยินดีด้วย ในเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี

อุเบกขา ได้แก่ ความวางใจเพ่งพิจารณาในกรรมและผลของกรรม เว้นราคะปฏิฆะ ยินดียินร้าย รักชัง อันทำให้ลำเอียง เสียความเป็นกลาง เสียความยุติธรรม ปฏิบัติให้ถูกชอบ ยุติธรรมตามกรรม

พรหมวิหาร ๔ นี้ เมื่อแผ่ไปโดยไม่เจาะตัว ไม่มีจำกัด จึงเป็น อัปมัชฌญา แปลว่า ภาวนา มีสัตว์หาประมาณมิได้เป็นอารมณ์ ดังที่ตรัสสอนเป็นโภควัตถพนธรรมในจกกวัตติ-สูตรนี้

พรหมวิหารธรรม มีในพระคุณของพระพุทธเจ้า ยกกรุณาเป็นประธานว่า พระกรุณาคุณ ดังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๔ รตนัตตยัปถนามคาลา บทแรกว่า **พุทธโธ สุตพุทธโธ กรุณามหณฺณโว** พระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นพระพุทฺธะ ผู้ตรัสรู้ พระสุตฺถุสสะ ผู้บริสุทธิ์ดี กรุณามหฺณณฺวะ มีพระกรุณาคุณห้วงมหรณพทะเลหลวง

มีในพระคุณโดยเป็นพระราชธรรมจริยาสำคัญของพระมหากษัตริย์เจ้า ยกกรุณาเป็นประธานว่า พระมหากุณาธิคุณ

มีในคุณของมารดาบิดา ดังที่มีพระพุทธภาษิตตรัสไว้ว่า **พुरुหฺมาติ มาตาปิโตร** มารดาบิดาเป็นพรหมของบุตรทั้งหลาย

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่ พร้อมทั้งทศพิธราชธรรมและบารมีธรรมโดยพระราชประสงค์ด้วยพระมหากรุณาธิคุณ เป็นล้นพ้น ชื่อว่าได้ทรงปฏิบัติพระองค์อยู่ใน **โกศวิวัฒนธรรม** เป็นเหตุให้เกิด โภคทรัพย์ โภคสมบัติต่าง ๆ แก่ประชาชน ตลอดถึงประเทศชาติ โดยทั่วไปจึงรับพระราชทาน ถวายวิสัยนา **โกศวิวัฒนธรรม** เป็นมงคลวิเสสที่ ๒

พระราชจริยารัษฎาภิบาลโนบายนั้น คือ วิธีปกครองพระราชอาณาจักร จักรับพระราชทานถวายวิสัยนา สาธกในเบื้องต้นนี้ด้วย พลวิวัฒนธรรม ธรรมเป็นเครื่องเจริญ พละคือ กำลัง

ในจักกวัตตสูตร พระพุทธเจ้าตรัสพลวิวัฒนธรรมไว้สำหรับภิกษุว่า **ภิกฺขุจ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน พลสฺมี** เป็นต้น แปลความว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในเรื่องพละของภิกษุมืออธิบายอย่างไร ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเอง ในทิฏฐธรรม (ปัจจุบัน) เทียว เข้าถึงอยู่ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้แลเป็นอธิบายในเรื่องพละของภิกษุ”

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราไม่เล็งเห็นแม้กำลังสักอย่างหนึ่งอื่น อันข่มได้แสนยาก เหมือนกำลังของมารนี้เลย ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุญนี้จะเจริญขึ้นได้ดังนี้ เพราะเหตุ ถือมั่นกุศลธรรมทั้งหลาย”

ส่วน **พลวิวัฒนธรรม** สำหรับพระราชอาพระมหากษัตริยาราชเจ้า ได้มีคำสอน ซึ่งมาในพระพุทธศาสนา แสดงพละกำลัง ๕ ประการ คือ

๑. **กายพละ** กำลังพระกาย เกิดแต่ทรงผาสุกสบาย ทรงพระพละกำลังเข้มแข็งทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ได้สะดวกดี

๒. **โภคพละ** กำลังโภคสมบัติ เกิดแต่พระมหากรุณาธิคุณ ทรงชวนชวนบำรุงกสิกรรม พาณิชยกรรม เป็นต้น อันเป็นทางเกิดแห่งโภคสมบัติ โภคสมบัติต่าง ๆ ให้ไพศาล เพียงพอแก่ราชกิจ ราชการ เพียงพอเพื่อดำรงชีวิตอยู่ผาสุกของข้าราชการ ข้าราชการบริวาร เป็นต้น และประชาชนทั่วไป

๓. **อัมฉัพพะ** กำลังอำมาตย์ มีอำมาตย์ผู้ใหญ่ผู้น้อยเป็นกำลังทางนิติบัญญัติทางบริหาร และทางตุลาการ ทุกทางครบถ้วน

๔. **อภิรัชฉัพพะ** กำลังพระชาติสูง เป็นที่นิยมของมหาชน เป็นผลที่มีมาเพราะบุพเพกตบุญญา คือได้เคยทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอบรมมาแต่ในกาลก่อน เป็นเหตุให้ประพฤติดี ประพฤติชอบ ได้โดยง่าย เพราะได้เคยอบรมมาในธรรมที่ดี มีหิริโอตตปัสสัทธิ กุลละอายแก่ใจ เกรงกลัวต่อความชั่วความผิด กล่าวหาญในการไม่ทำชั่วทำผิด มุ่งแต่การที่ดี ดังคชสาร อัสตร อสุภะ ผู้อาชาไนย ดำรงอยู่เป็นศรีสวัสดิ์แก่พระราชอาณาจักร

๕. **ปัญญาพละ** กำลังพระปัญญา ทรงมีพระปรีชาญาณรอบคอบและสามารถทรงวิจารณ์เหตุการณ์ภายในภายนอกอันเป็นไปในสมัยเพื่อได้พระญาณแจ้งเหตุผล ประจักษ์ชัด ทรงประกอบพระราโชบาย หรือพระราชนโยบายให้ลุล่วงอุปสรรคทั้งหลาย ประสบความสำเร็จเป็นผลดีต่าง ๆ ตามโครงการพระราชดำริ ตามพระราชประสงค์

กายพละ คือ กำลังพระกาย สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงพร้อมด้วย **พลวิฆณธรรม** ทรงมีพระราชภารกิจมากมายนักหนา จนปรากฏว่าพสกนิกรผู้รู้เห็นส่วนใหญ่มีความเหน็ดเหนื่อยแทนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของพวกเขาอยู่เสมอ เป็นห่วงพระสุขภาพพลานามัย แต่ก็ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจที่ต้องทรงลำบาก เหนื่อยยากตรากตรำให้ลุล่วงเกิดผลสำเร็จตลอดมา ด้วยทรงมีกำลังพระวรกายดี คือ ทรงมี **พลวิฆณธรรม** ชื่อ **กายพละ**

โภคพละ คือกำลังแห่งโภคสมบัติ อันเป็นสิ่งสำคัญสำหรับความเป็นประมุขผู้มีธรรม เมื่อมีโภคพละ ย่อมใช้ประโยชน์แห่งโภคพละได้อย่างเป็นคุณยิ่ง เพื่อประโยชน์ของประเทศชาติศาสนาประชาชน สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงเป็นองค์พระประมุข ที่ทรงธรรม ได้พระราชทานความเจริญรุ่งเรืองแก่ประเทศชาติด้วยโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานบำรุงพาณิชยกรรมและกสิกรรม เป็นต้น ได้รับผลดีตลอดมา ทั้งนี้ก็ด้วยทรงมีพลวิฆณธรรม ชื่อ **โภคพละ**

อัมฉัพพะ คือกำลังแห่งอำมาตย์ นี่เป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งสำหรับความเป็นประมุขอำมาตย์คือบริวาร ประมุขผู้มีบริวารมากบริวารดีย่อมสามารถยังความสำเร็จให้เกิดได้ สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงสามารถสร้างความสำเร็จสัมฤทธิ์ผลนานาประการดังทรงมีพระราชประสงค์ ด้วยทรงมีกำลังแห่งอำมาตย์คือบริวารพร้อม

เป็นผู้รับสนองพระราชดำริทั้งปวง เป็นไปด้วยพระบารมีใหญ่หลวงสูงส่ง นี้ก็ด้วยทรงมี
พลวัตพัฒนธรรมข้อ **อัมัจจผละ** กำลังคืออำมาตย์

อภิรัชจผละ คือกำลังพระชาติสูง สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า
ทรงกล่าวแสดงไว้ว่า ผู้เกิดในสกุลสูงนั้น ในอดีตชาติเป็นผู้อ่อนน้อมต่อผู้ควรได้รับความ
อ่อนน้อม ด้วยเหตุนี้ผู้เกิดในตระกูลสูงจึงปกติมีกิริยาวาจาสุภาพ อ่อนโยนนุ่มนวล
งดงามติดมาแต่อดีตชาติ สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงมีพระชาติสูงสุดใน
มวลมมนุษย์ชาวสยาม พระราชจริยาวัตรที่นุ่มนวลงดงามทำให้ทรงเป็นที่เทิดทูนจงรักภักดี
ด้วยใจจริงเหนือผู้ใดอื่นทั้งหลายทั้งนั้น พระราชปรารภนาสารพันมีผู้โสมนัสยินดีที่จะได้
มีส่วนสนองให้สำเร็จสัมฤทธิ์ด้วยดี นี้ก็ด้วยทรงมีพลวัตพัฒนธรรม ข้อ **อภิรัชจผละ** กำลัง
พระชาติสูง

ปัญญาผละ คือ กำลังพระปัญญา ในบรรดาคุณสมบัติทั้งปวง ปัญญาเป็นเยี่ยม
ความสำเร็จไม่ว่าเล็กน้อยหรือใหญ่ยิ่ง เกิดได้ด้วยมีปัญญาพาเริ่มต้นและพาดำเนินไปสู่
จุดหมายทั้งนั้น เช่นโครงการมากมายเพื่อพัฒนาประเทศชาติ ที่เกิดแต่พระราชดำริ
ล้วนอำนวยประโยชน์อย่างยิ่งแก่ประเทศชาติประชาชน ก่อนหน้าโครงการพัฒนาล่าสุด
คือโครงการพัฒนาลุ่มน้ำบางนรา จังหวัดนราธิวาส ซึ่งมีน้ำเค็มและกร่อยเกือบตลอดปี
ไม่สามารถใช้อุปโภคบริโภคและทำการเกษตรได้ ทรงมีพระราชดำริให้พัฒนาลุ่มน้ำบางนรา
เพื่อกักเก็บน้ำจืดไว้ใช้อุปโภคบริโภคและทำการเกษตร และเพื่อป้องกันไม่ให้น้ำเค็มไหล
เข้าไปทำลายพื้นที่เพาะปลูก รวมทั้งเพื่อระบายน้ำมิให้เกิดอุทกภัย โครงการพัฒนาลุ่ม
น้ำบางนราเป็นโครงการใหญ่ กำหนดจะต้องใช้เวลากว่าสิบปีจึงจะสำเร็จเรียบร้อยได้
ผลเต็มที่

โครงการพัฒนาล่าสุดเพียงทรงมีพระราชดำริในคราวเสด็จพระราชดำเนินแปร
พระราชฐานไปประทับ ณ พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ ในเดือนตุลาคมที่ผ่านมา คือ
โครงการพัฒนาลุ่มน้ำก่ำ ที่จังหวัดสกลนครและนครพนม เพื่อช่วยระบายน้ำมิให้ท่วม
สองฝั่งในฤดูฝน และเก็บกักน้ำไว้ในลำน้ำก่ำ เพื่อให้ราษฎรได้ใช้อุปโภคบริโภคและ
ทำการเกษตรได้ ให้มีจำนวนน้ำมากที่สุด

ความสำเร็จผลแห่งโครงการพัฒนาตามพระราชดำริทั้งปวง เกิดได้ด้วยทรงมี
พลวัตพัฒนธรรมข้อ **ปัญญาผละ** กำลังคือปัญญา เป็นที่ประจักษ์และเป็นที่ยอมรับว่า
ผลสำเร็จ ทั้งน้อยใหญ่เป็นไปได้ด้วยพระปัญญาบารมี อันเกิดแต่พระมหากรุณาโดยแท้

และประกอบด้วยทรงบริบูรณ์ด้วยพลวัฒนธรรมสำหรับพระราชามหากษัตริยาธิราชเจ้าที่เป็นคำสอนในพระพุทธศาสนา ดังรับพระราชทานถวายแล้ว

นอกจากจะทรงห่วงใยในทรัพยากรธรรมชาติแล้ว ยังทรงห่วงใยในด้านสิ่งแวดล้อมและสิ่งอื่นอีกเป็นอันมาก ได้มีพระราชดำริและทรงปฏิบัติตามโครงการพระราชดำรินั้นๆ เป็นไปเพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาชนประเทศชาติโดยน่านับการ

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรคุณ) วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปในพิธีถวายสัตย์ปฏิญาณตนและสวนสนามของทหารรักษาพระองค์ ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๓๕ เนื่องในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ณ พระที่นั่งชุมสาย พระลานพระราชวังดุสิต เมื่อเวลา ๑๖.๐๐ น. วันพฤหัสบดี ที่ ๓ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๕

วันที่ ๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๕ เวลา ๑๖.๐๐ น. สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรคุณ) วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ได้เสด็จพระราชดำเนิน ณ ศาลาดุสิตาลัย พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บุคคลคณะต่างๆ เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท นายกรัฐมนตรีได้กราบบังคมทูลถวายพระพรในนามสโมสรสันนิบาตและประชาชนชาวไทย ได้พระราชทานพระราชดำรัสพระบรมราโชวาท ทุกคนรับพระราชดำรัสพระบรมราโชวาท ไว้เหนือเกล้าฯ เป็นที่เบิกบานปีติยินดีทั่วกัน

ในฝ่ายศาสนจักร สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรคุณ) วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจในฐานะทรงเป็นพุทธมามกะและเอกอัครศาสนูปถัมภกครบถ้วน ได้ทรงศึกษาปฏิบัติธรรม ทรงค้นคว้าและมีพระราชปูจณาในคดิธรรมอยู่เนืองๆ ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษานี้ ได้ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาแต่งตั้งสมณศักดิ์ และทรงบำเพ็ญพระราชกุศลน่านับการในกาลเทศะทั้งปวง

พระราชกรณียกิจในฝ่ายราชอาณาจักรทุกประการดังได้รับพระราชทานถวายวิสาขนา แต่เพียงโดยเอกเทศส่วนหนึ่ง ทรงปฏิบัติได้สมบูรณ์ เพราะทรงสมบูรณ์ด้วย สุขวิวัฒนธรรม และ โภควิวัฒนธรรม อันเนื่องมาจากจักกวัตติวัตร ที่ได้ทรงบำเพ็ญเพื่อเพิ่มพูนพระบารมีและพระราชธรรมจริยา

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระราชโอรสธิดา พร้อมด้วย สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ กับเจ้านายและรัฐบาล ข้าราชการทั้งปวง

ต่างได้ทรงช่วยและช่วยรับปฏิบัติสนองพระราชกรณียกิจต่างๆ แห่งองค์พระมหากษัตริย์ และปฏิบัติตามโครงการพระราชดำรินั้น ๆ ให้สำเร็จสมบูรณ์ เพื่อประโยชน์สุขแห่งประชาชนทั้งปวง

พระราชกรณียกิจทั้งปวงที่ได้ทรงปฏิบัตินี้ นับว่าเป็นรัฐฎาภิบาลนโยบาย (ส่วนปรหิตปฏิบัติ) จัดเป็นมงคลวิเสสที่ ๓

พระราชจริยาฝ่ายอัตรตสมบัติ คือ **สุขวิวัฒนธรรม** และ **โภคววัฒนธรรม** ส่วนปรหิตปฏิบัติ คือ รัฐฎาภิบาลนโยบาย สาธกในเบื้องต้นด้วย **พลวิวัฒนธรรม** สำหรับภิกษุประกอบด้วย **พลวิวัฒนธรรม** ๕ ประการ สำหรับพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งสิริมงคลอันพิเศษ มีเอกเทศดังได้รับพระราชทานถวายวิสัยนามาจะนี้

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้ทรงอบรมพระองค์ให้สมบูรณ์ด้วยธรรมเป็นมงคลวิเสสส่วนอัตรตสมบัติ ทรงดำรงราชไมตรี ทรนงปกครองอภิบาลประเทศชาติประชาชนโดยธรรมให้วัฒนสถาพร มีความสุขในทุกทาง เป็นมงคลวิเสสส่วนปรหิตปฏิบัติรัฐฎาภิบาลนโยบาย ประชาชนทั้งชาติกับทั้งสกลมหาสงฆ์สมณพราหมณาจารย์ทั้งปวง ต่างระลึกสำนึกถึงพระมหากษัตริย์คุณพันประมาณ ถึงวันมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา จึงพร้อมกันเฉลิมฉลองทั่วประเทศด้วยวิธีต่างๆ เช่น แห่ช้องถวายพระราชสดุดีเทิดพระเกียรติ ปฏิบัติธรรมทำจิตตภาวนา บำเพ็ญกุศลสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ น้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมน้อมจิตใจตั้งสัจจาธิษฐานถวายเป็นพระราชกุศลถวายพระพรชัยมงคล

เทหิ เทหิ วิเสเสหิ

จิรญชีวี มหาราชา

ยสสา เตชสา จาปี

สทา ภทรานิ สมปสุส

คุณเหหิ ปฏิมญุฑิตโต

สุขปุตโต อนามโย

วฑุฒยนุโต นรุตตโม

จิรั รชเช ปติฏฐตุ

ขอสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงประดัดด้วยพระคุณสมุทัยอันพิเศษนั้นๆ ทรงเจริญพระชนมายุยืนนาน ทรงพระเกษมสำราญสมบูรณ์พระอนามย์ ทรงพระเจริญด้วยพระราชอิสริยยศเดชาานุภาพ ทอดพระเนตรเห็นแต่กิจการอันเจริญเป็นนิตยกาล เสด็จสถิตยืนนานในพระราชไมตรี ทรนง ปกครองรักษาสยามพลให้สมบูรณ์สมพระราชประสงค์

ลำดับนี้ พระสงฆ์ผู้ได้มาในมหามงคลกาลนี้ จักมีสมานฉันท์รับพระราชทานตั้ง
 สัตยาริษฐาน ขอพรพระศรีรัตนตรัย ที่ปรากฏเป็นมงคลสูงสุดของทวยเทพและมนุษย์
 ทั้งหลายมาประสิทธิ์ถวายแด่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า

อรหันต์ สมุทสาสัมพุทโธ
มหาสงฆ์ ปโปเทสิ

อตุตมัม ฐมมชฌมา
อิจเจตัม รตนตยัม

พระอรหันต์สัมมาสัมพุทโธเจ้าได้ทรงตรัสรู้ธรรมอันสูงสุด ยิ่งพระสงฆ์หมู่ใหญ่
 ให้เบิกบาน ตื่นจากกิเลสสินิทรานี้ จักว่าพระรัตนตรัย คือวัตถุอันประเสริฐให้เกิดความดี
 ๓ ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์อย่างยิ่งใหญ่ไพศาลแก่ผู้เลื่อมใส ด้วย
 เติชานุภาพพระศรีรัตนตรัย ดลบันดาล ขออุปถัมภ์วันตรายและอุปสรรคศัตรูทั้งหลาย
 จงอย่าบังเกิดถูกต้องพ้องพานซึ่งไทยสยามรัฐมหาชนบทนี้ในกาลไหน ๆ จงบำรุงกาล
 ด้วยประการทั้งปวง ขอความเป็นผู้ไม่มีโรค ความสุขสำราญ ความเป็นผู้มีอายุยืนนาน
 และความบริบูรณ์แห่งวัตถุทั้งหลาย อันเป็นที่ตั้งแห่งวิบูลผลมากมี ทั้งสุขโสมนัสสวัสดิ
 ในที่ทุกสถานจงเกิดมี จงเป็นไป แต่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงอภิบาล
 ไทยสยามรัฐมหาชนบทนี้ กับทั้งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชโอรสธิดา
 พระบรมราชวงศ์และคณะรัฐบาลมุขอำมาตย์มนตรีสภาเสวกามาตย์ ทหาร พลเรือน ตำรวจ
 พสกนิกรประชาราษฎร สมณชีพราหมณ์ ขอเทพเจ้าทั่วจักรวาล ผู้สิงสถิตอยู่ในไทย
 สยามรัฐมณฑล จงตั้งไมตรีจิตอภิบาลรักษาสากลไทยสยามรัฐสีมาอาณาเขต ซึ่งมีสมเด็จพระ
 บรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงเป็นองค์พระประมุข ด้วยนำเข้าไปใกล้ซึ่งอิฐวิบูลผลอัน
 เป็นहितานุहितประโยชน์คอยป้องกันซึ่งสรรพโทษอันไม่เกื้อกูลแก่ความเจริญอย่าให้บังเกิดมี

สิทธิธรรมตถุ สิทธิธรรมตถุ
เอตตสมิ รตนตยสมิ

สิทธิธรรมตถุ อิหัม ผลัม
สมปสาทนเจตโส

ขอผลที่กล่าวนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์
 แต่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงมีพระราชมนัสเลื่อมใสในพระรัตนตรัยนี้
 สมพระบรมราชประสงค์ทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิศิขนาพระธรรมเทศนาในพระมงคลวิเสสสภา เป็น
 ปสาทนียมังกลาอนุโมทนา เอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอพระราชทานถวายพระพร

พระมงคลวิเสสกกถา

ในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา

ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง

วันศุกร์ ที่ ๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๔

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

รับพระราชทานถวาย

นโม ตสส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส.

หิโต พหุณฺณํ ปฏิปชฺช โภเค

ตํ เทวตา รกฺขติ ฌมฺมคฺคตฺตํ

พหุสฺสตฺตํ สีลวตฺตูปปนฺนํ

ฌมฺเม จิตฺตํ น วิชหาติ กิตฺติ

ฌมฺมภูจฺจํ สีลสมฺปนฺนํ

เนกขํ ฌมฺโพทสฺเสว

เทวาปิ นํ ปสฺสฺสนฺติ

สจฺจวาที หิริมนํ

โก ตํ นินฺนิตฺตมฺรหฺติ

พฺรหฺมุนาปิ ปสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัยในพระมงคลวิเสสกกถา ฉลองพระเดช
พระคุณประดับพระปัญญาบารมี เป็นปสาทนียกลามังคลานุโมทนา ในมหามงคลสมยา-
ภิลักขิตกาล ด้วยสมเด็จพระบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงเจริญพระชนมพรรษามาโดย
สวัสดิ์ บัดนี้มาประจบสุรทินพระบรมราชสมภพ พระราชพิธี ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล
เฉลิมพระชนมพรรษา ได้ทรงกระทำสักการบูชาพระพุทธรูปที่รัตนตรัย ด้วยราชาภิमान
สักการภัณฑ์ ประทีปรูปเทียนสุคันธชาติระเบียบกุสมมาลา พระราชทานถวายบิณฑบาต

ข้าพระพุทธเจ้า และไทยธรรมสมณบริวารในภิกษุสงฆ์แล้ว ทรงพระราชอุทิศส่วนพระราชกุศลแก่เทวดามนุษย์เป็นเทวดาพาลี สรรพสาธารณพาลี ธรรมบรรณาการ เพื่อให้อนุโมทนาสัมฤทธิ์วิบุลสุขสมบัติ และจะได้ตั้งไมตรีหิโตปเทศกัลยาณจิต ประสิทธิชัยมงคลสิริสวัสดิ์พระชนมสุขศุภวิบุลมนุญผล ถวายสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าให้ ทรงพระสถาพรนิรมลในพระสิริราชมไหศวรรยสมบัติ โดยอุดมสิริสวัสดิ์เกษมนิราศ สรรพพิบัติอุปัทวันตราย ทรงบำเพ็ญพระราชธรรมจริยารัฐฐาภิบาลโนบาย และพระราชกุศลบุญนิธิให้อุพาราดีเรกไพศาล เพิ่มพระบรมโพธิสมภารสัปปริสปฏิบัติ ทรงเป็นองค์บรมนาถพิตรแห่งประชานิกรทุกหมู่เหล่าเทพ ทั้งมนุษย์อารักษ์ทุกสถานทรงเบิกบานด้วยพระราชกัลยาณเกียรติคุณอดุลยบริสุทธิ สมดังพระพุทธานุภาพตรัสไว้ในปัญญาอังกุตตรนิกาย ว่า **สปปริโส ภิกขเว ชายมาโน** เป็นอาทิ แปลความว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัปปริสเกิดในตระกูล เป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่ชนเป็นอันมาก คือแก่มารดาบิดา แก่บุตรภริยา แก่คนรับใช้คนทำงานทั่วไป แก่มิตรอำมาตย์ แก่สมณพราหมณ์ เหมือนอย่างมหาเมฆฝนหลวงยังข้าวกล้าให้ถึงพร้อมงอกงาม เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลสุขแก่คนเป็นอันมาก ฉะนั้น”

หิโต พุทฺธํ ปฏิปทฺช โภเค

บุคคลใดได้ปฏิบัติโภคสมบัติ ดำรงฆราวาสวิสัย เกื้อกูลให้เกิดประโยชน์แก่ชนเป็นอันมาก

ตํ เทวดา รกฺขติ ฌมฺมคฺคตํ

เทวดาย่อมรักษาบุคคลนั้น ผู้อันธรรมคุ้มครองรักษา

พหุสฺสุตํ สีลตฺตฺปนฺนํ

ฌมฺเม จิตฺ น วิชหาติ กิตฺติ

เกียรติคุณย่อมไม่ละบุคคลนั้น ผู้เป็นพหูสูตร มีอรรถและธรรมได้สดับมา ประกอบด้วยศีลาจารวัตร สถิตในธรรม

ฌมฺมฏฺฐํ สีลตฺตฺปนฺนํ

สจฺจวาที หิริมนํ

เนกขัม ฌมฺโพทสฺเสว

โภ ทํ นินฺนิตฺตฺมรหติ

ใครควรจะนิินทาบุคคลนั้น ผู้ตั้งอยู่ในธรรมถึงพร้อมด้วยศีล มีปกติกล่าววาจาสัตย์ มีหิริอยู่ในใจ บริสุทธิดุจแดงทองชมพูนุท

เทวาปี นั ปลัสนุติ

พรมุณานปี ปลัสิโต

อย่าว่าแต่มนุษย์เลย แม้เทวดา และพรหม ก็ย่อมสรรเสริญบุคคลนั้น” ด้วยประการฉะนี้

อิโต ปรี ปวกุขามิ

ตัม ตัม วิเสสมงคลัม

วุจจมานัน ทิ สุตวาน

โยนิโส ปจจเวกขโต

มหาราชาธิราชสุต

ภเวยฺย กตตุคามตา

ตโต สมุปาทนตถาย

ภิกฺโขโยภาวาย สพฺพลา

สมมา ว ปทหนตฺตส

ธมฺเมเน ปฏฺธิปชฺชโต

ตปฺปจฺจยา ชนินฺทสฺส

สฺยิยา สุวตฺถิมงฺคลัม

ลำดับนี้ จักรับพระราชทานเลือกสรรคุณสมบัติที่ตั้งแห่งสวรรค์มณฑลอันพิเศษยิ่ง ซึ่งได้ชื่อว่า มงคลวิเสส มารับพระราชทานถวายวิสัยนา เพื่อประดับพระปัญญาบารมี ได้ทรงสดับแล้วทรงพระปรีชาเฉกด้วยกำลังพระปรีชาญาณ พระราชปณิธานเพื่อจะทรงบำเพ็ญจะพึงเกิดมีในสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า แต่นั้นทรงพระราชอุทิศสาหะ โดยอาการอันชอบ เพื่อจะยังคุณสมบัตินั้น ๆ อันยังขาดให้สมบูรณ์ เพื่อเพิ่มพูนส่วนที่ ได้ทรงบำเพ็ญแล้วให้ภิกษุโยยิ่ง ทรงปฏิบัติอยู่โดยราชธรรม สิริสวัสดิ์พิพัฒนามงคลก็จะ พึงสำเร็จแต่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า เพราะพระราชจรรยาเป็นปัจจัย

ในศกนี้ (๒๕๓๔) พระคุณสมบัติส่วนอดีตสมบัติ จะขอรับพระราชทานถวาย วิสัยนาด้วยอายุวัฑฒนธรรม กับ วรรณวัฑฒนธรรม ส่วนปรหิตสมบัติจะขอรับ พระราชทานถวายวิสัยนาด้วยรัฐฐาภิบาลนโยบายพอเป็นนิตัสสนนัย

อายุวัฑฒนธรรม ธรรมเป็นเครื่องเจริญอายุ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ใน จักกวัตติสูตรว่า **อตุตททีปา ภิกฺขเว วิหฺรล** เป็นต้น แปลความว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่น เป็นที่พึ่ง จงมีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นสรณะ (ที่พึ่ง) อยู่ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย อย่างไรก็ตาม ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็น กายในกายอยู่ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ พิจารณา เห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอกิขมา (ความยินดี) โทมนัส (ความยินร้าย) ในโลกเสียได้ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุมีตนเป็นเกาะมีตน เป็นที่พึ่ง มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นสรณะ (ที่พึ่ง) อยู่อย่างนี้แล”

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงท่องเที่ยวไปในโคจร (ที่เที่ยว) ซึ่งเป็นวิสัยอันสืบมาจากบิดาของตนจักเจริญด้วยอายุบ้าง จักเจริญด้วยวรรณะบ้าง จักเจริญด้วยสุขบ้าง จักเจริญด้วยโภคะบ้าง จักเจริญด้วยพละบ้าง”

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในเรื่องอายุของภิกษุ มีอธิบายอย่างไร ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เจริญอิทธิบาทประกอบด้วยฉันทสมาธิ สมาธิที่มีฉันทะเป็นเหตุหรือเป็นใหญ่ คือ ทำฉันทะให้เป็นอธิบดี (เป็นใหญ่) จึงได้สมาธิได้เอกัคคตาแห่งจิตประธานสังขารสังขารคือความเพียรพยายามเป็นประธาน คือความเพียร ๔ อย่าง คือภิกษุนั้นทำฉันทะให้เกิด พยายามปรารภความเพียร ประคองจิตไว้ ทำความเพียร เพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เพื่อสร้างกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้นเพื่อความดำรงอยู่ ไม่สาบสูญ ภัยโยยิ่ง ไพบูลย์ เจริญบริบูรณ์แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ฉันทสมาธิและประธานสังขารดังกล่าวมานี้ ประมวลย่อ ๒ อย่าง นั้นเข้าเป็นอันเดียวกันย่อมถึง ซึ่งอันนับว่าฉันทสมาธิประธานสังขาร”

ก็ภิกษุ เจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยวิริยสมาธิประธานสังขาร เจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยจิตตสมาธิประธานสังขาร เจริญอิทธิบาท ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิประธานสังขารแม้ ๓ ข้อนี้ก็อธิบายเช่นเดียวกับข้อที่หนึ่ง คือ ฉันทสมาธิประธานสังขาร

ภิกษุนั้น เพราะกระทำใ้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ เหล่านี้ เมื่อปรารภนั้นก็พึงตั้งอยู่ได้ถึงกับ ๑ หรือเกินกว่ากับ ๑

อธิบายตามนวกวาทว่า **อิทธิบาท** คือคุณเครื่องให้สำเร็จความประสงค์ ๔ อย่าง

๑. **ฉันทะ** ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น
๒. **วิริยะ** เพียรประกอบสิ่งนั้น
๓. **จิตตะ** เอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้นไม่วางธุระ
๔. **วิมังสา** หมั่นตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น

คุณ ๔ อย่างนี้ มีบริบูรณ์แล้วอาจชักนำบุคคลให้ถึงสิ่งที่ต้องประสงค์ซึ่งไม่เหลือวิสัย สิ่งที่ต้องประสงค์นั้นก็ไม่ว่าสิ่งใด พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสรวมไว้ในหมวด **โพธิปักขิยธรรม** ธรรมเป็นฝักฝ่ายแห่งความตรัสรู้ ๓๗ ประการ ในจกัถวัตติสูตรนี้ แสดงว่าอิทธิบาท ๔ นี้แต่ละข้อเป็นอธิบดีให้ได้สมาธิ ประกอบด้วย **สัมมปปธาน** ความเพียรชอบ ๔ ข้อ และแสดงยกภิกษุเป็นที่ตั้งในทางเจริญอายุด้วยความมุ่งหมาย ย่อม

เป็นข้อพึงปฏิบัติได้สำหรับบุคคลทั่วไป ทั้งคฤหัสถ์ทั้งบรรพชิต ผู้ประสงค์สำเร็จสิ่งที่ประสงค์ซึ่งไม่เหลือวิสัยทั้งทางคฤหัสถ์ทั้งทางคฤหัสถ์ ในข้ออายุตามที่ตรัสไว้ว่า กัป ๑ หรือเกินกัป ๑ นั้น พระอาจารย์แสดงว่า หมายถึงอายุกัปปะ คือกำหนด อายุ ๑๐๐ ปี กัป ๑ ก็คือ ๑๐๐ ปี

พิจารณาตามหลักอิทธิบาท ผู้มุ่งเจริญอายุ เมื่อปฏิบัติมีฉันทะ พอใจรักใคร่ในอายุมีเพียรรักษาอายุตามวิธีที่ถูกต้อง มีจิตเอาใจใส่ มีวิมังสา ปัญญารู้เหตุผลที่ถูกต้องมีสุขภาพทางกาย และปฏิบัติทางจิตใจให้มีสมาธิสงบดี มีสุขภาพทางจิต มีสัมมัตตปธาน ๔ สรุปลงเข้าว่าละชั่วทำดี คือมีศีลธรรม มีกุศลกรรมบถเป็นหลักความประพฤติ เป็นบุญกุศล สันนิษฐานย่อมจะเจริญอายุได้ตามควรแก่กรรมและคติธรรมดา

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่ 'พร้อมทั้งทศพิธราชธรรมและบารมีธรรมโดยพระราชประสงค์ด้วยอิทธิบาททั้ง ๔ ซึ่งเป็น **อายุวัชฌนธรรม** คือธรรมเป็นเหตุเจริญพระชนมายุพรรษาด้วย จึงรับพระราชทานถวาย วิสัยนาอายุวัชฌนธรรมเป็นมงคลวิเสสที่ ๑

วรรณวัชฌนธรรม ธรรมเป็นเครื่องเจริญวรรณะ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ใน จักรวัตตีสสูตรต่อจากอายุวัชฌนธรรมว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในเรื่องวรรณะของภิกษุมี อธิบายอย่างไร ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีศีล ดำรงระวางในพระปาฏิโมกข์ ถึงพร้อมด้วยมรรยาทและโคจร (ที่เที่ยง) มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อย สมาทาน ศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้แล เป็นอธิบายในเรื่องวรรณะของ ภิกษุ”

ในพระสูตรตอนนี้ ตรัสแสดงยกภิกษุเป็นที่ตั้ง แสดงศีลว่าเป็นเหตุเจริญวรรณะ โดยความมุ่งหมายย่อมหมายถึงบุคคลทั่วไป เมื่อปฏิบัติอยู่ในศีลตามควรแก่ภาวะของตน ย่อมถึงความเจริญ วรรณะคือความมีผิวพรรณงาม

ในพระสูตรนี้ยังได้แสดงถึงเหตุแห่งความเสื่อมอายุเสื่อมวรรณะของประชาชน พสกนิกรทั่วไปว่า ได้แก่อกุศลกรรมบถ ส่วนเหตุแห่งความเจริญอายุเจริญวรรณะว่า ได้แก่ **กุศลกรรมบถ** ทั้งนี้เหตุเบื้องต้นได้แก่การปกครองของท่านผู้ปกครองทั่วไป

เมื่อท่านผู้ปกครองมิได้แจกจ่ายทรัพย์หรือมิได้จัดปกครองให้ประชาชนพสกนิกร มีทรัพย์ความขัดสนก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อความขัดสนถึงความแพร่หลาย อทินนาทาน

(การลักทรัพย์) ก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่ออทินนาทานถึงความแพร่หลาย ศาสดาก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อศาสดาถึงความแพร่หลาย ปาณาติบาต (การฆ่าสัตว์) ก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อปาณาติบาตถึงความแพร่หลาย มุสาวาท (พูดเท็จ) ก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อมุสาวาทถึงความแพร่หลาย ปิสุณวาจา (พูดส่อเสียด) ก็ถึงความแพร่หลาย กาเมสุมิจฉาจาร (ประพฤตินิดในกาม) ก็ถึงความแพร่หลาย โดยทำนองเดียวกัน ผรุสวาจา (พูดคำหยาบ) สัมผัสปลापะ (พูดเพ้อเจ้อ) อภิขมา (โลกเพ่งเล็งทรัพย์ของผู้อื่น) พยาบาท (มุ่งปองร้าย) มิฉาจิฐิ (เห็นผิด) ก็ถึงความแพร่หลาย ต่อจากนี้ ๓ ประการ คือ อธรรมราคะ (ความติดใจยินดีโดยไม่ชอบธรรม) วิสมโลกะ (โลกไม่สม่ำเสมอ) มิฉาจรรม (ประพฤตินิดชั่วร้ายต่างๆ) ก็ได้ถึงความแพร่หลาย นอกจากนี้ความไม่ปฏิบัติชอบในมารดา ความไม่ปฏิบัติชอบในบิดา ความไม่ปฏิบัติชอบในสมณะ ความไม่ปฏิบัติชอบในพราหมณ์ ความไม่อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล ก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่ออกุศลกรรมบถและ อธรรมปฏิบัติเหล่านี้ถึงความแพร่หลาย อายุ วรรณะ ของสัตว์เหล่านั้น คือของมนุษย์ เหล่านั้น ก็เสื่อมถอยจนในที่สุด เมื่ออกุศลกรรมบถ และอธรรมปฏิบัติแรงที่สุด ก็จักสำคัญกันและกันว่าเป็นเนื้อ เหมือนนายพรานเห็นเนื้อ จักทำลายล้างกันและกันด้วย ศาสดาทั้งหลายอันคมอยู่ ๗ วัน เรียกว่า สัตถันตรกัป (กัปที่พินาศในระหว่างด้วยศาสดา) ผู้ที่หนีไปอยู่ในป่าจึงรอดตาย

สัตว์คือมนุษย์ทั้งหลายที่รอดตายจึงเริ่มได้สติคิดว่า เราถึงความสิ้นญาติอย่างใหญ่ เห็นปานนี้ เหตุเพราะสมათานอกุศลธรรม อย่างกระนั้นเลย เราควรทำกุศล งดเว้น ปาณาติบาต จึงเริ่มเจริญด้วยอายุบ้าง เจริญด้วยวรรณะบ้าง เมื่อเห็นมีผลดี จึงเริ่มทำกุศล ยิ่ง ๆ ขึ้นไป งดเว้นจากอทินนาทาน งดเว้นจากกาเมสุมิจฉาจาร งดเว้นจากมุสาวาท งดเว้นจากปิสุณวาจา งดเว้นจากผรุสวาจา งดเว้นจากสัมผัสปลापะ ละอภิขมา ละพยาบาท ละมิฉาจิฐิ ละอธรรมราคะ ละวิสมโลกะ ละมิฉาจรรม ปฏิบัติชอบในมารดา ปฏิบัติชอบในบิดา ปฏิบัติชอบในสมณะ ปฏิบัติชอบในพราหมณ์ ประพฤติอ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ในตระกูล เพราะเหตุที่สมათานอกุศลธรรมเหล่านั้น เขาเหล่านั้นจักเจริญด้วยอายุบ้าง จักเจริญด้วยวรรณะบ้าง

สรุปความว่า อกุศลธรรมทั้งปวง มีอกุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นต้น เป็นเหตุเสื่อมถอยอายุวรรณะ ส่วนกุศลธรรมทั้งปวงเป็นเหตุเจริญอายุวรรณะ ศีลที่ตรัสว่าเป็นเครื่องเจริญวรรณะก็รวมอยู่ในอกุศลกรรมบถ ๑๐ นั้นเอง

สมเด็จพระมโหฬารราชสมภารเจ้าได้ทรงตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม และบารมีธรรมโดยพระราชประสงค์ ซึ่งมีข้อศีลรวมอยู่ด้วยแล้ว ชื่อว่าได้ทรงปฏิบัติพระองค์อยู่ในวรรณวัตนธรรม พร้อมด้วยอายุวัตนธรรม จึงรับพระราชทานถวายเป็นวัตนธรรม เป็นมงคลวิเสสที่ ๒ ต่อจาก อายุวัตนธรรมที่ได้รับพระราชทานถวายเป็นวัตนธรรมเป็นมงคลวิเสสที่ ๑

พระราชจริยารัฐาภิบาลโนบายนั้น คือวิธีปกครองพระราชอาณาจักร จักถวายวิเสสนาสาธกในเบื้องต้นนี้ด้วยจักกวัตติวัตร ในจักกวัตตสูตร พระเจ้าจักรพรรดิ พระราชาผู้ยังจักรรัตนะ จักรแก้วคือจักรอันประเสริฐ มีพละนาภาพสามารถครอบงำทุกประเทศในโลกให้อยู่ในอำนาจ เป็นใหญ่ในแผ่นดิน มีมหาสมุทร ๔ เป็นขอบเขต ทรงชนะแล้วเป็นพระราชอาณัติโดยธรรม มีราชอาณาจักรมั่นคง สมบูรณ์ด้วยรัตนะที่แปลว่าแก้ว คือสิ่งประเสริฐสุด ๗ ประการ คือ ๑. จักรรัตนะ จักรแก้ว ๒. หัตถิรัตนะ ช้างแก้ว ๓. อัสนรัตนะ ม้าแก้ว ๔. มณีรัตนะ มณีแก้ว ๕. อิตถิรัตนะ นางแก้ว ๖. คหปติรัตนะ คฤหบดีแก้ว ๗. ปริณายกรัตนะ ปริณายกแก้ว ทรงอาศัยธรรม ทรงสักการะธรรม ทรงทำความเคารพธรรม ทรงนับถือธรรม ทรงบูชาธรรม ทรงยำเกรงธรรม ทรงมีธรรมเป็นธงชัย ทรงมีธรรมเป็นยอด ทรงมีธรรมาธิปไตย คือมีธรรมเป็นใหญ่ ทรงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองอันเป็นธรรม ในชนภายใน ในหมู่พล ในหมู่กษัตริย์ ผู้ได้รับราชาภิเษก ในหมู่กษัตริย์ประเทศราช ในพวกพราหมณ์และคฤหบดี ในชาวนิคมนและชนบททั้งหลาย ในพวกสมณพราหมณ์ ในหมู่เนื้อและนก การกระทำสิ่งที่เป็นธรรมอย่าเป็นไปในแค้นแค้น บุคคลเหล่าใดในแค้นแค้นไม่มีทรัพย์ พึงให้ทรัพย์แก่บุคคลเหล่านั้น สมณพราหมณ์เหล่าใดในแค้นแค้นงดเว้นจากความเมาและความประมาทตั้งมั่นอยู่ในขันติและโสรัจจะ ฝึกตนแต่ผู้เดียว สงบตนแต่ผู้เดียว ให้ตนดับกิเลสอยู่แต่ผู้เดียว พึงเข้าไปหาสมณพราหมณ์เหล่านั้นโดยกาลอันสมควร ใต้ถามสอบถามถึงกุศล อกุศล กรรมมีโทษ กรรมไม่มีโทษ กรรมควรเสพ กรรมไม่ควรเสพ กรรมเป็นไปเพื่อไม่เป็นประโยชน์เพื่อทุกข์สิ้นกาลนาน กรรมเป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อสุขสิ้นกาลนาน เมื่อฟังคำของสมณพราหมณ์ เหล่านั้นแล้ว สิ่งใดเป็นอกุศล พึงละเว้นสิ่งนั้นเสีย สิ่งใดเป็นกุศลพึงถือประพฤติ นี้แลคือ จักกวัตติวัตรอันประเสริฐนั้น

จักกวัตติวัตร คือวัตรที่พึงปฏิบัติของพระเจ้าจักรพรรดิ เก็บความจากบาลีและอรรถกถา จดเป็นข้อได้ ดังนี้

๑. วัตรที่พึงปฏิบัติในอันโตน คือชนภายใน
  ๒. วัตรที่พึงปฏิบัติในพลกาย คือหมุ่มพล หมุ่มทหาร
  ๓. วัตรที่พึงปฏิบัติในหมุ่มกษัตริย์
  ๔. วัตรที่พึงปฏิบัติในกษัตริย์ประเทศราช
  ๕. วัตรที่พึงปฏิบัติในพราหมณ์และคฤหบดี
  ๖. วัตรที่พึงปฏิบัติในชาวนิคมและชาวชนบท
  ๗. วัตรที่พึงปฏิบัติในสมณพราหมณ์
  ๘. วัตรที่พึงปฏิบัติในหมุ่มฤคและเหล่าปักษา
  ๙. การห้ามการกระทำอันไม่เป็นธรรม
  ๑๐. การมอบทรัพย์ให้แก่ผู้ไม่มีทรัพย์
  ๑๑. การเข้าไปหาสมณพราหมณ์แล้วถามปัญหา
  ๑๒. การละเว้นสิ่งเป็นอกุศล ถือประพฤติสิ่งเป็นกุศล
- เมื่อแยกข้อ ๕ เป็น ๒ ข้อ ๘ เป็น ๒ ก็เป็น ๑๔

สมเด็จพระมโหฬารราชสมภารเจ้า ทรงตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม ทรงปฏิบัติในบารมีธรรมโดยพระราชประสงค์ ทรงเป็นพระธรรมราชา ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจทั้งปวง ทรงอาศัยธรรม ทรงสักการะธรรม ทรงทำความเคารพธรรม ทรงนอบน้อมธรรม ทรงมีธรรมเป็นธง ทรงมีธรรมเป็นตราเป็นเบื้องหน้า ทรงมีธรรมเป็นใหญ่ ทรงจัดแจงรักษา คุ้มครองป้องกัน ทรงประกอบด้วยธรรม ดังพระพุทธรูปที่ตรัสถึงพระราชจักรพรรดิ และจักกวัตติวัตร พร้อมทั้งอายุวัฒนธรรม วรณวัฒนธรรม ได้ทรงประยุกต์ธรรมทั้งปวง โดยนัยที่ได้ถวายวิสัชนามาในจักกวัตติสูตร ในพระราชปฏิบัติทั้งที่เป็นส่วนพระราช-อรรถกถาสมบัติ ทั้งที่เป็นส่วนพระราชพิธีปฏิบัติ เป็นส่วนรัฐสภาปาลโนบายทั้งปวง จึงปรากฏว่าทรงปฏิบัติได้สมบูรณ์ในฐานะทั้งปวง อาทิในฐานะที่ทรงปฏิบัติตามกำหนด กฎหมายพระราชประเพณี ในฐานะองค์พระประมุขแห่งชาติประกอบด้วยพระมหากษัตริย์ พันประมาณ ดังที่ได้พระราชทานโครงการพระราชดำริต่างๆ ได้ทรงปฏิบัติตามโครงการพระราชดำริทั้งปวงเป็นอันมาก เพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขประชาราษฎร์ทั้งปวง ชื่อว่าได้ทรงปฏิบัติจักกวัตติวัตรในชื่อว่ามอบทรัพย์ให้แก่ผู้ไม่มีทรัพย์ อันเป็นเหตุสำคัญของความอยู่เย็นเป็นสุข นำให้ประชาราษฎร์ทั้งปวงประพฤติตนอยู่ในกุศลกรรมบถ เป็นเหตุเจริญ อายุ วรรณะ เป็นต้น ตามนัยในจักกวัตติสูตร

พระราชกรณียกิจทั้งปวงที่ทรงปฏิบัติแล้วก็ดี ที่กำลังทรงปฏิบัติก็ดี ที่จะทรงปฏิบัติต่อไปก็ดี ที่เป็นไปตามโครงการพระราชดำริทั้งปวง เพียงประการเดียวก็ยากที่จะพรรณนาให้จบลงในกถามรรคกัมม์เดียวนี้ จะรับพระราชทานบรรยายถวายโดยสังเขปเพียงบางประการ

เมื่อต้นปีนี้ สมเด็จพระมหารัชมงคลมุนี ได้เสด็จพระราชดำเนินแปรพระราชฐานไปประทับแรม ณ พระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อทรงติดตามผลงานความก้าวหน้าของโครงการต่าง ๆ ที่ดำเนินตามพระราชดำริในเขตภาคเหนือโดยเฉพาะอย่างยิ่ง โครงการอนุรักษ์และพัฒนาแบบ “เบ็ดเสร็จ” ในท้องถิ่นภาคเหนือเองเป็นเนื้อที่ถึง ๑๐ กว่าล้านไร่ ปัจจุบันเป็นที่ทราบกันดีว่าบริเวณดังกล่าวเป็นอู่ข้าวอู่น้ำที่สำคัญที่สุดของประเทศไทย จึงทรงเน้นให้ฟื้นฟูที่อันมีค่าหาที่เปรียบมิได้ดังกล่าวโดยเร่งรัด ประการแรกเร่งรัดการตัดไม้ทำลายป่า ประการที่สองเร่งปลูกป่าทดแทนให้กลับฟื้นคืนสภาพเดิมให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

ในคราวที่ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงตรวจงานตามพระราชดำริ ณ โครงการพัฒนาลุ่มแม่น้ำแม่ผาแห่นกับดอยโตนในทิวเขาผีปันน้ำตะวันตก ทรงพระราชดำริย้ำแล้วย้ำอีก การพัฒนาและฟื้นฟูป่าไม้ต้นน้ำลำธารนั้น ต้องดำเนินการในแต่ละลุ่มน้ำ ส่วนวิธีการปลูกย่อยย่อมจะแตกต่างกันบ้างตามสภาพภูมิอากาศ แต่โดยหลักการใหญ่ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้จะเป็นแม่แบบในการพัฒนา เพราะทรงทำให้เห็นประจักษ์แล้วว่าพื้นที่ที่ไม่มีใครต้องการแล้วเช่นห้วยฮ่องไคร้ นั้น สามารถฟื้นฟูให้กลับชุ่มชื้นได้ในเวลาเพียงไม่กี่ปี หากคิดแต่จะทอดทิ้งป่าเสื่อมโทรมทุกแห่ง จะทำให้ทะเลทรายคืบขยายออกไปทุกที แต่หากคิดสู้โดยการเร่งรัดฟื้นฟู ก็จะกลับกัน คือให้ป่าเข้าครอบคลุมทะเลทรายแทนจะสกัดกั้นไม่ให้ทะเลทรายขยายต่อไป ทฤษฎีอีกข้อที่ทรงกำชับนักหนา ก็คือต้องวิจัยอย่างจริงจังและต่อเนื่องในเรื่องการลดการสูญเสียความชื้นจากเขตป่าต้นน้ำลำธารที่เข้าไปฟื้นฟูสภาพ พุดง่าย ๆ ก็คือ ทดลองว่าพันธุ์ไม้ชนิดใดบ้างที่จะเหมาะสมที่สุดในการทำหน้าที่ดังกล่าว ซึ่งน่าจะเป็นพันธุ์ที่โตเร็ว สามารถดึงดูดความชื้นลงมาให้มากที่สุดกับสามารถกันไม่ให้ความชื้นระเหยขึ้นไปเท่าที่จะทำได้

มีพื้นที่ป่าชายเลนทั่วประเทศทั้งหมดประมาณ ๑๓ ล้านไร่ ได้ถูกทำลายโดยสาเหตุหลายประการ ทำให้จำนวนพื้นที่ป่าชายเลนลดลงเหลือประมาณ ๙ แสนไร่ สมเด็จพระมหารัชมงคลมุนี ทรงห่วงใยในปัญหาเหล่านี้เป็นอย่างมาก ได้มีพระราชดำริ

ให้ฟื้นฟูสภาพป่าชายเลน โดยกำหนดการใช้พื้นที่อย่างมีระบบ ทรงสนับสนุนให้ปลูกพืชเศรษฐกิจที่เหมาะสมกับพื้นที่

ทฤษฎีที่ทรงโปรดให้ทดลองได้ผลเป็นที่ประจักษ์มาแล้วก็คือทฤษฎีป่าเปียกคือเมื่อผิวดินในป่าแห้งแล้ง ก็ให้ควบคุมการปล่อยน้ำสำรองจากอ่างเก็บน้ำที่ใช้สนับสนุนโครงการปลูกป่า ซึ่งตั้งอยู่ในระดับสูง โดยช่วยชุดแต่งให้น้ำไหลซึมลงมาในทิศทางดังใจหมาย น้ำก็จะไหลนองเอิบอาบไปทั่วบริเวณ ทำให้ผิวดินเปียกชุ่ม ทั้งน้ำบางส่วนยังซึมลงไปใต้ดินหล่อเลี้ยงรากต้นไม้ แนวป่าเปียกดังกล่าวก็ได้ผลเป็นอนุเคราะห์สงฆ์ เช่นให้ความชุ่มชื้นในฤดูแล้ง ทั้งสามารถใช้เป็นแนวป้องกันไฟป่าอย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากจะทรงห่วงใยในทรัพยากรธรรมชาติแล้ว ยังทรงห่วงใยในด้านสิ่งแวดล้อมและสิ่งอื่นอีกเป็นอันมาก ได้มีพระราชดำริและทรงปฏิบัติตามโครงการพระราชดำรินั้น ๆ เป็นไปเพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาชนประเทศชาติโดยน่านับการ

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปในพิธีถวายสัตย์ปฏิญาณตนและสวนสนามของทหารรักษาพระองค์ เนื่องในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาประจำปีพุทธศักราช ๒๕๓๔ ณ พระที่นั่งชุมสายลานพระราชวังดุสิต เมื่อเวลา ๑๖.๓๐ น. วันที่ ๓ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๔

วันที่ ๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๔ เวลา ๑๖.๓๐ น. สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ได้เสด็จพระราชดำเนิน ณ ศาลาดุสิตาลัย พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บุคคลคณะต่างๆ เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท นายกรัฐมนตรีได้กราบบังคมทูลถวายพระพรในนามสโมสรสันนิบาตและประชาชนชาวไทย ได้พระราชทานพระราชดำรัสพระบรมราโชวาท ทุกคนรับพระราชดำรัสพระบรมราโชวาทไว้เหนือเกล้าฯ เป็นที่เบิกบานปีติยินดีทั่วกัน

ในฝ่ายศาสนจักร สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจในฐานะทรงเป็นพุทธมามกะและเอกอัครศาสนูปถัมภกครบถ้วน ได้ทรงศึกษาปฏิบัติธรรม ทรงค้นคว้าและมีพระราชปณิธานในคติธรรมอยู่เนื่อง ๆ ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษานี้ ได้ทรงพระกรุณาโปรดแต่งตั้งสมณศักดิ์และทรงบำเพ็ญพระราชกุศลน่านับการในกาลเทศะทั้งปวง

พระราชกรณียกิจในฝ่ายราชอาณาจักรทุกประการดังได้รับพระราชทานถวาย
 วิสัชนาแต่เพียงโดยเอกเทศส่วนหนึ่ง ทรงปฏิบัติได้สมบูรณ์ เพราะทรงสมบูรณ์ด้วย
 อายุวัฒนธรรม และวรรณวัฒนธรรม อันเนื่องมาจากจักรวัตติวัตรที่ได้ทรงบำเพ็ญ
 เพื่อเพิ่มพูนพระบารมีและพระราชธรรมจริยา

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระราชโอรสธิดา พร้อมด้วย
 สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ กับเจ้านายและรัฐบาล ข้าราชการ
 ท้องปวง ต่างได้ทรงช่วยและช่วยรับปฏิบัติสนองพระราชกรณียกิจต่าง ๆ แห่งองค์พระ
 มหากษัตริย์ และปฏิบัติตามโครงการพระราชดำรินั้น ๆ ให้สำเร็จสมบูรณ์ เพื่อประโยชน์
 สุขแห่งประชาชนทั้งปวง

พระราชกรณียกิจทั้งปวงที่ได้ทรงปฏิบัตินี้ นับว่าเป็นรัฐฐาภิบาลโนบาย (ส่วน
 พรหิตปฏิบัติ) จัดเป็นมงคลวิเสสที่ ๓

พระราชจริยาฝ่ายอัตตสมบัติ คืออายุวัฒนธรรมและวรรณวัฒนธรรม
 ส่วนพรหิตปฏิบัติ คือ รัฐฐาภิบาลโนบาย ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งสิริมงคลอันพิเศษ มีเอกเทศ
 ดังได้รับพระราชทานถวายวิสัชนา ฉะนี้

สมเด็จพระมพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้ทรงอบรมพระองค์ให้สมบูรณ์ด้วยธรรม
 เป็นมงคลวิเสสส่วนอัตตสมบัติ ทรงดำรงราชสวรัย ทรงปกครองอภิบาลประเทศชาติ
 ประชาชนโดยธรรมให้วัฒนมหาพรหมมีความสุขในทุกทาง เป็นมงคลวิเสสส่วนพรหิตปฏิบัติ
 รัฐฐาภิบาลโนบาย ประชาชนทั้งชาติกับทั้งสกลมหาสงฆ์สมณพราหมณาจารย์ทั้งปวง
 ต่างระลึกสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณพันประมาณ ถึงวันมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา
 จึงพร้อมกันเฉลิมฉลองทั่วประเทศด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น แഴซ้องถวายพระราชสดุดีเทิด
 พระเกียรติ ปฏิบัติธรรมทำจิตตภาวนา บำเพ็ญกุศลสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ น้อมเกล้า
 น้อมกระหม่อม น้อมจิตใจตั้งสัจจธัญฐานถวายเป็นพระราชกุศล ถวายพระพรชัยมงคล

เตหิ เตหิ วิเสเสหิ
 จิรลุชีวี มหาราชา
 ยสสา เตชสา จาปี
 สทา ภาทรานิ สมปสฺสํ

คุณะหิ ปฎิมนุติโต
 สุขุบลุตโต อนามโย
 วฑฒยนุโต นรุตตโม
 จิรํ รุชเช ปติฏฺฐตุ

ขอสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงประดับด้วยพระคุณสมุทัย
อันพิเศษนั้นๆ ทรงเจริญพระชนมายุยืนนาน ทรงพระเกษมสำราญสมบุรณ์พระอนามัย
ทรงพระเจริญด้วยพระราชอิสริยยศเดชาานุภาพ ทอดพระเนตรเห็นแต่กิจการอันเจริญ
เป็นนิตยกาล เสด็จสถิตยืนนานในพระราชมโหศวรรย์ ปกครองรัชสีมามณฑลให้
สมบุรณ์สมพระราชประสงค์

ลำดับนี้ พระสงฆ์ผู้ได้มาในมหามงคลกาลนี้ จักมีสมานฉันท์รับพระราชทาน
ตั้งสัตยาธิษฐาน ขอพรพระศรีรัตนตรัย ที่ปรากฏเป็นมงคลสูงสุดของทวยเทพและ
มนุษย์ทั้งหลายมาประสิทธิ์ถวายแด่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า

อรหันต์ สมมาสัมพุทธเจ้า
มหาสงฆ์ ปิโพบุทธ

อตุตมัม ฐมมชุลลกา
อิญเจตัม รตนตตยัม

พระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้ธรรมอันสูงสุด ยิ่งพระสงฆ์หมู่ใหญ่
ให้เบิกบาน ตื่นจากกิเลสนิทรา นี้จัดว่าพระรัตนตรัย คือวัตถุอันประเสริฐให้เกิดความดี
๓ ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์อย่างยิ่งใหญ่ไพศาลแก่ผู้เลื่อมใส ด้วย
เดชาานุภาพพระศรีรัตนตรัย ดลบันดาล ขออุปถัมภ์วันตรายและอุปสรรคศัตรูทั้งหลาย
จงอย่าบังเกิดถูกต้องพ้องพานซึ่งไทยสยามรัฐมหาชนบทนี้ในกาลไหน ๆ จงบำราศไกล
ด้วยประการทั้งปวง ขอความเป็นผู้ไม่มีโรค ความสุขสำราญ ความเป็นผู้มีอายุยืนนาน
และความบริบูรณ์แห่งวัตถุทั้งหลาย อันเป็นที่ตั้งแห่งวิบูลผลมากมี ทั้งสุขโสมนัสสวัสดิ
ในที่ทุกสถานจงเกิดมี จงเป็นไป แด่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงอภิบาล
ไทยสยามรัฐมหาชนบทนี้ กับทั้งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชโอรสธิดา
พระบรมราชวงศ์และคณะรัฐบาลมุขอำมาตย์มนตรีสภาเสวกามาตย์ ทหาร พลเรือน ตำรวจ
พลเรือนประชาราษฎร สมณชีพราหมณ์ ขอเทพเจ้าทั่วจักรวาล ผู้สิงสถิตอยู่ในไทย
สยามรัฐมณฑล จงตั้งไมตรีจิตอภิบาลรักษาสกลไทยสยามรัฐสีมาอาณาเขต ซึ่งมีสมเด็จพระ
บรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงเป็นองค์พระประมุข ด้วยนำเข้าไปใกล้ซึ่งอิฐวิบูลผลอัน
เป็นहितานุहितประโยชน์คอยป้องกันซึ่งสรรพโทษอันไม่เกื้อกูลแก่ความเจริญอย่าให้บังเกิดมี

สิทธมตถุ สิทธมตถุ
เอตสมี รตนตตยสมี

สิทธมตถุ อิหัม ผลัม
สมปสาทนเจตโส

พระมงคลวิเสสกลา

ขอผลที่กล่าวนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์
แต่สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ผู้ทรงมีพระราชมนัสเลื่อมใสในพระรัตนตรัยนี้
สมเด็จพระบรมราชประสงค์ทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิสาขบูชาพระธรรมเทศนาในพระมงคลวิเสสกลา เป็น
ปทานิยมังคลานุโมทนา เอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอพระราชทานถวายพระพร

พระมงคลวิเสสกถา

ในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา

ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง

วันพฤหัสบดี ที่ ๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๓

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

รับพระราชทานถวาย

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

หิโต พุทฺธํ ปฏิปชฺช โภเค

ตํ เทวตา รกฺขติ ฌมฺมคฺคตํ

พหุสฺสฺสํ สึลวตฺตูปนฺนํ

ฌมฺเม จิตฺ น วิชหาติ กิตฺติ

ฌมฺมญฺจํ สึลสมฺปนฺนํ

เนกขํ ชมฺโพทนทสฺเสว

เทวาปิ นํ ปสฺสฺสนฺติ

สจฺจวาที หิริมนํ

โก ตํ นิมนฺติตฺตมรหติ

พฺรหฺมุนาปิ ปสฺสฺสึโตติ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัยในพระมงคลวิเสสกถา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี เป็นปสาทนียกถามังคลานุโมทนา ในมหามงคลสมยาภิสิทธิ์กาลด้วยสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงพระเจริญพระชนมพรรษามาด้วยสวัสดิ์ บัดนี้มาประจบสุรทินบรมราชสมภพ ทรงพระราชทานปรารภมหามงคลสมัยทรงมีพระบรมราชโองการสั่งให้ตั้งการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเฉลิมพระชนมพรรษา ทรงกระทำสักการบูชาพระพุทธรูปที่รัตนตรัยด้วยราชาภิมานสักการภัณฑ์ประทีปธูปเทียน สุคันธชาติระเบียบกุสุมาลา พระราชทานถวายบิณฑบาตชัชชะโภชอาหาร

และไทยธรรมสมณบริวารในภิกษุสงฆ์แล้วทรงพระราชทานอุทิศส่วนพระราชกุศล
แก่เทวดามนุษย์เป็นเทวดาพลี สรรพสาธารณพลีธรรมบรรณาการ เพื่อให้อนุโมทนา
สัมฤทธิ์วิบุลสุขสมบัติ และจะได้ตั้งไมตรีหิตอุปเทศกัลยาณจิตประสิทธิชัยมงคลสิริสวัสดิ์
พระชนมสุขศุภวิบุลมนุญผล ถวายสมเด็จบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าให้ทรงพระสถาพร
นิรมลในพระสิริราชมหิศวรรยสมบัติ โดยอุดมสิริสวัสดิ์เกษมนิราศสรรพพิบัติ
อุปัทวันตรายทรงบำเพ็ญพระราชธรรมจริยารัฐาภิบาลนโยบายและพระราชกุศลบุญนิธิให้
อุพาราดีเรกไพศาล เพิ่มพระบรมสมโพธิสมภารสัปปริสปฏิบัติ ทรงเป็นองค์บรมนาถพิตร
แห่งประชาภิกรทุกหมู่เหล่าเทพทั้งมนุษย์อารักษ์ทุกสถานทรงเบิกบานด้วยพระราช-
กัลยาณเกียรติคุณอดุลยบริสุทธิสมดังพระพุทธภาสิตตรัสไว้ในปัญญาจกัตุตตนิคายว่า
สปปริโส ภิกขเว ชายมาโน เป็นอาทิ แปลความว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัปปุรุษเกิด
ในตระกูลเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่ชนเป็นอันมาก คือแก่มารดาบิดา
แก่บุตรภริยา แก่คนรับใช้คนทำงานทั่วไป แก่มิตรอำมาตย์ แก่สมณพราหมณ์ เหมือน
อย่างมหาเมฆฝนหลวงยังข้าวกล้า ให้ถึงพร้อมงอกงาม เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลสุข
แก่คนเป็นอันมากฉะนั้น”

หิโต พหุณฺณํ ปฏฺพชฺช โภเค

บุคคลใดได้ปฏิบัติโภคสมบัติ ดำรงฆราวาสวิสัย เกื้อกูลให้เป็นประโยชน์แก่ชนเป็นอันมาก

ตํ เทวดา รกฺขติ ฐมฺมคฺคตํ

เทวดาย่อมรักษาบุคคลนั้น ผู้อันธรรมค้ำครองรักษา

พหุสฺสุตํ สีลวตฺตูปนฺนํ

ฐมฺเม จิตฺ น วิชฺหาติ กิตฺติ

เกียรติคุณย่อมไม่ละบุคคลนั้น ผู้เป็นพหุสูต มีอรรถและธรรมได้สดับมาประกอบด้วย
ศีลาจารวัตรสถิตในธรรม

ฐมฺมจฺฉํ สีลสมฺปนฺนํ

สจฺจวาที หิริมนํ

เนกขํ ชมฺโพนทสุเสว

โก ตํ นิินฺทิตฺตุมฺรหติ

ใครควรจะนิินทาบุคคลนั้น ผู้ตั้งอยู่ในศีลธรรม ถึงพร้อมด้วยศีล มีปกติกล่าววาจาสัตย์
มีหิริอยู่ในใจบริสุทธิ์ดุจแห่งทองชมพูนุท

เทวาปี นํ ปสฺสฺนติ

พฺรหฺมุนาปี ปสฺสฺสิโต

อย่าว่าแต่มนุษย์เลย แม้เทวดาและพรหมก็ย่อมสรรเสริญบุคคลนั้น ด้วยประการฉะนี้

อิโต ปรี ปวกุขามิ	ตํ ตํ วิเสสมงคฺลํ
วูจุมานํ หิ สุตฺวาน	โยนิโส ปจฺจเวกฺขโต
มหาราชาชิราชสุส	ภเวยฺย กตฺตฺกามตา
ตโต สมฺปทานตฺถาย	ภิกฺขุโยภาวาย สพฺพลา
สมฺมา ว ปทหนฺตฺสฺส	ธมฺเมน ปฏิปชฺชโต
ตปฺปจฺจยา ชนินฺทสฺส	สฺยิยา สุวตฺถิมงคฺลํ

ลำดับนี้ จักรับพระราชทานเลือกสรรคุณสมบัติที่ตั้งแห่งสวัสดิมงคลอันเป็นพิเศษ ยิ่ง ซึ่งได้ชื่อว่ามงคลวิเสส มารับพระราชทานถวายวิสัยนา เพื่อประดับพระปัญญาบารมี ได้ทรงสดับแล้วทรงพระปัจจเวกษณ์ด้วยกำลังพระปรีชาญาณ พระราชปณิธานเพื่อจะ ทรงบำเพ็ญ จะพึงเกิดมีในสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า แต่ในทรงพระราช- อดุสตาหะโดยอาการอันชอบ เพื่อจะยังคุณสมบัตินั้น ๆ อันยังขาดให้บริบูรณ์ เพื่อ เพิ่มพูนส่วนที่ได้ทรงบำเพ็ญมาแล้วให้ภิกษุโยยิ่ง ทรงปฏิบัติอยู่โดยราชธรรมลิริสวัสดิ พิพัฒนามงคลก็จะพึงสำเร็จแต่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า เพราะพระราชจรรยา เป็นปัจจัย

ในศกนี้ (๒๕๓๓) พระคุณพิเศษส่วนอรรถสมบัติ จะขอรับพระราชทานถวายวิสัยนา ด้วยธรรมกับวินัย ส่วนปรหิตปฏิบัติ จะขอรับพระราชทานถวายวิสัยนาด้วยรัฐฎาภิบาล- โนบาย พอเป็นนิตัสสนนัย

ธรรม มีความหมายทั่วไปตามศัพท์ ว่าสภาพที่ทรงไว้ คือทรงไว้ดำรงไว้ตาม ความเป็นจริงดังที่มีแสดงไว้ในอภิธรรม ว่า กุสลา ธมฺมา ธรรมทั้งหลายเป็นกุศล คือ ส่วนดี อกุสลา ธมฺมา ธรรมทั้งหลายเป็นอกุศล คือส่วนชั่ว อพฺยาคตา ธมฺมา ธรรม ทั้งหลายเป็นอัพยากฤต คือส่วนกลาง ๆ ไม่พยากรณ์ว่าดีหรือชั่ว หรือดังที่แสดงว่า พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้พระธรรม คือทรงตรัสรู้ริยสัจ ๔ ได้แก่ ทุกข์ ทุกขสมุทัยเหตุเกิด ทุกข์ ทุกขนิโรธ ความดับทุกข์ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ทางปฏิบัติให้ถึงทางดับทุกข์ ตาม ที่แสดงนี้ธรรมคือสัจจะ ความทุกข์จริงเป็นอริยสัจธรรม เหตุเกิดทุกข์จริงก็เป็นอริยสัจ- ธรรม ดับทุกข์จริงก็เป็นอริยสัจธรรมทางให้ถึงความดับทุกข์จริงก็เป็นอริยสัจธรรม หรือ แม้ดีจริงก็เป็นกุศลธรรม ชั่วจริงก็เป็นอกุศลธรรม เป็นกลาง ๆ ไม่ดีไม่ชั่วจริง ก็เป็น อัพยากตธรรม

ส่วนในพระรัตนตรัย รัตนะ ๓ คือพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ พระธรรม หมายถึงมรรค ผล นิพพาน และปริยัติ ย่อลงเป็น ๓ คือ ปริยัติธรรม ปฏิบัติธรรม ปฏิเวธธรรม ปริยัติธรรม คือธรรมที่ฟังเรียน ได้แก่คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าพระพุทธรูปเป็นธรรมที่ฟังเรียน คือตั้งใจ ฟัง อ่าน จำ ทรงเพ่งด้วยใจคือพินิจพิจารณา ขบเจาะ ด้วยทิว คือความเห็นได้แก่ ทำความเข้าใจให้ถูกต้อง ปฏิบัติธรรมธรรมที่ฟังปฏิบัติ คือ เมื่อเรียนรู้แล้ว ก็นำมาปฏิบัติที่กายวาจาใจ กล่าวโดยย่อคือละชั่ว ทำดี ทำจิตของตนให้ ผ่องแผ้ว ปฏิเวธธรรม ธรรมที่รู้แจ้งแทงตลอด เป็นผลการปฏิบัติ จึงได้แก่ผลของการปฏิบัติ ตั้งแต่เบื้องต้น ยกตนให้พ้นจากโลกที่เป็นส่วนชั่ว ขึ้นสู่โลกที่เป็นส่วนดีโดย ลำดับ จนถึงสุดโลก พ้นโลก เป็นมรรคผลนิพพาน เพราะเมื่อปฏิบัติไปก็ย่อมได้รับผล ดังกล่าวไป จึงรู้ในผลที่ได้ไปด้วยโดยลำดับ โดยลำดับชัดแจ้งเพราะปรากฏผลขึ้นที่ตนที่ จิตใจของผู้ปฏิบัติเอง

คำว่า **ธรรม** ที่แสดงโดยมาก หมายถึงธรรมทั้ง ๓ นี้โดยสรุป เช่นคำว่าฟังธรรม ปฏิบัติธรรมเห็นธรรม และในคำว่าปฏิบัติธรรมนั้น ก็ต้องหมายถึงปฏิบัติธรรมที่เป็นกุศล ส่วนดี คือละชั่วทำดี ฉะนั้น เมื่อพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนเพื่อให้ปฏิบัติธรรมประพฤติ ธรรมแก่บุคคลทั้งปวงในที่ทั้งปวง จึงตรัสคำว่าธรรมหมายถึง ส่วนที่ดีคือคุณงามความดี และตรัสคำว่าอธรรม ในความหมายตรงกันข้าม คือส่วนที่ชั่วดังพระพุทธรักษาที่ตรัสไว้ว่า

น หิ ธมฺโม อธมฺโม จ   อุโภ สมวิปากิโน
อธมฺโม นิรยํ เนติ   ธมฺโม ปาเปติ สுகตี

ธรรมและอธรรมทั้งสอง หามีวิบากคือผลเสมอกันไม่ อธรรมย่อมนำไปสู่ นิรยะ ที่ไร้ความเจริญ ธรรมย่อมนำให้ถึงสุคติ คติที่ไปที่บรรลู่ถึงที่ดี

ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี
ธมฺโม สฺจฺฉินฺโน สุขมาวหาติ
เอसानิสฺโส ธมฺโม สฺจฺฉินฺนเณ
น ทฺคฺคตี คจฺฉติ ธมฺมจารี

ธรรมแลย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม
 ธรรมที่ประพฤติดีแล้วนำสุขมาให้
 นี้เป็นอานิสงส์ผลดีในธรรมที่ประพฤติดีแล้ว
 ผู้ประพฤติธรรมย่อมนำไปสู่สุคติ คติที่ชั่ว

พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าได้ตรัสถึงพระราชจักรพรรดิไว้โดยความว่า พระราชจักรพรรดิทรงตั้งอยู่ในธรรม ทรงเป็นพระธรรมราชา ไม่ทรงยังจักรอันไม่มีพระราชให้เป็นไป เมื่อพระองค์ตรัสอย่างนั้นแล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้กราบทูลว่า ใครเล่าเป็นพระราชแห่งพระราชจักรพรรดิผู้ตั้งอยู่ในธรรมเป็นธรรมราชา พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่าธรรมเป็นพระราชแห่งพระราชจักรพรรดินั้น แล้วได้ตรัสว่าพระราชจักรพรรดิทรงตั้งอยู่ในธรรมเป็นธรรมราชา ทรงอาศัยธรรม ลักการะธรรม ทำความเคารพธรรมนอบน้อมธรรม มีธรรมเป็นธง มีธรรมเป็นตราเป็นเบื้องต้น เป็นธรรมาธิปไตย มีธรรมเป็นใหญ่ ทรงจัดแจงรักษาป้องกันคุ้มครองประกอบด้วยธรรม ในอันโตชนคนภายใน ในกษัตริย์ ในอนุยันตะ คือราชบริพารในพลกาย ในพราหมณ์-คฤหบดี ในชาวนิคมนชนบท ในสมณพราหมณ์ ในเนื้อ และนกทั้งหลาย ทรงจัดแจงรักษาป้องกันคุ้มครอง ทรงยังจักรให้เป็นไปโดยธรรมนั้นเทียว จักรนั้นอันข้าศึกที่เป็นมนุษย์ไร ๆ ปฏิวัติเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ตลาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ฉนั้นเหมือนกัน ตั้งอยู่ในธรรมเป็นธรรมราชาอาศัยธรรม ลักการะธรรม ทำความเคารพธรรม นอบน้อมธรรม มีธรรมเป็นธง มีธรรมเป็นตราเป็นเบื้องหน้า เป็นธรรมาธิปไตย มีธรรมเป็นใหญ่ จัดแจงรักษาป้องกันคุ้มครอง ประกอบด้วยธรรมในภิกษุทั้งหลาย ในภิกษุณีทั้งหลาย ในอุบาสกทั้งหลาย ในอุบาสิกาทั้งหลาย ว่ากายกรรม วจีกรรม มโนกรรมมีรูปลักษณะอย่างนี้พึงต้องเสพ อาชีพคามนิคม มีรูปลักษณะอย่างนี้ควรต้องเสพ อย่างนี้ไม่ควรต้องเสพ ทรงจัดแจงรักษาป้องกันคุ้มครอง ทรงยังธรรมจักรอันยอดเยี่ยมให้เป็นไปโดยธรรมนั้นเทียว จักรนั้นอันสมณพราหมณ์เทพ มารหรือพรหมไร ๆ ในโลกปฏิวัติคือเปลี่ยนแปลงไม่ได้

อนึ่ง พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ความว่า พระราชจักรพรรดิทรงประกอบด้วยองค์คุณ ๕ ประการ ทรงยังจักรให้เป็นไปโดยธรรมนั้นเทียว จักรนั้นอันข้าศึกที่เป็นมนุษย์ไร ๆ ปฏิวัติเปลี่ยนแปลงมิได้ องค์คุณ ๕ ประการ คือ พระราชจักรพรรดิทรงเป็นอัครัตถุญญ รู้เนื้อความหรือผล ธรรมมัญญญ รู้ธรรมหรือเหตุ มัตตัญญญ รู้ประมาณ กาลัญญญ รู้กาลเวลา ปริสัจญญญ รู้บริษัท ตลาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ยังธรรมจักรอันยอดเยี่ยมให้เป็นไปโดยธรรมนั้นเทียวจักรนั้นอันสมณพราหมณ์เทพมารหรือพรหมไร ๆ ในโลกปฏิวัติเปลี่ยนแปลงมิได้ ธรรม ๕ ประการ คือ ตลาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นอัครัตถุญญ รู้เนื้อความหรือผลธรรมมัญญญ รู้ธรรมหรือเหตุ มัตตัญญญ รู้ประมาณ กาลัญญญ รู้กาลเวลา ปริสัจญญญ รู้บริษัท

แม้บารมี ๑๐ ประการ ที่แสดงว่า พระโพธิสัตว์ได้ปฏิบัติมา และทศพิธราชธรรม คือราชธรรม ๑๐ ประการสำหรับพระราชามหากษัตริย์ ก็เป็นปฏิบัติธรรม ตามที่ได้รับ พระราชทานถวายวิสัยนามมาแล้วในศกอดีตโดยลำดับมา ก็ควรประมวลมาในพระมงคล วิเศษข้อธรรมนี้

บารมี ๑๐ ประการ คือ

๑. ทาน การให้เพื่ออนุเคราะห์สงเคราะห์บุชชาต่าง ๆ
๒. คีล รักษากายกรรม วชิกรรม ตลอดถึงมโนกรรมให้ตั้งเป็นปกติดี
๓. เนกขัมมะ การออก ออกจากห้วงเครื่องผูกเครื่องกั้นต่าง ๆ เพื่อปฏิบัติ ภารกิจควรทำที่ยิ่งขึ้นไป แม้สมาธิก็เป็นการออกอย่างหนึ่ง
๔. ปัญญา ความรู้ทั่วถึงเหตุผลตามความเป็นจริง
๕. วิริยะ ความเพียร คือความเป็นผู้กล้าทั้งในทางละไม่ทำชั่ว ทั้งในทางทำดีให้ มีขึ้น เป็นต้น
๖. ขันติ ความอดทน อดกลั้น ทนทาน
๗. สัจจะ ความจริง ทำจริง พูดจริง คิดจริง ใจจริง
๘. อธิษฐานะ ความตั้งใจมุ่งมั่น
๙. เมตตา ความมีเมตตาไมตรีจิต คิดปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข
๑๐. อุเบกขา ความมีใจมัธยัสถ์เป็นกลาง ประกอบด้วยความเป็นธรรม ไม่ลู อำนาจอคติในการปฏิบัติทั้งปวง

ทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ คือ

๑. ทาน การให้เพื่อสงเคราะห์อนุเคราะห์บุชชา เป็นต้น
๒. คีล ระวังรักษาความประพฤติทางกาย วาจา ตลอดถึงใจ ให้สงบเรียบร้อย
๓. ปริจาคะ การสละส่วนที่เป็นประโยชน์น้อยกว่า เพื่อได้ส่วนที่เป็นประโยชน์ มากกว่า
๔. อาชวะ ความซื่อตรง
๕. มัททวะ ความอ่อนโยน
๖. ตปะ ความเพียรเพื่อกำจัดความเกียจคร้านและความชั่ว ในอันปฏิบัติหน้าที่ ให้สำเร็จด้วยดีไม่ทอดทิ้งหน้าที่

๗. **อภัยโทษ** ความไม่โกรธ ตลอดถึงไม่พยาบาทมุ่งร้ายใคร ประกอบด้วยเมตตา
๘. **อวิหิงสา** ความไม่เบียดเบียนผู้อื่นตลอดถึงสัตว์มีชีวิตให้เป็นทุกข์เดือดร้อน ประกอบด้วยกรุณา
๙. **ขันติ** ความอดทนต่อความทุกข์ยากต่อถ้อยคำและเหตุการณ์อันไม่พึงประสงค์ ทั้งปวง
๑๐. **อวิโรธนะ** การปฏิบัติไม่ให้ผิดทางจากทางที่ถูกที่ควร ไม่ให้ผิดจากทำนองคลองธรรม แต่ให้เป็นไปตามธรรม

สมเด็จพระพนธคาถาที่บัณฑิตรับพระราชทานกล่าวถวายพระมหากษัตริย์ครั้งโบราณกาลกราบทูลให้ทรงพิจารณาทศพิธราชธรรมที่ทรงบำเพ็ญอยู่ว่า

ทาน สील ปริจาค	อาชรว มททว ตป
อกุโธ อวิหิงสา	ขนตฺยจ อวิโรธน
อิจฺเจเต กุสเล ธมฺเม	ชิต ปสุสาหิ อุตฺตนิ
ตโต เต ชายเต ปิติ	โสมนสฺสยฺจนปฺปก

ขอพระมหाराชเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพิจารณาคุณธรรม ที่ตั้งอยู่ในพระองค์ คือทาน ศีล บริจาค ความตรง ความอ่อนโยน ตบะคือความเพียร ความไม่โกรธ ความไม่เบียดเบียน ความอดทน ความไม่ผิด ดังนั้น ๆ เกิด แต่ฉัน พระปิต โสมนัสมิใช่ น้อย จักเกิดแต่พระองค์

แม้บารมี ๑๐ ประการ ก็ปรากฏว่า พระราชามหากษัตริย์โพธิสัตว์ในโบราณกาล ก่อนพุทธกาลก็ได้ทรงบำเพ็ญมาแล้วหลายพระองค์ ดังปรากฏในคัมภีร์ชาดก เช่นพระเวสสันดรโพธิสัตว์ จึงรับพระราชทานกล่าวได้ว่าเป็นธรรมอันควรที่พระราชามหากษัตริย์ ทั้งปวงพึงปฏิบัติตามพระราชประสงค์ปรารถนา แม้พระราชามหากษัตริย์แห่งประเทศไทยเองตั้งแต่โบราณมาก็ได้มีคำกล่าวว่า ได้ทรงมีพระบารมีบรมโพธิสมภาร ทรงแผ่พระบารมีปกครองประชาชนให้เป็นสุข ทั้งธรรมในทศพิธราชธรรมก็คล้ายคลึงกับทศบารมีหลายข้อแม้จะมีชื่อต่างกัน ก็มีใจความผูกพันกันได้ทุกข้อ ดังได้รับพระราชทานถวายวิสาขนาเทียบเคียงกันมาตามลำดับข้อในศกก่อน ๆ จึงรับพระราชทานกล่าวได้ว่า พระราชามหากษัตริย์ไทยได้ทรงปฏิบัติทั้งทศบารมีทั้งทศพิธราชธรรม มาแต่โบราณกาลจนถึงปัจจุบันได้ทรงมีพระบารมีแผ่ไพศาล

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงเป็นพระธรรมิกะ ตั้งอยู่ในธรรม ทรงเป็นพระธรรมราชา ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจทั้งปวงทรงอาศัยธรรมสักการะธรรมทรงทำความเคารพธรรมนอบน้อมธรรมมีธรรมเป็นธง มีธรรมเป็นตราเบื้องหน้า มีธรรมเป็นใหญ่ ทรงจัดแจงรักษาคุ้มครองป้องกันประกอบด้วยธรรม ดังพระพุทธภาษิตที่ตรัสถึงพระราชจักรพรรดิ นับเป็นพระราชปฏิบัติส่วนอรรถสมบัติ คือธรรม จัดเป็นมงคลวิเสสที่ ๑

วินัย คือ พระพุทธบัญญัติ เป็นคำสั่งปรับอาบัติแก่ภิกษุผู้ประพฤติกายวาจาเป็นอาสวัฏฐานนิยธรรม คือการกระทำที่ไม่ดีงาม เป็นที่ตั้งแห่งอาสวะ กิเลสดวงจิต สันดานนั้น ๆ โดยทรงปรารถนาความประพฤติดังนั้นของภิกษุรูปหนึ่งเป็นเหตุ จึงทรงบัญญัติวินัยป้องกันเป็นสิกขาบท ๆ หรือเป็นข้อ ๆ ไปโดยภิกษุนั้นเป็นต้นเหตุให้ทรงบัญญัติไม่ต้องอาบัติ เพราะยังมีได้ทรงบัญญัติไว้ ส่วนภิกษุผู้ประพฤติดังนั้นหลังจากทรงบัญญัติแล้วจึงต้องอาบัติ ชื่อว่าวินัย เพราะเป็นเครื่องกำจัด ห้าม ป้องกันโทษ ละเมิดทางกายวาจาเป็นเครื่องนำไปโดยวิเศษ เป็นเหตุให้เกิดความเรียบร้อยดีงาม ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้โดยความว่าทรงอาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ ทรงบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย คือเพื่อความดีงามแห่งสงฆ์ เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ เพื่อข่มบุคคลที่แก๊ยาก เพื่ออยู่ผาสุกแห่งภิกษุทั้งหลายผู้มีศีลเป็นที่รัก เพื่อถ่วงระวาง ป้องกันอาสวะทั้งหลายที่เป็นปัจจุบัน เพื่อกำจัดห้ามอาสวะทั้งหลายที่เป็นภายนอก เพื่อความเลื่อมใสแก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นแก่ผู้ที่เลื่อมใสแล้ว เพื่อความตั้งมั่นแห่งศีลธรรม เพื่ออนุเคราะห์ถือเอาตามวินัย

ในวินัยปิฎกได้มีแสดงว่า ท่านพระสารีบุตรได้กราบทูลถาม พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าว่าพรหมจรรย์ศาสนาของพระพุทธเจ้าพระองค์ไหนไม่ตั้งอยู่นาน ของพระองค์ไหนตั้งอยู่นาน เพราะเหตุปัจจัยอะไร ตรัสตอบว่าพรหมจรรย์ศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้าวิปัสสี ของพระผู้มีพระภาคเจ้าสิขี ของพระผู้มีพระภาคเจ้าเวสสภู ไม่ตั้งอยู่นานเพราะพระผู้มีพระภาคเจ้า ๓ พระองค์นี้ ไม่ทรงชวนชวายเป็นเพื่อแสดงธรรมโดยพิสดารนวังคสัตถุศาสน์คือคำสอนของพระศาสดามือองค์ ๙ มีสุตตะ เคยยะเป็นต้น มีน้อยไม่ทรงบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลายปาติโมกข์ก็ไม่ทรงแสดง โดยอันตรธานแห่งพระพุทธเจ้าเหล่านั้น โดยอันตรธานแห่งสาวกพุทธานุพุทธะ สาวกภายหลังต่างนามต่างโคจร ต่างชาติ ต่างตระกูล บวชแล้ว ยังพรหมจรรย์ศานานั้นให้อันตรธานไปโดยเร็วเหมือนดอกไม้ต่างๆ วางไว้บนแผ่นกระดาน มิได้ร้อยไว้ด้วยด้าย ลมย่อมเกลี้ยเรียรายกระจัดกระจายดอกไม้เหล่านั้น

โดยเหตุที่มีได้ร้อยไว้ด้วยด้าย ส่วนพรหมจรรย์ศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้ากุกุสันธะ ของพระผู้มีพระภาคเจ้าโกนาคมณะ ของพระผู้มีพระภาคเจ้ากัสสปะตั้งอยู่นานเพราะ พระผู้มีพระภาคเจ้า ๓ พระองค์นี้ ทรงชวนชวายเป็น เพื่อแสดงธรรมโดยพิสดาร แก่สาวกทั้งหลายสุดตะ เคຍยะ เป็นต้นมีมากทรงบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลาย ทรงแสดงปาติโมกข์ โดยอันตรธานแห่งพระพุทธเจ้าเหล่านั้นโดยอันตรธานแห่งสาวก พุทธานุพุทธะ สาวกภายหลัง ต่างนาม ต่างโคตร ต่างชาติ ต่างตระกูล บวชแล้วตั้ง พรหมจรรย์ นั้นตลอดกาลนานเหมือนดอกไม้ต่าง ๆ ที่วางไว้ บนแผ่นกระดานร้อยไว้ ดีแล้วด้วยด้าย ลมย่อมไม่เกลี้ยเรียวยกระจัดกระจายดอกไม้เหล่านั้น โดยเหตุที่ร้อยไว้ ดีแล้วด้วยด้าย

ท่านพระสารีบุตรได้กราบทูลว่า เป็นกาลที่พระผู้มีพระภาคเจ้าฟังทรงบัญญัติ สิกขาบทแก่สาวกทั้งหลาย ทรงแสดงปาติโมกข์ โดยประการที่พรหมจรรย์ศาสนานี้ ฟังดำรงอยู่นาน ตั้งอยู่นานพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสโดยความว่า จงรออยู่ก่อน ตถาคต จักรู้กาลในการบัญญัติสิกขาบทนั้น พระศาสดายังไม่บัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลาย ไม่แสดงปาติโมกข์ トラบเท่าที่อาสวัฏฐานิยธรรม คือธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งอาสวะกิเลส ดองจิตสันดานบางอย่างในโลกนี้ ไม่เกิดปรากฏในสงฆ์ แต่ในกาลที่อาสวัฏฐานิยธรรม บางอย่างในโลกนี้เกิดปรากฏในสงฆ์พระศาสดาจึงจะบัญญัติสิกขาบทแสดงปาติโมกข์ แก่สาวกทั้งหลายเพื่อกำจัดห้ามกันอาสวัฏฐานิยธรรมเหล่านั้น อาสวัฏฐานิยธรรมบางอย่าง ในโลกนี้ยังไม่ปรากฏในสงฆ์ก่อนตราบเท่าที่สงฆ์ยังไม่ถึงความเป็นหมู่ใหญ่ที่รู้ราตรีนาน คืออยู่มานาน トラบเท่าที่สงฆ์ยังไม่ถึงความเป็นหมู่ใหญ่ที่ไพบุลย์คือจำนวนมาก トラบเท่าที่สงฆ์ยังไม่ถึงความเป็นหมู่ใหญ่ด้วยลาภอันเลิศ จริงอยู่ ภิกษุ ๕๐๐ รูปเหล่านี้ อย่างต่ำเป็นโสดาบัน

ต่อมา เมื่อมีภิกษุประพฤติไม่ดีไม่งามขึ้น เรียกว่าได้มีอาสวัฏฐานิยธรรมเกิดขึ้น ในสงฆ์พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลายเป็นคราว ๆ ไป และได้ทรง แสดงปาติโมกข์ คือโอวาทปาติโมกข์แก่ภิกษุทั้งหลาย ต่อมาก็จึงโปรดให้ภิกษุสงฆ์ สวดสิกขาบทที่ทรงบัญญัติขึ้นเป็นปาติโมกข์เอง

อนึ่ง ได้ทรงบัญญัติสิกขาบทแก่คฤหัสถ์ทั้งหลาย ให้มีเวรมณี คืองดเว้นจากภยเวร ๕ ประการดังที่เรียกว่าศีล ๕ เป็นต้นโดยให้คฤหัสถ์สมาทานพระอาจารย์จึงได้แสดง จำแนกวินัยว่ามี ๒ คืออนาคาริกวินัยวินัยสำหรับบรรพชิต และอคาริกวินัย วินัยสำหรับ

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงศึกษาปฏิบัติวินัยอันสมควรแก่พระองค์ดีถูกชอบทุกประการ จึงทรงประสมมงคลเหตุให้ถึงความเจริญอันอุดม สมตามพระพุทธภาษิตในมงคลสูตร นับเป็นพระราชปฏิบัติส่วนอดีตสมบัติ คือวินัย จัดเป็นมงคลวิเสสที่ ๒

พระราชจริยวัตรฐาภิบาลโนบายนั้น คือวิธีปกครองพระราชอาณาจักร สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้ทรงอาศัยธรรมวินัย ทรงสักการะเคารพธรรมวินัย ที่พระบรมศาสดาจารย์ตรัสบรรหารตั้งพระธรรมวินัยไว้แทนพระองค์แก่พระอานนท์พุทธอุปัฏฐากในสมัยใกล้จะเสด็จดับขันธปรินิพพานว่า โย โว อานนฺท มยา เทสิโต ปญฺญตฺโต ธมฺโม จ วินโย จ โส โว มมจฺเจน สตุถา ความว่า ดูก่อนอานนท์ ธรรมและวินัยใดที่เราผู้ตถาคตได้แสดงแล้ว ได้บัญญัติแล้ว แก่ท่านทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้นจักเป็นศาสดาของท่านทั้งหลาย ภายหลังแต่เราล่วงไปแล้ว โดยนัยสัทธรรม ธรรมเป็นคำสอน วินัยเป็นคำสั่ง รวมเป็นพุทธศาสนา คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า คือสัตตสุคาสน์ คำสั่งสอนของพระศาสดา เป็นปริยัติธรรม ธรรมที่ฟังเรียนก่อน จึงเป็นธรรมวินัยที่เป็นปฏิบัติธรรม

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงศึกษาธรรม ศึกษาวินัย ทั้งภาคเรียน ทั้งภาคปฏิบัติเป็นอดีตสมบัติแล้ว ได้ทรงประยุกต์ปฏิบัติในพระราชจรรยาที่เป็นส่วน รัทธาภิบาลโนบายทั้งปวง จึงปรากฏว่าทรงปฏิบัติได้สมบูรณ์ ทั้งในส่วนที่ทรงปฏิบัติตามกำหนดกฎหมายพระราชประเพณี ทั้งในส่วนที่ทรงปฏิบัติในฐานองค์พระประมุขแห่งชาติ ทั้งในฐานพระมหากษัตริย์พระราชทานโครงการพระราชดำริต่าง ๆ เป็นอันมาก เพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขประชาราษฎร์ทั้งปวง

พระราชกรณียกิจทั้งปวงที่ทรงปฏิบัติแล้วก็ดี ที่กำลังทรงปฏิบัติก็ดี ที่จะทรงปฏิบัติต่อไปก็ดีที่เป็นไปตามโครงการที่ได้ทรงมีพระราชดำริไว้แล้ว เพียงประการเดียวก็ยากที่จะพรรณนาให้จบลงในกถามรรคกัณฑ์นี้ จะรับพระราชทานบรรยายถวายโดยสังเขปเพียงบางประการ

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้ทรงตระหนักเป็นอย่างดีในปัญหาสภาพแวดล้อมปัจจุบันของแต่ละประเภทในโลกที่เสื่อมลงอย่างรวดเร็ว และเกิดภาวะสิ่งแวดล้อม เป็นพิษเพิ่มมากขึ้นซึ่งผู้ทรงความรู้ทั้งหลายในแต่ละส่วนของโลกต่างพากันวิตกว่า หากชาวโลกไม่ร่วมมือกันแก้ไขแล้วสิ่งแวดล้อมที่เป็นพิษนี้ต้องทำให้มนุษย์ในโลก ไม่สามารถ

อาศัยอยู่บนโลกได้โดยปกติสุขสืบไป จึงทรงพยายามประกอบพระราชกรณียกิจในหลาย ๆ ด้าน เพื่อเป็นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประเทศให้อยู่ในสภาพที่ดีที่สุดเท่าที่จะทรงกระทำได้ มีพระราชประสงค์ให้เสาแสวงหาพันธุ์พืชที่ให้ประโยชน์หลาย ๆ อย่างพร้อมกัน ทรงเห็นว่าทุกคนต้องมีความรับผิดชอบต่อการสร้างมลภาวะให้แก่โลก ทรงพยายามให้ทุกคนหลีกเลี่ยงการ “เผา” เชื้อเพลิงให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ รวมทั้งการเผาป่า ทรงพยายามเร่งส่งเสริมการปลูกต้นไม้โดยนักวิชาการป่าไม้ควรวิจัยว่าพันธุ์ไม้ชนิดใดบ้างที่จะได้พิจารณาใช้พันธุ์ไม้ ดังกล่าวในกิจการปลูกป่าทดแทนในอนาคต อันจะมีผลให้คงความสมดุลของปริมาณก๊าซที่ต้องการ

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้ทรงมองปัญหาอีกประการหนึ่ง คือการใช้ประโยชน์จากที่ดินที่ก่อให้เกิดสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ ไกลไปในอนาคต ไม่ใช่เพียงเฉพาะหน้าแต่เป็นการวางแผนอย่างเป็นระบบเป็นขั้นเป็นตอน มองปัญหาจากระยะไกลสุดไกลพอสมควรจนใกล้ที่สุด เพื่อให้เป็นตัวอย่างที่เป็น “มองจากที่ไกล” และ “มองไปไกล” มองจากที่ไกลคือการใช้ภาพถ่ายจากดาวเทียมเป็นเครื่องช่วยในการจัดรูปที่ดิน ภาพถ่ายทางอากาศกับการเดินเข้าสำรวจประกอบ มองไปไกลก็คือ “ที่ทำกินไม่ออก” นอกจากรุกที่ป่า แต่จำนวนประชาชนนอกเขียงขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้นจึงต้องมีการวางแผนการใช้ที่ดินที่มีอยู่จำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด ให้สามารถเพิ่มผลผลิตให้มีความสมดุลกันระหว่างผลเมืองที่จะขยายตัวเพิ่มมากขึ้นโดยวิธีต่าง ๆ ได้ทรงมีพระราชดำริ ที่จะทราบและเข้าใจวิธีปฏิบัติได้จากพระราชดำรัส ที่พระราชทานในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรกิจการของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ ซึ่งมีความว่าควรศึกษาวิจัยอย่างจริงจังในเรื่องการลดความสูญเสียความชื้นจากพื้นป่า ต้นน้ำลำธาร ที่มีเป้าหมายจะฟื้นฟูสภาพได้พระราชทานวิธีปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อให้เกิดผลตลอดถึงเพื่อให้เกิดการเปรียบเทียบระหว่างการฟื้นฟูสภาพป่าไม้โดยใช้น้ำธรรมชาติ กับการเร่งรัดด้วยการเสริมน้ำจากโครงการชลประทาน

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้ทรงมองปัญหาเรื่องน้ำอันเป็นทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งแวดล้อมอีกอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงอยู่ของชีวิตมนุษย์ หากมีการปฏิบัติใช้น้ำไม่ถูกต้อง น้ำที่ผ่านการใช้ของมนุษย์มาแล้วนั่นเองก็กลับจะก่อให้เกิดสิ่งแวดล้อมเป็นพิษต่อมนุษย์ผู้ใช้น้ำได้อย่างมหาดล ได้ทรงมีโครงการพระราชดำริแก้ไขปัญหาเรื่องนี้ และได้ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับแก่

เรื่องน้ำไว้ ทำให้เห็นแนวพระราชดำริในเรื่องน้ำได้ชัดเจนว่าน้ำมีความสำคัญต่อความอยู่รอดของมนุษย์ของชาติบ้านเมืองมาก ในปัจจุบันเกิดความไม่สมดุลระหว่างปริมาณน้ำกับผู้ใช้น้ำ กล่าวคือในขณะที่จำนวนประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว มีการโยกย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยเข้ามาแออัดอยู่ในเขตชุมชน เช่นเมืองหลวงและเมืองใหญ่ ๆ แต่ปริมาณน้ำใช้ปกติกลับลดลง อันมีสาเหตุมาจากการทำลายบริเวณพื้นที่รับน้ำ คือป่าไม้ที่เป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธารและยังมีการทำให้เกิดภาวะน้ำเสียในบริเวณแหล่งน้ำ เช่นแม่น้ำลำคลองซึ่งมีมาจากเหตุหลายประการ นับว่าเป็นปัญหายิ่งใหญ่ ได้ทรงเป็นห่วงเรื่องน้ำเสียเป็นพิษอย่างยิ่งทรงพยายามที่จะบรรเทาภาวะน้ำเสียให้กลับเป็นน้ำดี ได้ทรงคิดค้นแบบเครื่องกลพระราชทานให้กรมชลประทานทดลองประดิษฐ์ขึ้นรวม ๓ แบบ ได้ทรงมีพระราชดำริกับเจ้าหน้าที่กรมชลประทานให้พิจารณาหาวิธีพัฒนาเครื่องกลดังกล่าวให้มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น โดยให้สามารถกระจายฟองอากาศในน้ำให้มากขึ้น อันจะช่วยบรรเทาภาวะน้ำเสียได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินจากพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต แปรพระราชฐานไปประทับแรม ณ พระตำหนักทักษิณราชนิเวศน์ จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน ๒๕๓๓ เพื่อทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจในการทอดพระเนตรผลงานความก้าวหน้าของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับพระราชกรณียกิจอื่น ๆ และทรงเยี่ยมราษฎรในเขตจังหวัดภาคใต้ ทั้งสองพระองค์ พร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงปฏิบัติสนองพระราชกรณียกิจก่อนแล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับ และได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงปฏิบัติสนองอีก ได้เสด็จพระราชดำเนินกลับจากการแปรพระราชฐานสู่กรุงเทพมหานครในวันที่ ๘ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๓

ในการเสด็จพระราชดำเนินแปรพระราชฐานในประทับแรมในทักษิณราชนิเวศน์ครั้งนี้ ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ในเขตจังหวัดภาคใต้เป็นอันมาก ได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่าง ๆ ซึ่งได้ดำเนินงานอยู่แล้วในที่นั้น ๆ เพื่อช่วยการประกอบอาชีพ เพื่อความเป็นอยู่ดีของประชาชนทั้งปวง ได้พระราชทานพระราชดำริต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงให้ได้ผลดียิ่งขึ้น เพื่อความสุขยิ่งขึ้นแก่ประชาชนยังให้เกิดความปลาบปลื้มยินดี เพิ่มความจงรักภักดีในประชาชนทั่วไป

เมื่อวันพุธที่ ๗ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๓ สมเด็จพระบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้าพร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้ (พลตรีจำลอง ศรีเมือง) ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร (นายเล็ก จินดาสงวน) อธิบดีกรมชลประทาน (นายศรีพร คำหมาย) อธิบดีกรมทางหลวง (นายสมชาย จุละจาริตต์) ผู้ว่าการการรถไฟแห่งประเทศไทย ผู้ว่าราชการจังหวัด สมุทรปราการ และ (ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล) ผู้อำนวยการ สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พร้อมด้วยเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้อง เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทกราบบังคมทูล รายงานเรื่องผลการกระทบจากการที่พายุไต้ฝุ่นอีร์่าและโลลาพัดผ่านประเทศไทย ทำให้เกิดอุทกภัยในหลายจังหวัด ก่อให้เกิดความเสียหายอย่างกว้างขวาง และสร้างความเดือดร้อนแก่ประชาชนเป็นอย่างมาก และกราบบังคมทูลรายงานเรื่องผลงาน ความก้าวหน้าในการบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณพื้นที่รอบนอกกรุงเทพมหานคร ด้านตะวันออก ได้แก่เขตบางเขน ลาดกระบัง หนองจอก มีนบุรี ตลอดจนจังหวัดใกล้เคียง ซึ่งประสบภาวะน้ำท่วมขังเป็นเวลานาน ในโอกาสนี้ได้พระราชทานพระราชดำริเพิ่มเติมในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ให้มีระบบที่มีประสิทธิภาพที่ดียิ่งขึ้น เพื่อให้สามารถเร่งระบายน้ำท่วมออกสู่ทะเลได้อย่างรวดเร็วที่สุด สิ่งที่ควรกระทำควบคู่กับการระบายน้ำส่วนเกินออกไป ก็คือ การบำบัดน้ำเสียไปพร้อมกันได้ทรงมีโครงการพระราชดำริ ๒ - ๓ โครงการที่สำคัญ เช่น การสร้างบึงกักเก็บน้ำ เพื่อป้องกันมิให้น้ำไหลบ่าเข้ากรุงเทพฯ ฯ และเพื่อสามารถปล่อยน้ำมายังกรุงเทพฯ เพื่อส่งน้ำเสียในกรุงเทพฯ ในฤดูแล้งได้ด้วย และช่วยการเกษตรได้ในฤดูแล้ง ได้พระราชทานกระแสพระราชดำริวิธีปฏิบัติโครงการต่าง ๆ แก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อรับไปปฏิบัติ ทั้งในระยะสั้น ทั้งในระยะยาว

สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินจากพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต แปรพระราชฐานไปประทับแรม ณ พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๓ เพื่อทรงเยี่ยมราษฎรในเขตจังหวัดภาคอีสาน ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ในเขตจังหวัดภาคอีสานเป็นอันมากได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีวะบ้านจารย์ บ้านกุดนาขาม ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชเสาวนีย์ให้จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นสถานที่ฝึกอาชีพราษฎรและโครงการอันเนื่องมา

จากพระราชดำริต่าง ๆ ในที่นั้น ๆ เพื่อช่วยการประกอบอาชีพเพื่อความเป็นอยู่ดีของประชาชนทั้งปวงได้พระราชทานพระราชดำริต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงให้ได้ผลดียิ่งขึ้น เพื่อความสุขยิ่งขึ้นแก่ประชาชน ทั้งได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจอื่น ๆ เกี่ยวแก่ทางวัด เป็นต้น ยังให้เกิดความปลาบปลื้มยินดี เพิ่มความจงรักภักดีในประชาชนทั่วไป ทั้งสองพระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินกลับจากการแปรพระราชฐานสู่กรุงเทพมหานครในวันที่ ๒ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๓ ได้พระราชทานพระราชดำรัสแก่ลูกเสือชาวบ้านผู้ไปรับเสด็จฯ ให้ทุกฝ่ายสามัคคีกัน

สมเด็จพระบวรมหิตลพระราชสมภารเจ้า และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปในพิธีถวายสัตย์ปฏิญาณตนและสวนสนามของทหารรักษาพระองค์ เนื่องในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๓๓ ณ พระที่นั่งชุมสาย ลานพระราชวังดุสิต เมื่อบ่ายวันที่ ๓ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๓ ได้พระราชทานพระบรมราโชวาท มีความตอนหนึ่งว่า “ทหารทั้งหลายควรตระหนักในหน้าที่ของตนแล้วร่วมมือกันใช้ความรู้ความสามารถและสติปัญญาปฏิบัติภารกิจทั้งปวงอย่างมีเอกภาพให้เป็นคุณประโยชน์วัฒนาถาวรแก่ประเทศชาติและประชาชน แต่ละคนก็จะชนะ มีความสำเร็จและเกียรติยศที่แท้จริง อันจะภาคภูมิใจได้ทุกเมื่อโดยมิต้องให้ใครยกย่องสรรเสริญ”

วันที่ ๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๓ เวลา ๑๖.๐๐ น. สมเด็จพระบวรมหิตลพระราชสมภารเจ้าได้เสด็จพระราชดำเนิน ณ ศาลาดุสิตาลัย พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต คณะบุคคลต่างๆ เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท นายกรัฐมนตรีได้กราบบังคมทูลถวายพระพร ในนามมหาสมุทรสันนิบาตและประชาชนชาวไทย ได้พระราชทานพระราชดำรัสพระบรมราโชวาท ทรงขอบใจ ทรงขอให้ทุกท่านได้มีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรงจิตใจเข้มแข็ง และประสบผลดีและผลสำเร็จพอสมควรด้วยทุกคน ทุกคนรับพระราชดำรัสพระบรมราโชวาทไว้เหนือเกล้าฯ เป็นที่เบิกบานปีติยินดีทั่วกัน

ในฝ่ายศาสนจักร สมเด็จพระบวรมหิตลพระราชสมภารเจ้า ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจในฐานะทรงเป็นพุทธมามกะ และเอกอัครศาสนูปถัมภกครบถ้วน ได้ทรงศึกษาปฏิบัติธรรม ทรงค้นคว้าและมีพระราชปวงญาในคดิธรรมอยู่เนืองๆ ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษานี้ ได้ทรงกรุณาโปรดสถาปนาสมณศักดิ์ชั้นสมเด็จพระราชาคณะชั้นรองสมเด็จพระราชาคณะพระราชทานเลื่อนและตั้งสมณศักดิ์ใหม่และได้ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลนันทนาการในกาลเทศะทั้งปวง

พระราชกรณียกิจในฝ่ายราชอาณาจักรทุกประการ ดังได้รับพระราชทานถวาย
 วิสัชนาได้โดยเอกเทศส่วนหนึ่งทรงปฏิบัติได้สมบูรณ์ เพราะทรงสมบูรณ์ด้วยธรรมและ
 วินัยที่ได้ทรงบำเพ็ญเพื่อเพิ่มพูนพระบารมีและพระราชธรรมจริยา สมเด็จพระนางเจ้าฯ
 พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชโอรสธิดา พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชชนนี
 สมเด็จพระพี่นางเธอฯ กับเจ้านาย และรัฐบาลข้าราชการทุกท่าน ต่างได้ทรงช่วยและช่วย
 รับปฏิบัติสนองพระราชกรณียกิจต่างๆ แห่งองค์พระมหากษัตริย์และปฏิบัติตามโครงการ
 พระราชดำรินั้นๆ ให้สำเร็จสมบูรณ์ เพื่อประโยชน์สุขแห่งประชาชนทั้งปวง พระราชกรณียกิจ
 ทั้งปวงที่ได้ทรงปฏิบัตินี้ นับว่าเป็นรัฐฐาภิบาลโนบาย (ส่วนปรหิตปฏิบัติ) จัดเป็น
 มงคลวิเสสที่ ๓

พระราชจริยาส่วนอัตตสมบัติ คือธรรมวินัย ส่วนปรหิตปฏิบัติ คือรัฐฐาภิบาลโนบาย
 ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งสิริมงคลอันพิเศษ มีเอกเทศดังได้รับพระราชทานถวายวิสัชนามาจะนี้

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้ทรงอบรมพระองค์ให้สมบูรณ์ด้วยธรรม
 เป็นมงคลวิเสส ส่วนอัตตสมบัติ ทรงดำรงราชไมตรี ทรงปกครองอภิบาลประเทศชาติ
 ประชาชน โดยธรรมให้วัฒนสถานพรมีความสุขในทุกทาง เป็นมงคลวิเสสส่วนปรหิต-
 ปฏิบัติรัฐฐาภิบาลโนบาย ประชาชนทั้งชาติกับทั้งพระสงฆ์ต่างระลึกสำนึกในพระ
 มหากรุณาธิคุณพันประมาณ ถึงวันมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา จึงพร้อมกันเฉลิมฉลอง
 ทั่วประเทศด้วยวิธีต่างๆ เช่น แซ่ซ้องถวายพระราชสดุดีเทิดพระเกียรติ ปฏิบัติธรรม
 ทำจิตภาวนาบำเพ็ญกุศลสาธารณประโยชน์ต่างๆ น้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมน้อมจิตใจ
 ตั้งสัจจาธิษฐานถวายเป็นพระราชกุศล ถวายพระพรชัยมงคล

เทหิ เทหิ วิเสเสหิ	คุณะหิ ปฏิมณฺฑิตโต
จิรวุชชีวี มหาราชา	สุขุปลโต อนามโย
ยสสา เตชสา จาปี	วฑฺฒณฺโต นรุตโตโม
สทา ภทรานิ สมุปลสฺ	จิรั รชเช ปติฏฺฐตุ

ขอสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงประดับด้วยพระคุณสมุทัยอัน
 พิเศษนั้นๆ ทรงพระชนมายุยืนนาน ทรงพระตำราญสมบูรณ์พระอนามัย ทรงพระเจริญ
 ด้วยพระราชอิสริยยศเดชาานุภาพ ทอดพระเนตรเห็นแต่กิจการอันเจริญเป็นนิตยกาล เสด็จ
 สถิตยืนนานในพระราชมโหศวรรย์ ปกครองรัฐสีมามณฑลให้สมบูรณ์สมพระราชประสงค์

ลำดับนี้ พระสงฆ์ผู้ได้มาในมหามงคลกาลนี้ มีสมานฉันท์ตั้งสัตยาธิษฐาน ขอพร พระศรีรัตนตรัย ที่ปรากฏเป็นมงคลสูงสุดของทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย ประสิทธิ์ ถวายแต่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า

อรหันต์ สมมาสัมพุทธเจ้า
มหาสงฆ์ ปโปเชติ

อตุตมัม ฐมมชฎมคา
อิจุเจตัม รตนตฺตยัม

พระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้ธรรมอันสูงสุด ยังพระสงฆ์หมู่ใหญ่ ให้เบิกบานตื่นจากกิเลสสินิทราณี จักว่าพระรัตนตรัย คือวัตถุอันประเสริฐให้เกิดความดี ๓ ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์อย่างยิ่งใหญ่ไพศาลแก่ผู้เลื่อมใส ด้วย เดชานุภาพพระศรีรัตนตรัยดลบันดาล ขออุปถัมภ์วันตรายและอุปสรรคศัตรูทั้งหลาย จงอย่าบังเกิดถูกต้องพ้องพานซึ่งไทยสยามรัฐมหาชนบทที่ในกาลไหนๆ จงบำราศไกล ด้วยประการทั้งปวง ขอความเป็นผู้ไม่มีโรค ความสุขสำราญ ความเป็นผู้มีอายุยืนนาน และ ความบริบูรณ์แห่งวัตถุทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งวิบูลผลนั้น ทั้งสุขโสมนัสสวัสดิ์ในที่ ทุกสถานจงเกิดมี จงเป็นไป แต่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงอภิบาลไทย สยามรัฐมหาชนแห่งนี้ กับสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชโอรสธิดา พระบรมราชวงศ์ และคณะรัฐบาลมุขอำมาตย์มนตรีสภาเสวกามาตย์ ทหาร พลเรือน ตำรวจ พสกนิกรประชาราษฎร์ สมณชีพราหมณ์ ขอเทพทั่วจักรวาล ผู้สิงสถิตอยู่ในไทยสยามรัฐ มณฑลจตุรงตั้งไมตรีจิตอภิบาลรักษาสกลไทยสยามรัฐสีมาอาณาเขต ซึ่งมีสมเด็จพระบรมพิตร พระราชสมภารเจ้าทรงเป็นองค์พระประมุข ด้วยนำเข้าไปใกล้ซึ่งอิฐวิบูลผลอันเป็น หิตานุหิตประโยชน์ คอยป้องกันซึ่งสรรพโทษอันไม่เกื้อกูลแก่ความเจริญ อย่าให้เกิดมี

สิทฺธมตฺตฺถุ สิทฺธมตฺตฺถุ
เอตฺตฺถุ รตนตฺตยฺสฺถุ

สิทฺธมตฺตฺถุ อิหํ ผลํ
สมฺปสทาพนเจตฺโส

ขอผลที่กล่าวนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ แต่สมเด็จพระบรมพิตร พระราชสมภารเจ้า ผู้มีพระราชมนัสเลื่อมใสในพระรัตนตรัยนี้ สมพระบรมราชประสงค์ทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิไลสนาพระธรรมเทศนาในพระมงคลวิเสสสภา เป็น ปสาทนียมังกลาอนุโมทนา เอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

พระมงคลวิเสสภก

ในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา
ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง
วันจันทร์ ที่ ๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๑

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
รับพระราชทานถวาย

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

โยธ ปลูกจตุรทิศ	เทวสถานมุนี
เอกทิศสเก มงกุ	รุตตมวสุสมงคล
มิตสิรสุส ธนุวาค	มสุส ทิเน ว ปลูกเม
ปรมิโนโท มหาภูมิ	พลอตลุยเตชวา
มหิตลธิเปสโร	รามธิปติ จกุกิโส
นรปดินุทสุยามินุทา	ธิราชปรโม ตลา
นาลปวิตตสวหโย	คุณเสฏโฐ ษนุตุตโม
นวมินุโท มหาราชา	ปุลนุณกสฏจิวิสุสิโก
ติจตุตทาพิสวสุธานี	รชช กิเรติ โสตุลินาติ.

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสาขนาในพระมงคลวิเสสภก ฉลองพระเดช
พระคุณประดับพระปัญญาบารมี เป็นปสาทนียกถามังคลานุโมทนา ในพระมหามงคล
สมยาภิลักขิตกาล เฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรง
พระคุณอันประเสริฐ ทรงพระราชปรารภมหาสิริมงคลวาระนี้ ที่ตรงกับมงคลสุริยคติ-
ทินกาลแห่งบรมราชสมภพครบ ๖๑ พระชนมพรรษา โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้
กำหนดพระราชพิธีการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลล้วนเป็นมงคลวิเสสเหตุแห่งสรรพ-

สุกมนุญอตุลยผล อาทิตานมัย สีสมัย ภวานามัย บุญกิริยาเป็นไปในพระพุทธานิรันดรย์
 อติศัยอนุตตรบุญเขต ประกอบด้วย สมณเพศบริษัทเป็นต้น ทรงแผ่พระราชกัลยาณจิต
 ถวายส่วนพระราชกุศล อุทิศส่วนพระราชกุศล พระราชทานส่วนพระราชกุศล ในอดีต
 พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าทุกพระองค์ในเทวนิกรทุกสถาน ในทุกพระองค์ ทุกท่านผู้
 อภิบาลป้องกันรักษาพระมหाराชาธิราชเจ้าและสถาบันทั้งปวง ทรงแผ่พระราชกุศลด้วย
 พระกรุณามหาธิคุณใหญ่หลวง เพื่อความเจริญความเกษมสุขสวัสดิ์ไปในพระราชวงศ์
 มุขมหาอมาตย์มนตรีเสวกามาตย์ สมณชีพรามณเฑาะณาประชาราษฎร์ทั่วทั้งนั้น
 พระราชกุศลย่อมประมวลกันเป็นมงคลวิเสส เหตุทรงได้รับไมตรีหิตไปเทศกัลยาณจิต
 น้อมถวายพระพรชัย จากสรรพเทพน้อยใหญ่และมนุษย์ ให้ทรงบริสุทธิสถาพรใน
 พระสิริราชย์มโหศวรรยาธิปัตย์ เจริญพระชนมายุพระราชสิริสวัสดิ์เกษมจากสรรพโรค
 สรรพอุบัติเหตุภัย

อนึ่ง พระราชกุศลทั้งหลายที่ทรงบำเพ็ญแล้วด้วยดี ย่อมเป็นบุญราศี บุญนิธิ
 สุขุบายมงคลวิเสสโภคสมบัติ วิวัฒน์ให้สัมฤทธิ์อิฏฐุกันตมนาปผล คือ อายุ วรรณะ สุข
 ยศ สวรรค์ สมด้วยนิคมคาลาประพันธ์แห่งพระสูตรพุทธภาษิตตรัสประทานโอวาทแก่
 อนาถปิณฑิกคฤหบดีว่า

**อายุ วรรณ ยศ กิตติ
 รัตโย ปตถายาเนน**

**สคัค อจจากุลินต์
 อูพารา อปราชรา**

เป็นต้น มีความหมายว่า เมื่อนรชนมาปรารธนาอายุ วรรณะ ยศ เกียรติ สวรรค์
 ความเกิดในตระกูลสูงและความยินดีเกษมสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป พึงบำเพ็ญความไม่ประมาทให้
 ยิ่งๆ ขึ้นไปในสันดานเถิด สามารถเป็นบ่อเกิดแห่งกุศลและคุณที่ประสงค์ บัณฑิตทั้งหลาย
 ย่อมสรรเสริญความไม่ประมาทในบุญกิริยาการทำบุญทั้งหลายอันเป็นไปในกายวาจาจิต
 และกุศลสุจริต ซึ่งเป็นไป ณ ภูมิ ๔ คือ กามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร โลกอุดรทุกประการ
 บัณฑิตชนผู้ไม่ประมาทแล้วย่อมยึดประโยชน์ทั้งสองไว้ได้ คือประโยชน์ในทิฐฐธรรมภพนี้
 และประโยชน์เป็นไปในสัมปรายภพหน้า เพราะอาศัยความบรรลุปริโยชนที่ประสงค์
 ทั้งภพนี้และภพหน้า ท่านจึงสรรเสริญผู้ทรงปัญญาว่าเป็นบัณฑิต ดำเนินไปในประโยชน์กิจ
 ด้วยปัญญาความไม่ประมาท เป็นเหตุให้บัณฑิตชาติยึดประโยชน์ทั้งสองไว้ได้ด้วย
 ประการดังนี้

พระราชกุศลบุญราศี ซึ่งสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงบำเพ็ญโดย
กำลังพระปัญญาบารมีและอัปมาทธรรม เป็นปฏิปทาให้อิฏฐวิบุลผล มีอายุ เป็นต้นเป็น
ไปโดยชอบ ต้องตามสุคโตวาทสัมมาปฏิบัติด้วยประการฉะนี้

อิโต ปรี ปวกุขามิ	ตัม ตัม วิเสสมงคลัม
มหाराชาธิราชสุต	คุณาลงการสมมตัม
วุจจมานัน्हิ สุตวาน	โยนิโส ปจจเวกขโต
อุปปหุชชยุย นรินทสุต	โสมนสุสมนปปกัม
ภิกฺขุโย สมุปาทเน จิตตัม	ปณฺธิเช ตทนนฺตรัม
เตนาปิจ ชนินฺทสุต	โสตุถิ จ มงฺคละ ลียา

ลำดับนี้ จะรับพระราชทานพรรณนาพระราชจริยาสาธูปฏิบัติที่ตั้งแห่ง
สวัสดิมงคลอันพิเศษยิ่งซึ่งได้ชื่อว่ามงคลวิเสส เป็นพระคุณอลังการ มีพร้อมบริบูรณ์ใน
สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า เมื่อได้ทรงสดับแล้ว ทรงปัจจเวกขณ์ถึงโดยกำลัง
พระปริชาที่จักเกิดพระปิติปราโมทย์มีกำลัง แต่นั้นก็จัดตั้งพระราชหฤทัยบำเพ็ญเพิ่มพูน
ให้บริบูรณ์ยิ่ง สรรพสิ่งสิริสวัสดิ์พิพัฒนามงคลก็จักเกิดเป็นมหาผลแต่สมเด็จพระบรมพิตร
พระราชสมภารเจ้า ซ้อนี่สมด้วยประพันธคาถาที่บัณฑิตรับพระราชทานกล่าวถวาย
พระมหากษัตริย์ครั้งโบราณกาล กราบทูลให้ทรงวิจารณ์ ทศพิชราชธรรมที่ทรงบำเพ็ญ
อยู่ว่า

ทานัน्हิสลัม ปริจจาคัม	อาชฺชวัม มทุทวัม ตปัม
อกุโถธัม อวิหีสญจ	ชนฺตึญจ อวิโรธนัม
อิจฺเจเต กุสเล ธมฺเม	จิตเต ปสฺสาหิ อุตฺตนิ
ตโต เต ชายเต ปิติ	โสมนสุสญจนปปกัม

ขอสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพิจารณา
พระธรรมส่วนชอบตั้งอยู่ในพระองค์ คือทาน ศีล บริจาค ความตรง ความอ่อนโยนตบะ
คือความเพียร เมตตาคือความไม่โกรธ กรุณาคือความไม่เบียดเบียน ความอดทน
ความไม่ผิดนั้น ๆ เกิด แต่นั้นพระปิติโสมนัสจักมีขึ้นในพระองค์มีใช้น้อย

ก็แลพระราชจริยาซึ่งเป็นคุณาภรณ์อลงกต สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า
ทรงมีอเนกนัย พันวิสัยที่จะรับพระราชทานพรรณนาในกถามรรคเพียงกัณฑ์เดียวนี้จะ
รับพระราชทานบรรยายแต่โดยเอกเทศ

ในศกนี้ (๒๕๓๑) จะขอรับพระราชทานถวายวิไลยนาพระคุณพิเศษส่วนอัฐสมบัติ ด้วยเมตตาและอุเบกขา ส่วนปรหิตปฏิบัติ จะขอรับพระราชทานวิไลยนาด้วยรัฐฎาภิบาล- โนบาย อาศัยขันติและอวิโรธนะ พร้อมทั้งเมตตาและอุเบกขา

เมตตาบารมี เมตตาคือภาวะจิตใจที่มีเอื้อโยไมตรีจิตมิตรใจ คิดเกื้อกูลด้วยสุข ประโยชน์ ปราศจากอาฆาตพยาบาทซึ่งเคียดโกรธแค้น แสดงออกทางสีหน้าและสายตา ที่สงบแช่มชื่น มองด้วยสายตาอันแสดงถึงใจที่เอิบอาบด้วยความปรารถนาดีให้มีความสุข ปราศจากความพยาบาทที่เป็นภัยเวรทั้งปวง เมตตานี้เป็นพรหมวิหารธรรมข้อหนึ่งที่ พึงอบรมให้มีขึ้นในจิต วิธีอบรม คือ ระวังใจมิให้โกรธแค้นขัดเคืองอาฆาตพยาบาท เมื่อภาวะจิตเช่นนั้นเกิดขึ้น ก็พยายามสงบระงับเสียโดยคิดว่าตนเองรักสุข ต้องการสุขนั้นใด คนอื่นสัตว์อื่นก็ฉันทัน และตนเองปรารถนาสุขแก่คนที่รักที่พอใจนั้นใด ก็ควรปรารถนาสุข แก่คนอื่นสัตว์อื่นด้วยฉันทันนั้น เมื่อทำความสงบอาฆาตพยาบาท กระทำไมตรีจิตมิตรใจให้ เกิดขึ้นได้แล้ว ก็หัดแผ่จิตเช่นนี้ออกไปแก่คนอื่นสัตว์อื่นโดยเจาะจงหรือไม่เจาะจงทั่วไป ด้วยใจคิดปรารถนาสุขประโยชน์ เช่น คิดว่า จงอย่ามีเวร จงอย่าเบียดเบียน อย่ามีทุกข์ มีสุข รักษาตนให้สวัสดิ์

ชาดกที่ทำนยกขึ้นสำหรับเมตตาบารมี ก็คือ สุวรรณสามชาดก ได้แก่ ชาดกเรื่อง พระสุวรรณสาม มีเรื่องโดยย่อว่า ได้มีบุตรและธิดาของเนสาท คือนายพรานป่า ๒ ตระกูล ซึ่งมารดาบิดาได้ปรารถนาที่จะให้ตบแต่งอยู่ครองเรือน แต่บุคคลทั้งสองนั้นเป็นผู้มีจิตใจ ที่ได้โน้มไปในการบรรพชา คือการบวช และเป็นผู้ที่ไม่นิยมในการฆ่าสัตว์ซึ่งเป็นอาชีพ ของตระกูล จึงได้พากันออกไปบวชเป็นฤๅษี และฤๅษีณี ได้มีบุตรคนหนึ่งชื่อว่าสามะ ซึ่งมักเรียกว่าสุวรรณสาม ต่อมามารดาบิดาของสุวรรณสามได้ถูกงูพิษพันพิษเข้านัยน์ตา จึงตาบอดหมดทั้งสองคน สุวรรณสามได้เลี้ยงมารดาบิดาของตนอยู่ในป่า มารดาบิดา และบุตรทั้งสามนี้เจริญเมตตาภาวนาอยู่เป็นประจำด้วยอำนาจของเมตตา สัตว์ป่า ทั้งหลายที่เป็นสัตว์ร้าย และทั้งที่เป็นสัตว์ไม่ร้าย ก็พากันมีจิตอ่อน ไม่ทำอันตรายและ ให้ความคุ้นเคย สนทนสนมดุจเป็นมิตรสหาย สุวรรณสามนั้นเมื่อได้ออกไปทำกิจต่างๆ เช่น ตักน้ำหาอาหารเป็นต้น เลี้ยงมารดาบิดา ก็ได้สัตว์ป่าทั้งหลายพากันห้อมล้อมไป และ กลับทั้งสามคนนั้นก็ได้อยู่เป็นผาสุขในป่า จนถึงคราวหนึ่ง พระราชาแห่งกรุงพาราณสีได้ เสด็จออกมาล่าเนื้อและได้แอบซ่อนมองเห็นสุวรรณสามพร้อมทั้งหมู่เนื้อกำลังออกไป ตักน้ำให้มารดาบิดา จึงได้ยิงด้วยลูกธนูอาบยาพิษไปถูกสุวรรณสามล้มลง ก่อนที่สุวรรณ-

สามสลบไสลด้วยอำนาจของศรอาบยาพิษนั้นก็ได้กล่าวเรียกหาบุคคลผู้ยิงด้วยวาจาอันอ่อนหวาน ไม่แสดงความโกรธ พระราชาพาราณสีได้ทรงฟังเรียกเช่นนั้น ก็มีพระหฤทัยอ่อนและได้เสด็จเข้าไปหาสุวรรณสาม ซึ่งนอนกระวนกระวายคร่ำครวญอยู่ว่า ต่อไปนี้จะได้อะไรเป็นผู้เลี้ยงมารดาบิดา ก็ได้ทรงถาม และครั้นทรงทราบแล้ว ก็ทรงรับทอดเสียพระหฤทัยในการที่ได้ทำไป และก็รับทรงเป็นผู้อุปการะมารดาบิดาของสุวรรณสาม สุวรรณสามก็สลบไสลไปในขณะนั้นด้วยอำนาจของศรอาบยาพิษ พระราชาแห่งพาราณสีก็ได้เสด็จไปอาศรมซึ่งเป็นที่อยู่ของมารดาบิดา และได้ทรงทำการปฏิบัติ ฝ่ายมารดาบิดาของสุวรรณสามสังเกตเห็นความผิดปกติในกิริยาเป็นต้น กำหนดว่าคงจะไม่ใช่สุวรรณสาม จึงได้ถามขึ้น พระราชาแห่งพาราณสีก็ทรงเล่าให้ทราบตามจริงทั้งสองท่านนั้น ครั้งได้สดับ ก็ขอให้พระราชาแห่งกรุงพาราณสีช่วยนำไปยังสุวรรณสาม ครั้นเมื่อไปถึงยังที่นั้นแล้ว ทั้งสองท่านนั้นก็มีความโศกกันและก็ได้ตั้งสัตยาธิษฐานขึ้นว่า “สามะนี้เป็นผู้ประพฤดิธรรม ประพฤติดีพรหม กล่าวแต่คำสัตย์จริง เลี้ยงมารดาบิดา ประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล รักสัตว์มีชีวิต ด้วยความสัตย์นี้ขอให้พิษศรในกายของสามะเหือดหายไป” และก็มีแสดงว่านางพสุนธรีเทวธิดาซึ่งสถิตอยู่ที่เขาคันธมาทน์ ซึ่งเคยเป็นมารดาของสุวรรณสามมาในภพอดีต ก็ได้มาทำสังจิกิริยา เช่นเดียวกันว่า ไม่มีใครอื่นซึ่งจะเป็นที่รักของตนยิ่งไปกว่าสุวรรณสาม ด้วยอำนาจสังจิกิริยานั้น สุวรรณสามก็ฟื้นขึ้น มารดาบิดาก็หายจากความตาบอด ในขณะเดียวกันกับอรุณขึ้น เพราะฉะนั้น บุคคลทั้งหมดนั้นก็ได้มีความสุขสวัสดิ และพระราชาแห่งกรุงพาราณสีก็ได้กลับทรงตั้งอยู่ในธรรมของผู้ปกครองประชาชน

ตามเรื่องในชาดกนี้ แม้จะเล่าถึงเหตุการณ์ที่บังเกิดเหมือนเป็นอนิหาร คือผลที่บังเกิดขึ้นด้วยอำนาจของสังจิกิริยา แต่สาระสำคัญ คือ ความสำคัญของเรื่องก็มุ่งหมายแสดงถึงอำนาจจิตใจ อำนาจจิตใจของบุคคลซึ่งเกี่ยวข้องในเรื่องนี้ เมื่อกล่าวโดยย่อแล้ว ก็มีเป็นสองฝ่าย คืออำนาจจิตใจอันประกอบด้วยธรรมอย่างหนึ่ง อำนาจจิตใจอันประกอบด้วยอธรรมอีกอย่างหนึ่ง อำนาจจิตใจประการแรกก็ได้แก่ที่ประกอบด้วยเมตตา และความกตัญญูกตเวทียเป็นต้น กล่าวโดยเฉพาะบุคคลผู้ที่เล่าในเรื่องเป็นผู้อบรมเมตตา มีจิตใจประกอบด้วยเมตตาธรรม ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งนั้น คือที่ประกอบด้วยอธรรมก็ได้แก่โทสะ วิหิงสาหรือพยาบาทซึ่งเป็นฝ่ายกิเลส และบุคคลเมื่อมีโทสะวิหิงสาหรือพยาบาทก็ย่อมประกอบกรเบียดเบียนบุคคลอื่นให้เดือดร้อน เมื่ออำนาจจิตใจทั้งสอง

ฝ่ายนี้มาประจบกันเข้าแล้ว อำนาจจิตใจที่ประกอบด้วยธรรม คือเมตตาที่ย่อมชนะอำนาจจิตใจที่ประกอบด้วยโทสะ วิหิงสาในที่สุด แต่ว่ากว่าที่จะชนะได้นั้นก็ต้องประสบความสำเร็จทุกข์เดือดร้อน เมื่อมีสติจกิริยาคือการตั้งสติจะเข้าช่วย ความชนะจึงบังเกิดขึ้นได้ในที่สุด

ในเรื่อง เมื่อจะพิจารณาโดยนัยทางปฏิบัติ ก็ย่อมจะเห็นความได้ว่า ในการที่ธรรมจะต่อสู้กับอธรรมนั้น ก็ย่อมจะประสบความสำเร็จทุกข์เดือดร้อน ถ้าฝ่ายธรรมไม่มีสติจกิริยาคือการตั้งสติจะให้แน่นแล้วฝ่ายธรรมก็อาจจะแพ้ได้ แต่หากว่าตั้งสติจกิริยาให้แน่นจะไม่แพ้ จะชนะความดีคือธรรมนั้นในที่สุด ทั้งอาจจะกลับใจฝ่ายอธรรมให้กลับมาประกอบด้วยธรรมได้ดังกล่าว ในเรื่อง

เมตตาบารมีแบ่งออกเป็น ๓ ชั้น คือ

๑. **เมตตาบารมี** คือเมตตาของผู้บำเพ็ญเพื่อประโยชน์แห่งพระโพธิญาณ รักษาปฏิบัติในเมตตายิ่งกว่ารักษาคนที่รักและทรัพย์สิน

๒. **เมตตาอุปปบารมี** คือเมตตาของผู้บำเพ็ญเพื่อประโยชน์แห่งพระโพธิญาณรักษาปฏิบัติในเมตตายิ่งกว่ารักษาอวัยวะของตนเอง

๓. **เมตตาปรมัตถบารมี** คือเมตตาของผู้บำเพ็ญเพื่อประโยชน์แห่งพระโพธิญาณรักษาปฏิบัติในเมตตายิ่งกว่าชีวิต

อุเบกขาบารมี ทางพระพุทธศาสนาสอนธรรมไว้ข้อหนึ่ง เรียกว่า อุเบกขาธรรม ข้อนี้ไม่ใช่อุเบกขาธรรมชาติ ซึ่งไม่ประกอบด้วยความรู้ แต่เป็นญาณอุเบกขา คือ อุเบกขาที่ประกอบด้วยความรู้ อาศัยอุเบกขาที่มีอยู่เป็นธรรมชาตินี้เองอบรมให้เป็นธรรมปฏิบัติขึ้น ท่านได้รวบรวมอุเบกขาไว้มีลักษณะต่าง ๆ เป็นต้นว่า

อุเบกขาประกอบด้วยองค์ ๖ อธิบายตามพระสูตรว่า รับประทานอาหารทางอายตนะทั้ง ๖ แล้ว เกิดชอบใจ หรือไม่ชอบใจทั้งสองอย่าง ก็รู้ว่าความชอบใจไม่ชอบใจเกิดขึ้นแล้ว เป็นของปรุงแต่ง เป็นของหายาบ ส่วนธรรมชาตินี้สงบประณีต คืออุเบกขา เมื่อรู้ดังนั้น ความชอบใจไม่ชอบใจก็ดับ อุเบกขาก็จะตั้งขึ้นโดยเร็ว

อุเบกขาในพรหมวิหาร คือ ความมีใจมัธยัสถ์เป็นกลางในสัตว์ทั้งหลายไม่ตกไปในราคะ คือ ความยินดีติด หรือปฏิบัติ ความยินร้าย พรหมวิหาร มี ๔ ข้อ ได้แก่ เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาให้เป็นสุข กรุณา ความสงสารคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ มุทิตา ความพลอยยินดีในเมื่อผู้อื่นมีความสุขความเจริญ และอุเบกขา ข้อนี้ที่พึงใช้ในเวลาที่ไม่ควร

จะใช้ข้อในข้างต้น วิธีอบรม คือ พิจารณาในบุคคลนั้นหรือทั้งหมดว่ามีกรรมเป็นของตนเอง เป็นทายาท คือ รับผลแห่งกรรมของตนเอง เมื่อวางใจลงไปในกรรมได้ ใจก็จะเกิดเป็นกลาง คือ เป็นอุเบกขาขึ้นได้ อุเบกขาในพรหมวิหารดังนี้ พึงอบรมให้มีขึ้นในจิตใจ วิธีอบรมคือ ระวางใจมิให้ขึ้นลงด้วยความยินดียินร้าย ทั้งในคราวประสบสมบัติ ทั้งในคราวประสบวิบัติ เมื่อภาวะของจิตเช่นนั้นเกิดขึ้นก็พยายามระงับใจ หัดคิดถึงกรรมและผลของกรรม หัดคิดวางลงไปให้แก่กรรม เหมือนอย่างให้กรรมรับผิดชอบเอาไปเสียเลย เมื่อทำจิตใจให้เป็นอุเบกขาได้ ก็หัดแผ่จิตเช่นนี้ออกไปแก่คนอื่น สัตว์อื่น โดยเจาะจงหรือไม่เจาะจงทั่วไปด้วยคิดว่าทุกสัตว์บุคคลมีกรรมเป็นของตนเอง เป็นทายาทรับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่อาศัย ทำกรรมอันใดไว้ ดีหรือชั่ว ก็ต้องรับผิดชอบของกรรมนั้น อันที่จริงภาวะของจิตเป็นอุเบกขานี้ ย่อมมีอยู่เป็นธรรมชาติธรรมดาในเวลาปรกติ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ยังไม่มีอะไรมาทำให้เกิดความยินดียินร้ายก็เป็นอุเบกขาที่เป็นธรรมชาติธรรมดานี้ แต่ยังเจือด้วยความไม่รู้ที่เรียกว่า อัญญาณะ และจะเปลี่ยนไปเป็นความยินดียินร้ายขึ้นได้โดยง่าย พระบรมครูสั่งสอนให้ปรับปรุงภาวะที่มีอยู่แล้วนี้แหละให้เป็นธรรมปฏิบัติขึ้น คือ ให้เป็นคุณอันบริสุทธ์ ที่เกื้อกูลกว้างขวางออกไปไม่ใช่ว่าในเวลาที่ไม่มีการกระทบจิตเท่านั้น แม้มีเรื่องกระทบจิตให้ยินดียินร้ายก็ระงับได้ ทำใจให้สงบให้เป็นอุเบกขาได้ด้วยความรู้ที่เรียกว่า ญาณะ หรือ ญาณ เพราะว่าความยินดีที่เรียกว่าราคะ ความยินร้ายที่เรียกว่าปฏิฆะ เป็นศัตรูที่ห่างของอุเบกขา ส่วนอุเบกขาด้วยความไม่รู้ อันตัวความไม่รู้อันเรียกว่าอัญญาณะนี้เป็นศัตรูที่อยู่ใกล้ของอุเบกขา ฉะนั้นในการปฏิบัติ เพื่ออบรมอุเบกขาพรหมวิหาร ก็พึงยกตนขึ้นเป็นพยานหรืออุปมาดังเช่น ว่าตนไม่ชอบให้คนอื่นมาเพ่งเล็ง ชอบใจอยากได้อะไรของตน และไม่ชอบให้ใครอื่นมาหมายมั่นปองร้ายฉันใด ตนก็ไม่ควรจะไปคิดยินดียินร้ายดั่งนั้นแก่คนอื่น ควรจะมีใจมัธยัสถ์ คือ เป็นกลางฉันนั้น และให้ยกบุคคลที่เป็นกลาง ๆ ขึ้นมาเป็นอุปมาดังพระพุทธภาษิตที่ตรัสสอนไว้ว่า “พึงแผ่จิตถึงสัตว์ทั้งปวง ด้วยอุเบกขา เหมือนอย่างเห็นบุคคลผู้มีใจเป็นที่ชอบใจ มิใช่เป็นที่ชอบใจ ก็มีอุเบกขาฉะนั้น”

อุเบกขาที่เป็นโพชฌงค์ คือองค์แห่งความรู้โพชฌงค์มี ๗ ข้อ ตั้งต้นด้วยสติลงท้ายด้วยอุเบกขา คือ เพ่งดูจิตที่เป็นสมาธิอย่างสงบเฉยอยู่

อุเบกขาในสมาธิ จิตที่จะเป็นสมาธิอย่างสูงต้องมีอุเบกขาที่บริสุทธ์ แม้ในสมาธิชั้นต่ำลงมาก็ต้องมีอุเบกขามาโดยลำดับ

อุเบกขาในปัญญา คือปัญญาส่วนเหตุ อันได้แก่ปัญญาที่ใช้พิจารณาย่อมมี อากาโรวชย คือ คันทา เลือกเฟ้น และมีอาการยึดสิ่งที่คันทันไว้ จึงยังไม่เป็นอุเบกขา ส่วน ปัญญาส่วนผล ได้แก่ปัญญาที่คันทพบแล้วย่อมมีอาการว่างแล้วหยุด เพราะไม่ต้องคันท ไม่ต้องยึดอีก จึงเป็นอุเบกขา อุเบกขาในโพชฌงค์มีลักษณะดังนี้ แต่ในที่นี้มุ่งถึง **อุเบกขา** ในวิปัสสนา ดังที่กล่าวเป็นหัวข้ออุเบกขาในปัญญาและในสังขารมีอุปมาเหมือนอย่างว่า คนผู้หนึ่งคันทางูที่เลื้อยเข้าในบ้าน เห็นงูนอนขดในที่แห่งหนึ่ง มองดูว่างหรือมิใช่ ครั้น ได้เห็นลายแฉกบนครีษะก็สั่นสงสัย ไม่ต้องคันทต่อไปว่าใช่หรือมิใช่ เรียกว่าอุเบกขา ซึ่งมีอาการมัธยัสต์เป็นกลางขึ้นในการคันท หมายความว่าเลิกคันทได้ฉันทใจการทำวิปัสสนา ก็ฉันทนั้น เมื่อได้พิจารณาเห็นไตรลักษณ์แล้วก็หยุดคันท ให้เห็นไตรลักษณ์ต่อไปได้ เรียกว่า มีอุเบกขาในวิปัสสนา มีอาการอย่างเดียวกัน อนึ่งเมื่อได้เห็นงูแล้ว จึงใช้ไม้มีง่ามจับไว้มัน คือว่าจะนำไปปล่อยอย่างไร งูจึงจะไม่มีอันตราย และตนเองก็ปลอดภัย ครั้นปล่อยงู เสียแล้ว ก็เกิดอุเบกขาในการจับ คือเรื่องการจับงูผ่านพ้นไปแล้ววางใจลงได้ฉันทใจ ผลทาง วิปัสสนา ก็ฉันทนั้น เมื่อได้อุเบกขาในวิปัสสนาปัญญาแล้วก็จะได้อุเบกขาที่มีอาการมัธยัสต์ เป็นกลาง ในสังขาร คือ ปล่อย ไม่ยึดไว้

อุเบกขาในสติปัญญา คือเมื่ออบรมปฏิบัติในสติปัญญาไปโดยลำดับถึงข้อที่ ๔ แล้ว ท่านแสดงว่า “เห็นการละความยินดียินร้ายนั้นด้วยปัญญา เพ่งเป็นอุเบกขาอยู่ ด้วยดี”

นอกจากนี้ยังมี **อุเบกขาในความเพียร** หมายถึงระคองความเพียรไว้ได้สม่ำเสมอ ไม่หย่อน ไม่ตั้ง **อุเบกขาในเวทนา** คือ เสวยเวทนาที่เป็นกลาง ๆ ไม่ทุกข์ไม่สุข **อุเบกขา ในเจตสิกธรรม** ที่มีอาการของจิตที่มีมัธยัสต์เป็นกลางในอารมณ์นั้น ๆ อุเบกขา ๒ อย่าง หลังนี้ เป็นเรื่องของธรรมชาติธรรมดา

ในทศชาติชาดก เฉพาะ **นารทชาดก** ท่านแสดงถึงบารมีข้อนี้ คือข้ออุเบกขาบารมี นี้เรื่องย่อมีว่า พระเจ้าอังคตราชแห่งแคว้นวิเทหะ ทรงฟังคำสอนของคุณฑาชีวกแล้วทรง เห็นผิดไปตามว่าบุญบาปไม่มี เป็นต้น พระจุลราชธิดาถวายคติธรรมที่ชอบก็ไม่ทรงละ มิฉันทใจนั้น พระพรหมนารทะได้ทราบอธิษฐานขอให้ช่วยของพระราชธิดา จึงได้ลงมา แสดงธรรมจนพระเจ้าอังคตราชถอนความเห็นผิด เรื่องนี้แสดงว่า พระพรหมนารทะได้ บำเพ็ญสมาธิจนได้ญาณสมาบัติมาแล้ว องค์สำคัญของญาณชั้นสูงคือ อุเบกขาอันบริสุทธิ์ จึงถือชาดกนี้ว่าแสดงอุเบกขาบารมี

และนอกจากนี้ยังแสดงว่า ท่านผู้ได้อุเบกษาแล้วก็มีใช้ว่าจะเฉยเมย เมื่อถึงคราว จะช่วยทำอะไรก็ช่วย และช่วยทำได้ดีมากกว่าผู้ที่ไม่ได้อุเบกษา เพราะช่วยโดยปราศจาก อคติมุ่งธรรมเป็นที่ตั้ง ดังที่กล่าวไว้ข้างต้นว่า “แยกตนออกมาเป็นคนกลาง ที่เรียกว่า มีอาการมัธยัสถ์เป็นกลาง พิจารณาถึงกรรมเป็นหลัง หมายถึงพิจารณาหาความจริง ว่าอะไรผิดอะไรถูก ใครผิดใครถูกอย่างไร” ดังที่เรียกว่าโดยยุติธรรม ฉะนั้น ธรรมคือ อุเบกขานี้จึงเป็นธรรมอันสำคัญ

แม้อุเบกขาบารมี ท่านก็แบ่งออกเป็น ๓ ชั้น คือ

๑. **อุเบกขาบารมี** คืออุเบกขาของผู้บำเพ็ญประโยชน์แห่งพระโพธิญาณรักษา ปฏิบัติในอุเบกขายิ่งกว่าคนที่รักและทรัพย์สิน

๒. **อุเบกขาอุปปบารมี** คืออุเบกขาของผู้บำเพ็ญประโยชน์แห่งพระโพธิญาณรักษา ปฏิบัติในอุเบกขายิ่งกว่ารักษาอวัยวะของตน

๓. **อุเบกขาปรมัตตบารมี** คืออุเบกขาของผู้บำเพ็ญประโยชน์แห่งพระโพธิญาณ รักษาปฏิบัติในอุเบกขายิ่งกว่ารักษาชีวิตของตนเอง

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงตั้งอยู่ในเมตตาและอุเบกขาในพระราช- กรณียกิจทั้งปวง พระเมตตาจึงยิ่งใหญ่ไพศาล ควรจัดเป็นพระเมตตาบารมีได้เช่นเดียวกับ สุวรรณสาม ในสุวรรณสามชาดก พระอุเบกขาก็เช่นเดียวกัน ควรจัดเป็นพระอุเบกขา- บารมีได้เช่นเดียวกับพระพรหมนารทะ ในนารทชาดก นับเป็นพระราชปฏิบัติ ส่วน อุตตสมบัติ คือ เมตตา จัดเป็นมงคลวิเสสที่ ๑ อุเบกขา จัดเป็นมงคลวิเสสที่ ๒

พระราชจริยารัฐฐากิपालโนบายนั้น คือ พระราชกรณียกิจที่ทรงปฏิบัติกระทำ เพื่อประโยชน์คุณแก่พระราชอาณาจักรและประชาชน จะขอรับพระราชทานถวายด้วย ทศพิทธราชธรรมข้อ ๙ คือ ขันติ ความอดทน และข้อ ๑๐ คืออวิโรธนะ ความไม่ผิด โดยปรหิตปฏิบัติปริยาย

ขันติ ความอดทน กิริยาที่อดทนต่อโลภะ ความอยากได้บ้าง ต่อโทสะ ความ โกรธเคืองจนถึงพยายาหมุ่นร้ายบ้าง ต่อ โมหะ ความหลงมกมายบ้าง เพราะได้ประสบอารมณ์ ที่ยั่วให้เกิด เมื่อมีอารมณ์มาประสพยั่วให้เกิดอยากได้ อยากล้างผลาญ อยากเบียดเบียน ก่อดทนไว้ ไม่แสดงวิกลจริตอันชั่วร้ายทางกายวาจาออกไปตามอำนาจแห่งโลภะ โทสะ โมหะ และอดทนต่อทุกขเวทนา มีเย็นร้อนเป็นต้นอันทำให้ลำบาก อดทนตรากตรำ ประกอบการทำงานต่างๆ อดทนต่อถ้อยคำที่มีผู้กล่าวชู้ไม่เป็นที่ชอบใจชื่อว่าขันติ

พระมหากษัตริย์ทรงบำเพ็ญขันติราชธรรมเพื่อประชาชนในการปกครองบ้านเมือง และกล่าวโดยเฉพาะข้อที่พระมหากษัตริย์ราชาเจ้ามีพระราชฤทัยกล้าหาญอดทนต่อโลภะ โทสะ โมหะ ที่เกิดขึ้นเพราะได้ประสบอารมณ์ที่มายั่วให้เกิด ทรงอดทนต่อเวทนา มีเย็น ร้อน เป็นต้น ทรงตรากตรำอดทนปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่างๆ ทรงอดทนต่อถ้อยคำที่มี ผู้กล่าวชู้ รักษาพระราชฤทัยและพระอาการ พระกายพระวาจาให้สงบเรียบร้อย ดังนี้ จัดเป็นขันติ

เมตตาและขันติย่อมต้องเนื่องกันและอาศัยกัน บารมีข้อ ๙ อันได้แก่ เมตตา กับทศพิธราชธรรม ข้อ ๙ คือขันติ ธรรมะทั้งสองข้อนี้แม้จะมีชื่อธรรมะต่างกัน แต่ การปฏิบัตินั้นย่อมต้องต่อนเนื่องกันและอาศัยกันคือเมตตานี้จะต้องมีขันติช่วยอยู่ จึงจะ ปฏิบัติไปในเมตตาได้ และได้สม่าเสมอ แม้ในข้อขันติเหล่านั้นจะเป็นขันติได้ก็ต้อง มีเมตตาสนับสนุนอยู่

ในข้อว่าจะเป็นเมตตาต้องมีขันติสนับสนุนนั้น ก็คือ ว่าความมุ่งดีปราณาดีหรือ ความรักใคร่ปราณาให้เป็นสุข อันเป็นความหมายของเมตตานี้ ตรงกันข้ามกับโทสะ พยาบาท เพราะฉะนั้น หากว่าเกิดโทสะพยาบาทขึ้น ก็ต้องมีขันติ คือ อดทนดับโทสะ พยาบาทลงไป และมีขันติอดทนต่ออารมณ์อันเป็นที่ตั้งของโทสะพยาบาท อนึ่ง ในการ อบรมเมตตานี้ นอกจากต้องไม่ให้จิตใจประกอบด้วยโทสะพยาบาทแล้วยังต้องไม่ให้ เมตตานี้ทำให้เกิดราคะเสนหาอันเป็นกิเลส เพราะฉะนั้น จะต้อง มีขันติอดทน ต่อราคะ เสนหาอันเป็นตัวกิเลสหากเกิดขึ้น อดทนต่ออารมณ์อันเป็นที่ตั้งของราคะเสนหาด้วย เมื่อ เป็นดังนี้ การอบรมเมตตาจึงจะเป็นไปได้

ส่วนข้อที่ว่าขันตินั้นต้องมีเมตตาอุปถัมภ์ด้วย ก็โดยที่ว่าขันติ คือ ความอดทนนั้น ถ้าหากว่าอดทนอย่างเดียวโดยไม่มีจิตใจที่เข้มแข็งด้วยธรรมะ คือ เมตตาเข้ามาช่วยด้วย แล้วก็ยากที่จะปฏิบัติขันตินั้นได้นานได้สำเร็จดังเช่นเมื่อกิเลสกองโลกก็ดี กองโกรธก็ดี กองหลงก็ดี เกิดขึ้น หรือเมื่อพบกับอารมณ์อันเป็นที่ตั้งของกิเลสเหล่านี้ ตั้งใจว่าจะมีขันติ คือ อดทน เพราะฉะนั้น ในการอดทนนั้น จำเป็นที่จะต้องอดทนใจคืออดทนกิเลส แต่หากว่ากำลังของขันตินั้นน้อย ขันติก็จะฟ่ายแพ้ กิเลสก็จะชนะ แต่ถ้ากำลังของขันติมี กำลังแรงจึงสามารถอดทนได้ และในการที่จะทำให้ขันติมีกำลังมากขึ้นนั้นก็จะต้องหาทางปราบกิเลส กองโลภโกรธหลงในใจลงด้วย หาทางปราบอารมณ์อันเป็นที่ตั้งของกิเลส เหล่านี้ลงด้วย โดยที่ต้องอาศัยเมตตา หรือตั้งจิตปราณาให้เป็นสุขนี้ แฝงจิตตั้งนี้ออกไป

เหมือนอย่างเอาน้ำพรมลงไปที่ใจกำลังร้อนอยู่ด้วยอำนาจของกิเลสและอารมณ์ของกิเลสเหล่านี้ กิเลสเหล่านี้เป็นเหมือนไฟที่ลุกขึ้นเผาใจอยู่ เมื่อถูกน้ำคือเมตตาพรมลงไปแล้วก็จะทำให้ ไฟคือกิเลส อารมณ์ คือกิเลสนี้ดับลงไป หรือว่าลดความร้อนลงไป ลดกำลังลงไป ทำให้ขันติสามารถอดทนได้ดียิ่งขึ้น และเมื่อมีเมตตาเต็มที่ขึ้นแล้ว ก็จะดับกิเลส ดับอารมณ์ของกิเลสลงได้ ขันติเป็นทศพิธราชธรรมข้อที่ ๙

อวิโรธนะ ที่แปลว่าความไม่ผิด สำหรับธรรมะในขั้นนี้ควรหมายความว่า รู้ผิดแล้วไม่ดื้อขึ้นทำคือไม่ยอมทำผิดทั้งรู้ผิดในที่นี้หมายถึงผิดจากข้อที่ถูกที่ควรทุกอย่าง เช่น ผิดจากความยุติธรรมด้วยอำนาจ อคติ ผิดไปจากปกติ คือเมื่อประสบความเจริญหรือความเสื่อม ก็รักษาอาการกายวาจาใจไว้ให้คงที่ ไม่ให้ขึ้นลงเพราะยินดียินร้าย คนสามัญทั่วไปในขั้นต้นยังทำผิดอยู่เพราะไม่รู้ว่าเป็นผิด ถ้ายอมปล่อยไปเช่นนั้น ไม่ศึกษาจักเป็นผู้ไม่รู้จักชอบไม่รู้จักผิด ไม่อาจปฏิบัติถูกต้องได้ ผู้ปกครอง ผู้เป็นหัวหน้า เมื่อทำผิดด้วยอำนาจชอบรักบ้าง อำนาจชิงบ้าง อำนาจหลงบ้าง อำนาจกลัวบ้าง ผู้อยู่ในปกครองก็เดือดร้อนอยู่เป็นทุกข์ ผู้อยู่ในปกครองเมื่อทำผิดเช่นนั้น ผู้อยู่ในปกครองด้วยกันตลอดจนถึงผู้ปกครองเองก็เดือดร้อนอยู่เป็นทุกข์ แต่ถ้าผู้ปกครองผู้เป็นหัวหนามีใจออปรด้วยธรรม มุ่งความถูกต้อง พยายามศึกษาพิจารณา ให้รู้จักผิดและชอบแล้ว พยายามทำงานให้ถูกต้องตามคลองธรรมไม่ให้ผิด และแนะนำพร่ำสอนผู้อยู่ในอำนาจปกครองให้ประพฤติเช่นนั้นด้วยผู้อยู่ในปกครองก็พยายามทำให้ถูกต้องตามคลองธรรม ไม่ให้ผิดต่างฝ่ายก็จักอยู่ด้วยความสงบสุข

กล่าวโดยเฉพาะข้อที่พระมหากษัตริยาราชเจ้าทรงตั้งอยู่ในขั้นดิราชประเพณีไม่ทรงประพฤติผิดจากราชธรรมจรรยาวัตรนิติศาสตร์ ไม่ทรงประพฤติให้คลาดจากความยุติธรรม ทรงอุปถัมภ์ยกย่องคนผู้มีคุณความชอบ ควรอุปถัมภ์ยกย่องบารบคนมีความผิด ควรบารบในทางที่เป็นธรรมไม่ทรงอุปถัมภ์ยกย่องและบารบคนนั้นๆ ด้วยอำนาจอคติ ๔ ประการ มีฉันทาคติเป็นต้นก็ดี เมื่อมีลาภยศสรรเสริญสุข ซึ่งเป็นที่พอพระราชฤทัยมาถึงพระองค์ ก็ไม่ทรงแสดงความยินดี ซึ่งเป็นเหตุให้ผู้อื่นดูหมิ่นได้ว่าทรงมัวเมาอยู่ในสิ่งนั้น เมื่อมีความเสื่อมลาภ เสื่อมยศ ต้องนินทาได้ความทุกข์ร้อนซึ่งไม่เป็นที่พอพระราชฤทัยก็มาถึง ก็ไม่แสดงความยินร้ายเสียพระทัยให้ปรากฏ ซึ่งเป็นเหตุให้ผู้อื่นดูหมิ่นได้ว่าทรงหาขันติคุณมิได้ หรือเป็นเหตุให้ผู้น้อยซึ่งอยู่ในพระบรมเดชาณาภาพพลอยตกใจ ตกตื่นอลหม่านทรงรักษาพระอาการคงที่อยู่ไม่แสดงความผิด

จากปกติเดิมก็ดี ดังนี้ จัดเป็นอวิโรธนะ ไม่ผิดนี้ เมื่อพิจารณาแล้วก็จะเห็นว่าเป็น
ข้อรวมของทุกๆ ข้อได้ด้วยพระธรรมทุกๆ ข้อที่เป็นราชธรรมนั้น ล้วนเป็นข้อปฏิบัติ
ที่ไม่ผิดทั้งนั้นคือเป็นข้อปฏิบัติที่ถูกต้องสมควรถ้าไม่ปฏิบัติข้อใดข้อหนึ่งเรียกว่า
เป็นการปฏิบัติผิดในข้อนั้น แต่ถ้าปฏิบัติในข้อนั้น และทุก ๆ ข้อได้แล้วก็ได้ชื่อว่า
เป็นการปฏิบัติได้ถูกต้องไม่ผิด เพราะฉะนั้น ข้อสรุปคือข้อที่ว่าไม่ผิดนี้จึงเป็นข้อที่สำคัญ
ในทศพิธราชธรรมทั้ง ๑๐ ข้อนั้น

อนึ่ง ทศบารมีข้อครบ ๑๐ คืออุเบกขา ทศพิธราชธรรมข้อครบ ๑๐ คือ อวิโรธนะ
ความไม่ผิดชื่อของธรรมะต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาโดยความแล้วก็จะเห็นว่า ทั้ง ๒ ข้อนี้
ต้องปฏิบัติสัมพันธ์กันปฏิบัติด้วยกัน คือการปฏิบัติทำอุเบกขานั้น ก็ต้องปฏิบัติให้ได้ไม่
ผิดด้วย จึงเป็นอุเบกขาที่ถูกต้อง เช่น ปีนอุเบกขาพรหมวิหาร เป็นต้น และในการปฏิบัติ
ไม่ผิดซึ่งเป็นทศพิธราชธรรมนั้น ก็ต้องปฏิบัติให้ประกอบด้วย อุเบกขา ซึ่งมีความหมาย
มั่นในข้อที่ว่ามัธยัสถ์เป็นกลางไม่ลำเอียงไปด้วยอคติทั้ง ๔ คือ ไม่ลำเอียงไปเพราะชอบ
ชัง หลง กลัว หากว่าขาดอุเบกขา คือมีความลำเอียงไปเพราะข้อใดข้อหนึ่งเสียแล้วการ
ปฏิบัติอื่นๆ ก็เป็นการปฏิบัติผิดขึ้นทันที เพราะฉะนั้น บารมี ๑๐ คือ อุเบกขาและ
ทศพิธราชธรรมข้อที่ ๑๐ คือ อวิโรธนะ ความไม่ผิดจึงสัมพันธ์กัน ต้องปฏิบัติด้วยกัน
อวิโรธนะเป็นทศพิธราชธรรมข้อที่ ๑๐

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงเจริญด้วยพระบารมีพร้อมพระราชธรรม
จริยาทุกโดยเฉพาะในกถามรรคนี้ คือ เมตตาและอุเบกขา เป็นส่วนอรรถสมบัติ กับทั้ง
ขันติ ความอดทน และ อวิโรธนะความไม่ผิด ทั้งทางปฏิบัติหน้าที่อย่างเยี่ยมยอด เป็น
รัฐาภิบาลนโยบายส่วนปรหิตปฏิบัติ คือเหตุที่สำคัญที่นำไปเข้าถึงความเจริญในการ
ปกครองรัฐให้วัฒนสภาพ ดังจะพึงเห็นได้จากพระราชกรณียกิจนานัปการที่ได้ทรงปฏิบัติ
ตลอดมา ซึ่งไม่อาจยกขึ้นแสดงสาธกด้วยกถามรรคเพียงครั้งเดียวได้ จะรับพระราชทาน
ยกสาธกถวาย เพียงบางประการ เมื่อทรงพิจารณาพระธรรมส่วนชอบอันตั้งอยู่ในพระองค์
เป็นเครื่องเจริญพระราชหฤทัยด้วยปีติโสมนัส

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้ทรงแสดงพระบรมราชปณิธานไว้ใน
พระปฐมบรมราชโองการในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม พุทธศักราช
๒๔๙๓ ว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” กล่าว

ได้ว่าได้ทรงครองแผ่นดินโดยธรรม คือทศบารมีที่ได้ยกขึ้นถวายวิสัยชามาแล้วศกละ ๒ ข้อ โดยลำดับจนถึงศกนี้ คือเมตตาและอุเบกขา อันเป็นข้อครบ ๑๐ โดยเป็นมงคลวิเสส ส่วนอิตตสมบัตินี้ คู่กันไปกับทศพิธราชธรรมที่ได้ยกขึ้นถวายวิสัยชามาแล้วโดยลำดับ ศกละ ๒ ข้อ จนถึงศกนี้ คือขันติและอวิโรธนะ อันเป็นครบ ๑๐ ข้อ โดยเป็นมงคลวิเสส ส่วนปรหิตปฏิบัติซึ่งแต่ละข้อของทั้ง ๒ หมวดนี้เทียบกันได้ และในการปฏิบัติก็อาศัยกันและกันทุกข้อ จึงกล่าวได้ว่าได้ทรงปฏิบัติอยู่ในทุกข้อ

ความลึกซึ้งแห่งพระบรมราชปณิธานเป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทีย่างยิ่ง ในพระราชฤทัยซึ่งมีต่อประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ พร้อมบริบูรณ์ แผ่นดินนี้ สมเด็จพระบรมราชบุพการีทุกพระองค์ทรงหวงแหนรักษาสืบต่อกันมา เช่นเดียวกับที่ ทรงรักษาพระพุทธศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีพระบรมราชปณิธานและ ทรงมั่นคงปฏิบัติพระบรมราชปณิธานตลอดมา เป็นการทรงแสดงพระราชสำนึกใน พระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระบรมราชบุพการี และ ทรงปฏิบัติสนองพระมหา กรุณาธิคุณนั้น ซึ่งเป็นการแสดงความทรงมีพระราชสำนึกและตอบสนองพระคุณ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ พร้อมกับพระราชทานพระมหากรุณาธิคุณต่ออาณาประชาราษฎร์ทั้งปวง

เมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๑ สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงครองราชย์ยี่สิบสามปี ๒๒ วัน เสมอกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า อยู่หัว พระบรมวงศานุวงศ์รัฐบาล ข้าราชการฝ่ายทหาร ตำรวจ พลเรือน และพสกนิกร ชาวไทยทั้งปวง สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่ได้ทรงปฏิบัติพระราชภารกิจอย่างหนัก เพื่อแผ่นดินและประชาชนมาถึงปีที่ ๔๓ ทั้งเสด็จดำรงรัฐสีมาเยี่ยงกว่าสมเด็จพระ มหากษัตริยาธิราชเจ้าพระองค์ใดที่ปรากฏในพระราชพงศาวดาร เป็นที่ชื่นชมโสมนัส พันประมาณ จึงมีสมานฉันท์พร้อมกันจัดงานเฉลิมพระเกียรติสนองพระเดชพระคุณ ขอพระราชทานให้ทรงกำหนดงานพระราชกุศลและพระราชพิธีรัชมิ่งคลาภิเษก อนุโลม ตามราชประเพณีครั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้กำหนดพระราชกุศลทักษิณานุประทานและพระราชพิธีรัชมิ่งคลาภิเษก ย่อเพียง ๓ วัน คือ พระราชพิธีทักษิณานุประทาน พระราชพิธีสมโภชสิริราชสมบัติ รัชมิ่งคลาภิเษก และพระราชพิธีบวงสรวงสังเวชสมเด็จพระมหากษัตริย์ในอดีตใน วันที่ ๒ - ๓ - ๔ กรกฎาคม โดยลำดับ

๐๐๐๐ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ๐๐๐๐

งานพระราชกุศลที่พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้จัดขึ้นดังกล่าวนี้ ส่วนใหญ่เป็นเครื่องแสดงความสำนึกด้วยกตัญญูตเวทิตาธรรม ในสมเด็จพระบรมราชูปถัมภ์ และสมเด็จพระกษัตริยาธิราชเจ้าในทั้งปวง โดยเฉพาะทรงแสดงความสำนึกพระมหากรุณาธิคุณ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตและพรชัยมงคลเพื่อทรงสถิตในบรมราชาสวรรค์สืบไปอย่างสวัสดิ์ชั่วกาลนาน

ในการศาสนา ทรงปฏิบัติวางพระองค์เป็นองค์ศาสนูปถัมภ์ ทรงอุปถัมภ์ทุกศาสนา ในสยามประเทศนี้อย่างทรงมีพระราชหฤทัยสมำเสมอในทุกศาสนาในศาสนิกของทุกศาสนา สำหรับพระพุทธศาสนาที่ทรงแสดงพระองค์เป็นองค์เอกอัครพุทธศาสนูปถัมภ์อย่างแท้จริง ในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยมิทรงแสดงความท้อแท้เบื่อหน่าย เมื่อสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถระ) สกลมหาสังฆปริณายกสิ้นพระชนม์ เมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ ได้ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระโกศกุดั่นใหญ่ สำหรับประดิษฐานพระศพ พระราชทานพระพิธีธรรมสวดอภิธรรม ๗ วัน ทั้งกลางวัน และกลางคืน ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ไว้ทุกข์พระราชสำนัก ๑๕ วัน และสมเด็จพระราชดำเนิน ถวายน้ำสรงศพเสด็จพระราชดำเนินบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน ได้พระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ในการพระศพโดยตลอด

ในมหาศุภมงคลวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษาฯ นี้ เช่นเดียวกับทุกปี ทรงพระมหากรุณาโปรดสถาปนาเลื่อนสมณศักดิ์พระภิกษุจำนวนมาก โดยควรแก่ฐานะานุรูปด้วย ทรงมีพระราชปรารภจะให้พระภิกษุเหล่านั้นมีกำลังปฏิบัติดำรงรักษาพระพุทธศาสนา ให้รุ่งเรืองมั่นคงสวัสดิ์อย่างบริสุทธิสืบไปชั่วกาลนาน ทั้งได้โปรดพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์อันควรแก่พระภิกษุสามเณรอยู่เป็นนิตย์ทรงประกอบพระราชพิธีต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา มิได้ว่างเว้นเป็นการทรงรักษาไว้ซึ่งศาสนพิธีและขนบธรรมเนียมประเพณีไทย

เกี่ยวกับการบ้านเมือง เพื่อความเหมาะสมกับสถานการณ์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม แต่งตั้งนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรี และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ นายกรัฐมนตรี นำคณะรัฐมนตรีเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายสัตย์ปฏิญาณ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้นายทหารและนายตำรวจชั้นนายพลเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทรับพระราชทานสัญญาบัตรยศ

ด้วยมีพระมหากษัตริย์เป็นเบื้องหน้า สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐทรงประกอบพระราชกรณียกิจทั้งปวง เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชน เมื่อเกิดอุทกภัยใหญ่ทางภาคใต้ครั้งนี้ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ องคมนตรีเดินทางไปเยี่ยมพร้อมกับองคมนตรีอีกท่านหนึ่ง และข้าราชการที่เกี่ยวข้อง และสมเด็จพระราชบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ จำนวน ๕ ล้านบาท ผ่านมูลนิธิราชประชานุเคราะห์ ไปช่วยสงเคราะห์ผู้ที่ประสบความเดือดร้อน และได้พระราชทานผ้าจีวรสำหรับพระภิกษุสามเณรในวัดที่ประสบอุทกภัย ๕๐๐ ชุด สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชชนนี ได้ทรงพระมหากษัตริย์คุณพระราชทาน ๕ แสนบาท จากทุนการกุศลสมเด็จพระย่า สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารทรงพระราชทาน ๒ แสนบาท และสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ ทรงพระมหากษัตริย์คุณพระราชทาน ๒ แสนบาท จากทุนการกุศล ก.ว. ซึ่งบัดนี้ได้ไปถึงผู้ว่าราชการจังหวัดทั้งหลายที่ประสบความเดือดร้อนแล้ว

สมเด็จพระบรมพิตรราชสมภารเจ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชโอรสธิดายังได้พระราชทานไปช่วยสงเคราะห์อีกหลายครั้ง รัฐบาล ข้าราชการฝ่ายทหาร พลเรือน ตำรวจพร้อมทั้งประชาชนได้ช่วยสงเคราะห์ คณะสงฆ์ก็ได้ประกาศให้วัดทั้งหลายช่วยสงเคราะห์ โดยพร้อมเพรียงกัน

ขอพระราชทานเชิญพระบรมราโชวาทที่ได้พระราชทานแก่บุคคลคณะต่างๆ ที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดให้เข้าถวายพระพรในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคมนี้ ทรงย้ำเตือนช่องว่างตอนหนึ่งว่า “การส่งสิ่งของไปทางเรือเพื่อช่วยเหลือ ซึ่งกองทัพเรือก็ได้ช่วยลำเลียงของโดยใช้พาหนะที่มีอยู่อย่างเห็นกองทัพปกติได้ใช้รถสายพาน กองทัพอากาศก็ได้ใช้เครื่องบิน นอกจากนั้นก็ยังมีเฮลิคอปเตอร์ของกรมตำรวจไปช่วย และนอกจากนั้นก็มีการส่งของไปช่วยยังที่กองกำลังของตำรวจชายแดน และค่ายทหารต่างๆ อยู่แล้ว ไว้พร้อมที่จะส่งไปช่วยผู้ประสบภัยธรรมชาติต่างๆ ซึ่งได้ทำเป็นประจำ ฉะนั้น การที่จะช่วยก็ต้องกลบช่องว่างนี้ที่ได้มาพอสมควรได้ผลดี รู้สึกว่าความเดือดร้อนได้บรรเทาไปอย่างดีที่สุด ต่อจากนั้นต้องช่วยฟื้นฟูชีวิตของคนเหล่านั้น ซึ่งจะต้องทำทุกทางที่จะให้ที่อยู่อาศัยและสร้างอาชีพ ทั้งสร้างความเป็นอยู่ที่เขาต้องการ เช่น สำหรับเด็กๆ ก็ต้องมีโรงเรียน

มีการศึกษา ซึ่งในสมัยเมื่อ ๒๐ กว่าปี ที่มีวาทภัยที่แหลมตะลุมพุกนั้น ก็เคยคล้ายๆ กันอย่างนี้ “

อนึ่ง ในวโรกาสเสด็จออกมหาสมาคม ณพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๓๑ ได้มีพระราชดำรัสว่า “ข้าพเจ้ามีความยินดีชื่นชมยิ่งนัก ที่ท่านทั้งหลาย มีไมตรีจิตพร้อมเพรียงกันมาให้พรวันเกิด ขอขอบใจ ขอขอบพระทัย และขอบใจใน คำอวยพรอันแสดงความมั่งดี มุ่งเจริญด้วยประการต่างๆ ขอทุกท่านจงได้รับไมตรี ของข้าพเจ้าเช่นเดียวกัน

คนไทยรักษาชาติรักษาแผ่นดินให้มั่นคงเป็นปึกแผ่นได้ด้วยสติปัญญาความสามารถด้วยความรักชาติและด้วยคุณความดี อิสรภาพ ความร่มเย็นเป็นสุข ตลอดจนคุณธรรม ความเจริญทุกอย่างที่มีอยู่ บัดนี้บรรพชนของเราผู้ยึดมั่นในความเป็นไทยผู้สร้างสมไว้ให้ทั้งนั้น เราทั้งหลายในปัจจุบันจึงต้องเป็นหน้าที่สำคัญสูงสุดที่จะต้องรักษาแผ่นดินไทย พร้อมทั้งจิตใจที่เป็นไทยไว้ให้มั่นคงทั้งสืบทอดต่อกันไป มิให้ขาดสาย

ขอทุกคน ทุกฝ่ายจงรวมกำลัง กำลังกายกำลังใจ ให้พร้อม เพื่อสร้างเสริมพลังแห่งความรู้ความสามารถและความดีของเราให้เพิ่มพูนแน่นแฟ้นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แล้วเร่งรัดปฏิบัติสรรพกิจการงานบรรดามี ด้วยความสุจริตมั่นใจและบริสุทธิ์ใจโดยขะมักเขม้น ให้ดำเนินก้าวไปโดยสอดคล้องและเกื้อกูลกันทุกๆ ส่วน และสัมฤทธิ์ผลอันไพบูรณ์คือความสถาพรยั่งยืนของชาติ ความเจริญก้าวหน้าของบ้านเมืองและความอยู่ดีมีอิสรภาพของเราทุกคน

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวไทยทั้งมวลเคารพเลื่อมใสจงอภิบาลรักษาท่านให้มีความสุข ปราศจากทุกข์ ปราศจากภัย ทุกเมื่อ เพื่อให้มีกำลังกายกำลังใจ และกำลังปัญญาที่จะคิดอ่านปฏิบัติงานของแผ่นดิน และนำพาประเทศชาติให้ผ่านพ้นอุปสรรคกับทั้งภัยอันตรายทั้งปวงไปได้โดยสวัสดิ์”

เพื่อให้สัมฤทธิ์ดังพระบรมราชปณิธาน ไม่ทรงคำนึงถึงความลำบากเหนื่อยยาก ทั้งพระวรกายและพระราชหฤทัย ไม่ทรงคำนึงถึงภัยอันตรายทั้งปวง ในปีหนึ่งๆ ทรงอุทิศเวลากว่าครึ่งปี เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรและทอดพระเนตรกิจการโครงการพัฒนาตามพระราชดำริในท้องถิ่นทุรกันดารทั่วประเทศ ได้ทรงศึกษาและทราบความเป็นมาเป็นไปอย่างแท้จริงได้ทรงทราบปัญหาข้อขัดข้องและทางแก้ปัญหานั้นๆ อย่างถูกต้อง

ต่าง ๆ กัน เช่น ทรงโปรดให้สร้างอ่างเก็บน้ำที่มีประโยชน์เนกประสงค์ ได้ทรงโปรดให้จัดซื้อที่ดินหลายแปลงใหญ่เกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งน้ำ เช่น ที่ดินติดต่อกับบริเวณวัดญาณสังวรารามวรมหาวิหารในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งเป็นท้องที่กั้นดงและมีประชาชนอาศัยอยู่มาก จึงจำเป็นต้องใช้น้ำมากเพื่อการเกษตร และในศกนี้ก็ได้อำนาจให้จัดซื้อที่ดินติดต่อกับบริเวณวัดมงคล จังหวัด สระบุรี ซึ่งมีการเพาะปลูกและขาดแคลนน้ำเสมอ ทั้งช่วงฤดูฝนและฤดูแล้ง พระราชดำรินี้ได้พระราชทานความเจริญความเป็นสุขแก่ราษฎรเป็นอันมาก เป็นที่ปรากฏประจักษ์ทั่วไปอย่างชัดเจน

โครงการการพัฒนาตามพระราชดำริที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ดำเนินการทุกแห่งนั้น เป็นการช่วยเหลือราษฎรอย่างมีระบบเป็นขั้นตอน คือ แก้ปัญหาเฉพาะหน้า และป้องกันปัญหาด้านอื่นๆ ในระยะยาว ตลอดจนเป็นประโยชน์กับพื้นที่พัฒนาในด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ ความมั่นคงในพื้นที่ ทำให้ราษฎรมีที่ทำกินเป็นหลักแหล่งถาวร มีความมั่นคงในชีวิต มีอาหารและน้ำบริโภคเพียงพอแก่ความต้องการของร่างกาย ทำให้แข็งแรงมีภูมิคุ้มกันโรคภัยไข้เจ็บ เป็นการลดภาวะด้านการรักษาพยาบาลในอนาคต มีหลักประกันในยามเกิดภัยพิบัติ คือ มีธนาคารข้าว ธนาคารโคกระบือ ระบบชลประทานที่สมบูรณ์แบบ แหล่งวิทยาทานที่เกษตรกรหรือนักเรียน ตลอดจนพัฒนาการสามารถไปเยี่ยมเยียนศึกษาหาความรู้ อาทิ ความรู้ระบบสหกรณ์ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการเกษตรกรรม เป็นการทำงานร่วมกันอย่างมีระเบียบ ขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์สุจริต เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่สามัคคีกลมเกลียว รู้จักประหยัดและปฏิบัติตามหน้าที่ของตน ซึ่งจะไม่นำความเสียหายให้เกิดแก่ตนและส่วนรวม การซื้อขายในนามของสหกรณ์คือ เกษตรกรจะกู้เงินสหกรณ์ คือ เกษตรกรจะกู้เงินที่ลงทุนได้ในยามจำเป็นจริงๆ ไม่ใช่กู้ไปใช้อย่างฟุ่มเฟือย

เรื่องความประหยัดทรงปฏิบัติเป็นเยี่ยงอย่างมาโดยสม่ำเสมอ คือ ไม่โปรดให้มีการใช้เครื่องมืออุปกรณ์ที่ต้องใช้เชื่อเพลิงที่มีราคาแพงโดยไม่จำเป็นเสียจริงๆ เช่น เครื่องสูบน้ำ เครื่องสีข้าว เครื่องไถพรวน จากการทำทรงปลูกนิสัยประหยัดทำให้เกิดการประดิษฐ์คิดค้นเครื่องมือที่ต้องใช้พลังงานจากธรรมชาติ ใช้แรงงานคนและสัตว์หรือเชื่อเพลิงที่ผลิตขึ้นได้เอง

ที่น่ายสนใจอย่างยิ่งคือทรงส่งเสริมเรื่องก๊าซชีวภาพ อันเป็นการรักษาอนามัยในการกำจัดสิ่งปฏิกูลด้วย ได้ผลพลอยได้ด้วย คือ การนำสิ่งปฏิกูลที่ต้องการกำจัดไปหมัก

รวมกันในบ่อหมักก๊าซชีวภาพแล้วต่อท่อนำก๊าซไปใช้ประโยชน์ในการหุงต้มหรือจุดตะเกียงเจ้าพายุ ส่วนกากที่เหลือจากการหมักนำไปใช้เป็นปุ๋ยที่มีคุณภาพดีได้ด้วย และเครื่องอุปกรณ์ดังกล่าวไม่มีการสงวนลิขสิทธิ์ ทุกคนขอแบบ และขอคำปรึกษาเพื่อนำไปประดิษฐ์ใช้งานของตนได้

ปัญหาใหญ่ประจำทุกปีคือปัญหาน้ำท่วมและน้ำเน่าเสีย ทรงเห็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องแก้ไขให้ได้เพราะเป็นเหตุแห่งความเดือดร้อนยุ่งยาก เป็นอุปสรรคแก่การประกอบธุรกิจของราษฎรเป็นอันมากได้ทรงดำเนินการทุกวิธีเพื่อแก้ไข ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรสภาพน้ำท่วมด้วยพระองค์เองหลายครั้งที่ต้องทรงลุยน้ำเพื่อตรวจสอบสภาพการณ์ให้เห็นทางแก้ปัญหา ในแต่ละครั้งทรงมีพระราชดำริหลายประการอย่างสุขุมคัมภีรภาพยิ่งด้วยพระปรีชาญาณ เมื่อรัฐบาลรับสนองพระราชดำริเต็มกำลังความสามารถ ผลก็เกิดเป็นประจักษ์ ปัญหาน้ำท่วมในกรุงเทพมหานครบางลงได้จริง

เกี่ยวกับปัญหาน้ำเน่า ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรหลายแห่ง ทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด เช่น ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แต่ครั้งใดก็มีพระราชดำริเกี่ยวกับการแก้ไขพระราชทานเป็นอันมาก เช่น ใช้น้ำดีช่วยบรรเทาน้ำเสีย ใช้วิธีการกรองน้ำเสียโดยธรรมชาติด้วยการใช้ผักตบชวา ซึ่งสามารถในการดูดสารพิษสารเคมีและโลหะหนักที่อยู่ในน้ำ ตลอดจนอินทรีย์สารและสารที่เป็นตะกอนแขวนลอยในน้ำ เป็นการช่วยกำจัดสิ่งปฏิกูลจากบ้านเรือนราษฎร ทั้งช่วยทำให้น้ำใสและคุณภาพดีขึ้นกว่าเดิมอย่างเห็นได้ชัด โครงการบึงพระราม ๙ เป็นโครงการบรรเทาน้ำเสียในเขตที่ดินของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ซึ่งติดอยู่กับคลองลาดพร้าวทางฝั่งตะวันตก และด้านทิศใต้จรดกับคลองแสนแสบ พื้นที่บึงเป็นเขตติดต่อของเขตห้วยขวางและเขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร พื้นที่ประมาณ ๑๓๐ ไร่ทรงทดลองใช้เครื่องปั่นอากาศเพื่อเพิ่มออกซิเจนให้มากขึ้นควบคู่ไปกับการใช้ผักตบชวาคด้วย ความสำคัญและความจำเป็นที่จะต้องกำจัดน้ำเน่า ทรงมีพระราชดำรัสเปรียบว่า โครงการกำจัดน้ำเน่าคือโครงการบึงมักกะสันและบึงพระราม ๙ เปรียบเสมือนเป็นไตที่มีหน้าที่กำจัดสิ่งสกปรกและโรคไตมีหน้าที่ฟอกเลือดถ้าไตทำงานไม่ดีคนก็ตาย สวนสาธารณะนั้นก็เปรียบเสมือนเป็นปอด

นอกจากนั้นทรงมีโครงการสระเก็บน้ำพระราม ๙ อันเนื่องมาจากพระราชดำริอีกโครงการหนึ่งในที่ดินของส่วนราชการที่จับจองไว้และมีได้ทำประโยชน์ในเขตอำเภอธัญบุรี และอำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี จำนวน ๓,๐๓๒ ไร่ ที่รัฐบาลน้อมเกล้าฯน้อมกระ

หม่อมถวายเป็นเพื่อใช้เป็นสถานที่ก่อสร้างแหล่งเก็บน้ำอเนกประสงค์ขนาดใหญ่ตามพระราชดำริ ที่ตั้งโครงการอยู่ระหว่างคลองระบายน้ำ สายที่ ๕ และที่ ๖ ทางด้านเหนือคลองรังสิตของโครงการชลประทานรังสิตเหนือเป็นโครงการชุดขนาดใหญ่ นับเป็นพันไร่ ทรงมีพระราชดำริว่า เพื่อให้สามารถรับน้ำที่หลากมาจากทางเหนือในฤดูฝนได้ส่วนหนึ่ง เป็นการบรรเทาน้ำท่วมกรุงเทพฯ ได้ ในฤดูแล้งก็สามารถส่งน้ำจากสระน้ำนี้ไปใส่น้ำเสียในคูคลองต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ ให้ดีขึ้นได้ และน้ำส่วนที่เหลือก็ส่งให้เกษตรกรทำนาครั้งที่ ๒ ได้ แนวพระราชดำริทั้งหลายเป็นที่เชื่อว่าจะสามารถแก้ไขปัญหาน้ำท่วมและน้ำเสียอันเป็นความเดือดร้อนของชาวกรุงเทพฯ ให้บรรเทาเบาบางลงได้และแม้ทุกฝ่ายได้ร่วมมือกันอย่างจริงจัง ก็จะทำให้การแก้ไขปัญหาประสบผลสำเร็จเร็วที่สุดในที่สุด

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ มีพระราชปณิธานมุ่งมั่นในการพัฒนาและสงเคราะห์ช่วยเหลือประชาชน และนำความเจริญมาสู่ประเทศชาติ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดตั้งมูลนิธิชัยพัฒนาขึ้น เพื่อสนับสนุนส่งเสริมอย่างประสานสอดคล้องกับกิจกรรมพัฒนากับแผนงานโครงการของรัฐเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และสามารถดำเนินไปได้รวดเร็วยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในกรณีที่โครงการของรัฐถูกจำกัดด้วยระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะในด้านงบประมาณอันเป็นเหตุให้โครงการที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ และประชาชนไม่สามารถดำเนินการได้หรือทำให้ล่าช้า มูลนิธิชัยพัฒนาจะพิจารณาให้การสนับสนุนให้เกิดโครงการได้มูลนิธินี้ สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงดำรงตำแหน่งองค์นายกกิตติมศักดิ์และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงดำรงตำแหน่งองค์ประธานกรรมการ สำนักงานตั้งอยู่ ณ อาคารชัยพัฒนา ในบริเวณสวนจิตรลดา

เพียงเท่าที่รับพระราชทานกล่าวมาบางส่วนบางประการ จะเห็นได้ว่าสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่ เพื่อประโยชน์สุขแห่งอาณาประชาราษฎร์ในแต่ละปีมิใช่น้อย ต้องทรงตรากตรำพระวรกายเป็นอย่างมาก แต่มิได้ทรงย่อท้อ มิได้ทรงเห็นแก่ความสำราญสุขส่วนพระองค์ แต่ก็ทรงรักษาพระพลานามัยให้สมบูรณ์แข็งแรงอยู่เสมอ ด้วยการออกกำลังกายเป็นประจำเมื่อทรงว่างจากราชการกิจ รับพระราชทานกล่าวได้ว่าสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงปฏิบัติพระองค์เป็นเยี่ยงอย่างในการยังความเจริญก้าวหน้า และความมั่นคงมาสู่ประเทศชาติตลอดเวลา จึงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงคุณธรรมอันประเสริฐเลิศล้ำด้วยพระมหากรุณาธิคุณต่ออาณาประชาราษฎร์หาที่เปรียบมิได้

โยธ ปลูกจสตาธิก-
เอกทีสสเก มงก-
มิกสิรสสุ ธนุวาค-
ปรมิโนโท มหาภูมิ-
มหิตลาธิเปสสุโร
นรปดินุทสุยามินุทา-
นาลปวิตุตสวุหโย
นวมินุโน มหาราชา
ติจตุตาทีสวสุธานี

เทวสทสุธานมูปริ
รุตตมวสุสมงคเล
มสุส ทิเน ว ปลูกจเม
พลอดตุลยเตชวา
รามาธิปติ จุกิโส
ธิราชเสฏฐุปรโม ตลา
คุณเสฏฐุโจ ชนุตุตโม
ปุกุณเณกสฏฐิวสุสิโก
รชช การติ โสตุถินา

วันที่ ๕ ธันวาคม มิกสิรมาส พุทธศักราช ๒๕๓๑ ปีมะโรง อันเป็นอุดมมงคลนี้ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤพดินทร์ สยามินทรราชิราช บรมนาถบพิตร ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐสูงสุดแห่งนรชน พระมหา-
จอมไผท รัชกาลที่ ๙ ทรงเจริญพระชนม์มายุครบ ๖๑ พรรษา ทรงครองราชสมบัติ มาโดยสวัสดิ์ ๔๓ โดยปี

ธมมราชา ปิตุราชา
รฎฐภิบาลโนบาย
ทาน สีสล ปริจจาค
อกุโกโร อวิหิงสา จ
ทสิเม เณจิ สกุกา
สพุเพส ชาติเต เปม

สพุพทยยาภิมานิโต
ปยุตุโต ธมมปิตุต
อาชชว มททว ตโป
ชนติ จ อวิโรธน
ตสสุตตเนว ปสสิตุ
ธมมราชา สกตุติก

พระธรรมราชา พระราชาผู้ทรงธรรม พระปิตุราชา พระราชาผู้ทรงเป็นพระบิดา เป็นพระพ่อเมือง อันชาวไทยทั้งปวงนับถือเทิดทูน ทรงประยุกต์ธรรมและความเป็นบิดา ในรัฐฎฐาภิบาลโนบาย ธรรม ๑๐ ข้อเหล่านี้ คือ ทาน สีสล จาคะ สละบริจจาค อาชชวะ ความตรง มัททวะ ความอ่อนโยน ตบะ ความเพียร ปฏิบัติหน้าที่ อักโกระ ความไม่โกรธ ประกอบด้วยเมตตา อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียนประกอบด้วยกรุณา ชันติ ความอดทน อวิโรธนะ ความไม่ผิด อันใคร ๆ อาจเพื่อเห็นในพระองค์แห่งพระราชานั้น ความรัก พร้อมทั้งความกักดีจึงเกิดแก่ประชาชนทั้งปวงในพระธรรมราชา

เทหิ เทหิ วิเสเสหิ
 จิรญชีวี महाराजा
 यस्ता देवता जापि
 सता गृहानि समुपसृष्टि

คุณะหิ ปฏิมญทิตโต
 สุขุปปตโต อนามโย
 วฑุฒยนุโต นรุตโตโม
 จิริ รุชเช ปติฏฺจตุ

ขอสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงประดับด้วยพระคุณสมุทัยอันพิเศษ
 นั้นๆ ทรงพระชนมพรรษาช้านาน ทรงตำราญสมบุรณ์พระอนามัย ทรงพระเจริญด้วย
 พระราชอิสริยยศเดชาานุภาพ ทอดพระเนตรเห็นแต่กิจการอันเจริญเป็นนิตยกาล เสด็จ
 สถิตยีนนานในพระราชมโหศวรรย์ปกครองรัชสีมามณฑลให้สมบุรณ์สมพระราชประสงค์

ลำดับนี้ พระสงฆ์ผู้ได้มาในมหามงคลกาลนี้ มีสมานฉันท์ตั้งสัตยาธิษฐาน ขอพร
 พระศรีรัตนตรัยที่ปรากฏเป็นมงคลสูงสุดของทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย ประสิทธิ
 ภายแต่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า

อรหํ สมุมาสมพุทฺโธ
 มหาสงฆ์ ปิโพเธสิ

อุตตมํ ฐมมชฌคา
 อิจฺเจตํ รตนตฺตยํ

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้ธรรมอันสูงสุด ยิ่งพระสงฆ์หมู่ใหญ่
 ให้เบิกบานตื่นจากกิเลสนิทรา นี้จัดว่าพระรัตนตรัย คือ วัตถุอันประเสริฐให้เกิดความดี
 ๓ ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์อย่างยิ่งใหญ่ไพศาลแก่ผู้เลื่อมใส ด้วย
 เดชาานุภาพพระศรีรัตนตรัยดลบันดาล ขออุปถัมภ์อันตรัยและอุปสรรคศัตรูทั้งหลาย
 จงอย่าบังเกิดถูกต้องพ้องพานซึ่งไทยสยามรัฐมหาชนบทนี้ในกาลไหนๆ จงบาราคไกล
 ด้วยประการทั้งปวง ความเป็นผู้ไม่มีโรค ความสุขสำราญ ความเป็นผู้มีอายุช้านาน และ
 ความบริบูรณ์แห่งวัตถุทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งวิบูลผลนั้น ทั้งสุข โสมนัสสวัสดิในที่
 ทุกสถาน จงเกิดมีงเป็นไป แต่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงอภิบาลไทย
 สยามรัฐมหาชนบทนี้กับทั้งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถสมเด็จพระบรมราชชนนี
 พระราชโอรสธิดา พระบรมราชวงศ์ และคณะรัฐบาลมุขอำมาตย์มนตรีสภาเสวกามาตย์
 ทหารพลเรือน ตำรวจ พสกนิกร ประชาราษฎร สมณชีพราหมณ์ ขอเทพเจ้าทั้งหลาย
 ทั่วจักรวรรดิผู้สถิตอยู่ในไทยสยามรัฐมณฑล จงตั้งไมตรีจิตอภิบาลรักษาสากลไทยสยาม
 รัฐสีมาอาณาเขตซึ่งสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงเป็นองค์พระประมุข ด้วย
 นำเข้าไปใกล้ซึ่งอิฏฐวิบูลผลอันเป็นहितานุกิตประโยชน์ค้อยป้องกันซึ่งสรรพโทษอัน
 ไม่เกื้อกูลแห่งความเจริญ อย่าให้เกิดมี

สิทุหมตฺตฺถุ สิทุหมตฺตฺถุ
เอตฺตฺถุมี รตนตฺตฺถุมี

สิทุหมตฺตฺถุ อิทํ ผลํ
สมฺปสฺทาหนเจตฺโธ

ขอผลที่กล่าวนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์
แต่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้มีพระราชมนต์เลื่อมใสในพระรัตนตรัยนี้
สมพระบรมราชประสงค์ทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิไลยนาพระธรรมเทศนาในพระมงคลวิเสสสภา เป็น
ปธานียมังกลาอนุโมทนา เอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

พระมงคลวิเสสกกถา

ในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา
ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง
วันอาทิตย์ ที่ ๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๐

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
รับพระราชทานถวาย

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

โยธ ปลูกสตาริก-	เทวสุหสฺถานมูปริ
ดีสพุทฺธสเก มงก-	รุตตมวสุสมงคเล
มิตสิรสุส ธนฺวาค-	มสุส ทิเน ว ปลูกจเม
ปรมิหนูโท มหาภูมิ-	พลอดุลยเตชวา
มhitลาธิเปสุสโร	รามาริบัติ จกุกิโส
นรปตินุทสุยามินทา-	ธิราชปรโรม ตลา
นาลปวิตตสวหโย	คุณเสฏฺโฆ ชนุตตโม
นวมินุโท มหาราชา	สฏฺฐยทุเทสิทวสุสิโก
เทวจุตตาทิสวสุธานี	รชฺช กอารติ โสตุลินาติ.

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัยนาในพระมงคลวิเสสกกถา ฉลองพระเดช
พระคุณประดับพระบารมี เป็นปสาทนียกถามมังคลานูโมทนา ในพระมหามงคลสมยา-
ภักกชิตกาลเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณ
อันประเสริฐ ทรงพระราชปรารภมหาสิริมงคลวารนี้ที่ตรงกับมงคลสุริยคติทินกาลแห่ง
พระบรมราชสมภพ ครบ ๕ รอบ ๖๐ พรรษา โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้กำหนดพระ
ราชพิธีการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลล้วนเป็นมงคลวิเสส เหตุแห่งสรรพสุกมณูญอดุลยผล

อาทิทานมัยสීම္မိယภาวนามัยบุญกิริยา เป็นไปในพระพุทธพิตฺตัตถิยอติศัຍ္စန္ဒတ္တပ္ပတ္တတ္တ
ประกอบสมณเพศบริษัทเป็นต้น ทรงแผ่พระราชกัลยาณจิตถวายเป็นส่วนพระราชกุศล อุทิศ
ส่วนพระราชกุศล พระราชทานส่วนพระราชกุศลในอดีตพระมหากษัตริยาธิราชเจ้า
ทุกพระองค์ ในเทวนิกรทุกสถาน ในทุกพระองค์ทุกท่านผู้อภิบาลป้องกันรักษาพระมหา-
ราชาธิราชเจ้าและสถาบันทั้งปวง ทรงแผ่พระราชกุศลด้วยพระมหากรุณาธิคุณใหญ่หลวง
เพื่อความเจริญความเกษมสุขสวัสดิ์ไปในพระราชวงศ์ มุขมหาอมาตย์มนตรีสภาเสวกามาตย์
สมณชีพรามณ์อาณาประชาราษฎร์ทั่วทั้งนั้น พระราชกุศลย่อมประมวลกันเป็นมงคลวิเสส
เหตุให้ทรงได้รับไมตรีหิโตปเทศกัลยาณจิตน้อมถวายพระพรชัย จากสรรพเทพน้อยใหญ่
และมนุษย์ให้ทรงบริสุทธิสถาพรในพระสิริราชย์มหิศวรรยาธิปัตย์ เจริญพระชนมายุ
พระราชสิริสวัสดิ์เกษมจากสรรพโรคสรรพอุปัทวันตราย

อนึ่ง พระราชกุศลทั้งหลายที่ทรงบำเพ็ญแล้วด้วยดี ย่อมเป็นบุญราศี บุญนิธิสุขุบาย
มงคลวิเสสโภคสมบัติ วิวัฒน์ให้สัมฤทธิ์อริฏฐกัณตมนาปผล คือ อายุ วรรณะ สุข ยศ
สวรรณค์ สมด้วยนิคมคาลาประพันธ์แห่งพระสูตรพุทธภาษิต ตรัสประทานโอวาทแก่
อนาลบิณฑิกคฤหบดีว่า

อายุ วรณํ ยสํ กิตฺติ
รติโย ปตฺตยาเนน

สคฺคํ อจฺจจากุสิณฺตํ
อุพารา อปฺรารา

เป็นต้น มีความว่า เมื่อนรชนมาปรารถนา อายุ วรรณะ ยศ เกียรติ สวรรค์ ความเกิดใน
ตระกูลสูง และความยินดีเกษมสุขยิ่งๆ ขึ้นไป พึงบำเพ็ญความไม่ประมาทให้ยิ่งๆ ขึ้นไป
ในสันดานเถิด สามารถเป็นบ่อเกิดแห่งกุศลและคุณที่ประสงค์ บัณฑิตทั้งหลายย่อม
สรรเสริญความไม่ประมาทในบุญกิริยา การทำบุญทั้งหลายอันเป็นไปในกายวาจาจิตและ
กุศลสุจริต ซึ่งเป็นไป ณ ภูมิ ๔ คือ กามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร โลกอุดรทุกประการ
บัณฑิตชนผู้ไม่ประมาทแล้วย่อมยึดประโยชน์ทั้งสองไว้ได้ คือประโยชน์ในทิฏฐุธรรม
ภพนี้และประโยชน์เป็นไปในสัมปรายภพหน้า เพราะอาศัยความบรรลุประโยชน์ที่ประสงค์
ทั้งภพนี้และภพหน้า ท่านจึงสรรเสริญผู้ทรงปัญญาว่าเป็นบัณฑิต ดำเนินไปในประโยชน์
กิจด้วยปัญญา ความไม่ประมาทเป็นเหตุให้บัณฑิตชาติยึดประโยชน์ทั้งสองไว้ด้วย
ประการดังนี้

พระราชกุศลบุญราศี ซึ่งสมเด็จพระมปิตรพระราชสมภารเจ้าทรงบำเพ็ญโดยกำลัง
พระปัญญาบารมีและอัปมาทธรรม เป็นปฏิปทาให้อริฏฐวิบุลผล มีอายุ เป็นต้น เป็นไป
โดยชอบต้องตามสุคโตวาทสัมมาปฏิบัติด้วยประการดังนี้

อิโต ปรี ปวกขามิ
 มหาราชาริราชสุส
 วุจจมานัน หิ สุตวาน
 อุปปชเชยย นรินทสุส
 ภิกฺขุโย สมฺปาทเน จิตฺตํ
 เตนานิ จ ชนินทสุส

ตํ ตํ วิเสสมงฺคลํ
 คุณฺดาถฺการสมฺมตํ
 โยนิโส ปจฺจเวกฺขโต
 โสมนสฺสมนปฺปกํ
 ปณฺธิเช ตทนนฺตรํ
 โสตุถิ จ มงฺคลํ ลียา

ลำดับนี้ จะรับพระราชทานพรธรรมาพระราชจริยาสาธูปฏิบัติ ที่ตั้งแห่ง
 สวัสดิมงคลอันพิเศษยิ่งขึ้นชื่อว่ามงคลวิเสส เป็นพระคุณอลังการ มีพร้อมบริบูรณ์ใน
 สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า เมื่อได้ทรงสดับแล้ว ทรงปัจจเวกษณ์ถึงโดยกำลัง
 พระปรีชาที่จักเกิดพระปิติปราโมทย์มีกำลัง แต่นั้นก็จักตั้งพระราชหฤทัยบำเพ็ญเพิ่มพูน
 ให้บริบูรณ์ยิ่งสรรพสิ่งสิริสวัสดิ์พัฒนามงคล ก็จักเกิดเป็นมหาผลแต่สมเด็จพระบรมพิตร
 พระราชสมภารเจ้า ซ่อนสมด้วยประพันธกาลาที่บัณฑิตรับพระราชทานกล่าวถวายพระ
 มหากษัตริย์ครั้งโบราณกาล กราบทูลให้ทรงวิจารณ์ทศพิธราชธรรมที่ทรงบำเพ็ญอยู่ว่า

ทานํ สีลํ บริจาคํ
 อกุโธ อวิหีสถจ
 อิจฺเจเต กุสเล ธมฺเม
 ตโต เต ชายเต ปีติ

อาหุขว์ มทฺทวํ ตปํ
 ขนฺตฺถจ อวิโรธนํ
 จิตฺเต ปสฺสาหิ อตฺตนิ
 โสมนสฺสถจณปฺปกํ

ขอสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐทรงพิจารณา
 พระธรรมส่วนชอบอันตั้งอยู่ในพระองค์ คือ ทาน สีล บริจาค ความตรง ความอ่อนโยน
 ตบะ คือ ความเพียร เมตตา คือ ความไม่โกรธ กรุณา คือ ความไม่เบียดเบียน ความ
 อุดทน ความไม่ทำให้ผิดดั่งนั้นๆ เกิด แต่นั้นพระปิติโสมมนัสจักมีขึ้นในพระองค์มิใช่น้อย

ก็แลพระราชจริยาซึ่งเป็นคุณากรณ์อลงกต สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า
 ทรงมีเมตตาอันวิสัยที่จะรับพระราชทานพรธรรมาในกถามรรคเพียงกัณฑ์เดียวนี้จะ
 รับพระราชทานบรรยายแต่โดยเอกเทศ

ในศกนี้(๒๕๓๐) จะขอรับพระราชทานถวายวิสาขนาพระคุณพิเศษส่วนอดีตสมบัติ
 ด้วยสัจจะและอธิฐาน ส่วนปรหิตปฏิบัติ จะขอรับพระราชทานวิสาขนาด้วยรัฏฐาภิบาล-
 โนบาย (อาศัยอักษะและอวิหิงสาพร้อมทั้งสัจจะและอธิษฐาน)

สังขบารมี คำว่า สังขะ แปลว่า ความจริง ใช้ในความหมายว่า พุดไว้อย่างไรก็รักษาคำพุดเช่นที่เรียกว่ารักษาสัญญาก็ได้ ทำไว้อย่างไรแจ้งว่าทำอย่างนั้น เช่นที่ เรียกว่า รับตามที่เป็นอย่างไรก็ได้ ได้เห็นอย่างไรหรือเป็นอย่างไร ก็บอกตามที่เห็นตามเรื่องที่เป็นไปเช่นนั้น เรียกว่าพุดความจริงก็ได้ สังขะเหล่านี้มีลักษณะเป็นความซื่อตรง ทำให้พุดจริงเป็นสังขวาจา ตรงกันข้ามกับพุดเท็จ และทำให้รักษาคำพุดรักษาหน้าที่ เพราะเมื่อรับหน้าที่อันใดแล้ว ก็รักษาหน้าที่อันนั้นด้วยดีตลอดเวลาที่อยู่ในหน้าที่นั้น อีกอย่างหนึ่งหมายถึงความตั้งใจทำจริง มุ่งแสวงหาความจริงหรือความถูกต้อง เทียงธรรม และรักษาความเที่ยงธรรมไว้

ในทศชาติชาดก ท่านจัดวิรุทธชาดกเป็นชาดกที่แสดงสังขบารมี มีเรื่องย่อว่า วิรุทธบัณฑิตเป็นปราชญ์ในราชสำนักพระเจ้าธัญชัยโกรพยะผู้ครองเมืองอินทปัตตะ เป็นผู้ทรงปัญญาหาผู้เสมอเสมอนมิได้วันหนึ่งท้าวสักกเทวราช วรณนาคราช พระยาครุฑ และพระเจ้าธัญชัย พร้อมกันสมათานอุโบสถศีลในพระราชอุทยานเมืองอินทปัตตะ แห่งกรุงรัฐ เมื่อออกจากที่อยู่ของตน ก็ปรารภกันว่าผู้ใดจะมีศีลยิ่งกว่ากันผู้ใดเป็นผู้สงบไม่อาจตกลงกันได้ จึงเชิญวิรุทธบัณฑิต เป็นผู้ชี้ขาดความเห็นของพระราชาทั้ง ๔ พยานาค ทรงสรรเสริญ ความไม่โกรธในบุคคลแม้ควรโกรธ พญาครุฑทรงสรรเสริญการบริโภคอาหารแต่น้อย ท้าวสักกเทวราชทรงสรรเสริญการละความยินดีในกามคุณ ๕ พระเจ้าธัญชัยทรงสรรเสริญความไม่มีกังวล พระมหาสัตว์วิรุทธบัณฑิตสดับแล้ว กล่าวว่าคุณธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ตั้งมั่นในนรชนใด บัณฑิตเรียกนรชนนั้นว่าผู้สงบในโลก วิรุทธบัณฑิตทำให้ศีลของพระราชาทั้ง ๔ พระองค์มีคุณเสมอกัน ทำให้พระราชาทั้ง ๔ มีพระหฤทัยร่าเริงยินดี ทรงชมเชยวิรุทธบัณฑิตว่าเป็นผู้ประเสริฐสุด มีปัญญาดี รักษาธรรม รู้แจ้งธรรม วิเคราะห์ปัญหาได้ด้วยดีด้วยปัญญา ตัดความสงสัยสงสัยเลใจให้ขาดได้ทันทีเหมือนช่างทำช่างตัดงาช้างให้ขาดด้วยเลื่อยอันคมฉะนั้น

พยานาคราชทรงเล่าให้พระนางวิมลมาเทวีผู้ชายาฟังถึงความสามารถในการแสดงธรรมได้อย่างไรเพราะจับใจของวิรุทธบัณฑิต พระนางใคร่จะสดับธรรมกถาของวิรุทธบัณฑิต เพื่อให้สมประสงค์จึงสร้างแสดงอาการดั่งเป็นไข้ทูลพยานาคราชว่า ต้องการให้นำดวงหทัยของวิรุทธบัณฑิตมาให้โดยชอบธรรมมิใช่ด้วยความรุนแรงมิฉะนั้นก็จะไม่มีชีวิตอยู่ต่อไป นางอิรันทติธิดาพยานาคราช จึงประกาศจะรับผู้ยังความสมปรารถนาให้แก่นางวิมลมาเทวี เป็นภักสดา ปุณณกยัภษ์ก็อาสาทำพระเจ้าธัญชัยเล่นสกาเมื่อชนะก็ขอวิรุทธบัณฑิต พระเจ้า

ธัญชัยไม่ทรงยอม ทรงกล่าวว่า วิรุบบัณฑิตเปรียบเป็นเช่นชีวิตคือเป็นตัวของพระเจ้า
ธัญชัยเอง วิรุบบัณฑิตได้รับเชิญให้ชี้ขาด วิรุบบัณฑิตกล่าวว่า ชื่อว่าที่ฟังในโลกนี้จะ
เสมอด้วยคำจริงไม่มี จึงควรพูดแต่คำจริงเท่านั้น ความจริงตนเป็นทาสของพระราชชา เมื่อ
พระราชชาทรงแพ้นั้น ก็ฟังพระราชทานตนเป็นคำพินันแก่ผู้ชนะจึงจะชอบธรรม ด้วย
คำจริงของวิรุบบัณฑิต ปุณณกยัภษก็ได้วิรุบบัณฑิตไปนาคพิภพ พระนางวิมลตาเทวีก็ได้
ทรงสดับธรรมอันไพเราะของวิรุบบัณฑิต เรื่องนี้จึงแสดงถึงการรักษาสัจจะของวิรุบบัณฑิต
ที่ให้ประโยชน์และเป็นธรรมยิ่ง

อนึ่ง ท่านอุปมาสัจจะว่า เหมือนอย่างดาวประจักษ์ไม่คลาดวิถี เทียงตรงอยู่
ทุกฤดูกาล และแบ่งออกเป็น ๓ ชั้น ดังที่แสดงมา แต่อธิบายว่า

หนึ่ง **สัจจบารมี** ผู้บำเพ็ญมีนิสัยหนักแน่นแน่นอน รักพระโพธิญาณยิ่งกว่า
คนที่รักและทรัพย์สิน

สอง **สัจจอุปบารมี** ผู้บำเพ็ญมีนิสัยหนักแน่นแน่นอน รักพระโพธิญาณยิ่งกว่า
อวัยวะร่างกายของตน

สาม **สัจจปรมัตถบารมี** ผู้บำเพ็ญมีนิสัยหนักแน่นแน่นอน รักพระโพธิญาณ
ยิ่งกว่าชีวิตของตนแม้จะมีอันตรายเกิดขึ้นแก่ชีวิต

อธิษฐานบารมี คำว่า อธิษฐานะ ที่เรามาพูดใช้เป็นภาษาไทยว่า อธิษฐาน ได้แก่
ความตั้งใจมุ่งมั่นซึ่งทุกคนจะต้องมีกิจที่พึงทำทุกอย่าง คนทุกคนทำอะไรมีความ
ต้องการในผลที่จะพึงได้จากการกระทำ ความสำเร็จ คือ การได้บรรลุถึงผลนั้นต้องอาศัย
ธรรมะข้อหนึ่ง คือ อธิษฐาน ได้แก่ความตั้งใจมุ่งมั่นดังกล่าวแล้วและจำต้องมีอธิษฐาน
ทั้งในผลทั้งในเหตุ เช่น ในการศึกษาเล่าเรียนต้องมีอธิษฐานในผลคือ ความสำเร็จการศึกษา
ในเหตุคือ ทำการศึกษาไปโดยลำดับ ในการทำงานต้องมีอธิษฐานในผลคือ ความได้ทรัพย์ ยศ
เป็นต้น ในเหตุคือ การทำงานให้ดี ในด้านความดี ต้องมีอธิษฐานในผลคือ ความมี
เกียรติด้วยความดีในเหตุคือความเว้นความชั่วทำความดี คนโดยมากมักอธิษฐานในผล
ที่ตนชอบอยู่ด้วยกันทั้งนั้น เช่น ตั้งใจมุ่งมั่นจะเป็นนักปราชญ์ จะเป็นเศรษฐี จะได้นั้นได้นี้
เป็นนั่นเป็นนี่ต่างๆ แต่ขาดอธิษฐานในเหตุ คือความตั้งใจมุ่งมั่นในอันที่จะประกอบเหตุ
ให้สมแก่ผลที่ประสงค์ เช่น เกียจคร้านที่จะเล่าเรียนเขียนอ่านจะให้ เป็นนักปราชญ์ขึ้น
มาเอง เกียจคร้านที่จะประกอบอาชีพในทางที่ชอบ เก็บหอมรอมริบสะสมขึ้นโดยลำดับ
เหมือนอย่างก่อไฟกองน้อยให้ค่อยโตขึ้น จะให้เป็นกองโตขึ้นมาทันที ไม่ชอบที่จะเว้น

ความชั่วทำความดี หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า ชอบทำชั่วไม่ชอบทำดี แต่ก็อยากเป็นคนมีเกียรติ มีความดี ใครว่าไม่ดีเป็นไม่ได้ ฉะนั้น อธิษฐานในเหตุจึงเป็นข้อสำคัญ คือตั้งใจมุ่งมั่นในการทำเหตุให้ได้ผลที่ประสงค์ให้ดำเนินไปโดยสม่ำเสมอมีความเพียร คือ พยายามทำไป มีขันติ มีความอดทน มีสัจจะ คือความจริง และรักษาอธิษฐาน คือความมุ่งมั่นตั้งใจไว้เสมอ

ตามที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า วิริยะ เพียร ขันติ อดทน สัจจะ จริง และอธิษฐานะ ทั้ง ๔ ประการนี้เป็นธรรมะที่มีประกอบกันอยู่ เมื่อยกขึ้นข้อหนึ่ง ก็ย่อมมีอีก ๓ ข้อ ประกอบด้วยเสมอ ไม่เช่นนั้นจะมีไม่ได้เลยสักข้อเดียว เช่นอธิษฐานความตั้งใจมุ่งมั่นในที่นี้ ถ้าไม่มีอีก ๓ ข้อ เป็นอธิษฐาน ก็สำเร็จอธิษฐานขึ้นมาไม่ได้ ท่านได้เล่าชาดกแสดงพระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญบารมีชื่อนี้มาในชาติต่างๆ เป็นอันมาก ในทศชาติได้ยกเนมิราชชาดกเป็นตัวอย่างแห่งอธิษฐานบารมี มีเรื่องย่อในเนมิราชชาดกนั้นว่า กษัตริย์พระองค์หนึ่งทรงพระนามว่าเนมิราช ครองเมืองมิลิลาในแคว้นวิเทหะ เป็นกษัตริย์ที่สนพระราชหฤทัยในการกุศลโปรดการทำกุศลทรงบริจาทาน รักษาศีลอุโบสถอยู่เป็นนิตย์ ตามชาติโยคะประเพณีผู้ครองเมืองมิลิลาเมื่อครองพระราชสมบัติจนมีพระชนมายุเข้าสู่วัยชราภาพแล้วก็ทรงมอบราชสมบัติให้แก่พระราชโอรส แล้วพระองค์ก็ออกทรงผนวช แต่พระเจ้าเนมิราชทรงบำเพ็ญทานอยู่เป็นนิตย์ ทรงมีพระราชปณิธานในปัญญาว่าทานกับพรหมจรรย์อย่างไรจะมีผลมาก ไม่มีใครจะถวายวิสัยหาได้ ร้อนถึงท้าวสักกเทวราช เสด็จมาทรงอธิบายผลของพรหมจรรย์ต่างๆ ซึ่งมีมากกว่าทาน และด้วยความประสงค์ของทวยเทพ ให้เชิญพระเจ้าเนมิราชเสด็จไปเยี่ยมเทวโลก ท้าวสักกเทวราชจึงส่งมาตุลีเทพบุตรมาเชิญ และนำพระเจ้าเนมิราชเสด็จไปทอดพระเนตรนรกก่อน แล้วจึงนำเสด็จไปเทวโลก หลังจากได้ทอดพระเนตรเห็นนรกสวรรค์แล้ว พระเจ้าเนมิราชก็ทรงเห็นว่า แม้พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญทานอย่างมากมาแล้วก็ตาม แต่พระองค์ก็ควรเสด็จออกผนวชเพื่อประพาศิพรหมจรรย์อีก ดังนั้นพระองค์จึงเสด็จออกผนวชตาม พระราชจริยานุวัตรของกษัตริย์องค์ก่อนๆ ในชาดกนี้แสดงว่าพระเจ้าเนมิราชได้ทรงมีอธิษฐาน คือความตั้งพระทัยมุ่งมั่นในเหตุที่พึงทำ และในผลที่พึงได้ด้วยปัญญาดังที่ได้ทรงตั้งปัญหาขึ้น และทรงแสวงหาผู้ที่สามารถจะแก้ปัญหของพระองค์ได้ด้วยความตั้งพระหฤทัยมุ่งมั่นจึงได้ทรงพบผู้มาถวายวิสัยหาได้แจ่มแจ้งอย่างเปิดนรกสวรรค์ให้เห็น ทำให้พระเจ้าเนมิราชทรงได้รับความเข้าพระราชหฤทัยแจ่มแจ้งว่า เพียงแต่ทานอย่างเดียวที่ทรงบำเพ็ญอยู่หาเป็นการเพียงพอไม่ควรจะต้องปฏิบัติในพรหมจรรย์ด้วย ชาดกนี้แสดงว่า ผู้ที่ต้องการแสวงหาความจริง

ต้องการจะรู้เห็นอะไรเมื่อมีความตั้งใจมุ่งมั่นแล้ว จะรู้จะเห็นได้เพราะการแสวงหาผู้รู้ จะได้พบผู้รู้ที่จะแสดงให้รู้ให้เห็นได้ทั้งในเรื่องของมนุษย์ ทั้งในนรกสวรรค์ ตลอดถึงนิพพาน

พระโพธิสัตว์ได้ทรงบำเพ็ญอธิษฐานบารมีมาโดยลำดับ เป็นบารมีสามัญ คือ รักษาอธิษฐานยิ่งกว่าคนที่รักและทรัพย์สิน เรียกว่า อธิษฐานบารมี เป็นอุปปบารมี คือ สูงกว่าสามัญ ได้แก่ รักษาอธิษฐานยิ่งกว่าอวัยวะร่างกาย เรียกว่า อธิษฐานอุปปบารมี เป็นปรมัตถบารมี คืออย่างยิ่งยวดขึ้นไปเป็นลำดับ ได้แก่ รักษาอธิษฐานยิ่งกว่าชีวิต เรียกว่า อธิษฐานปรมัตถบารมี

พระพุทธเจ้าเมื่อพระองค์ทรงผจญมารในราตรีที่ตรึงตรัสรู้ ท่านแสดงว่า ได้ทรงอธิษฐานพระหฤทัยถึงพระบารมีที่ได้ทรงบำเพ็ญ มีทาน ศีล เป็นต้น ทรงอ้างพระธรรมเป็นพยาน จึงได้ทรงชนะมารเมื่อได้ตรัสรู้แล้ว ก็ได้ทรงทำสังฆารอธิษฐาน คือตั้งพระหฤทัยมุ่งมั่นจะดำรงพระอายุสังขารอยู่ต่อไป ยังไม่เสด็จปรินิพพาน จนกว่าบริษัท ๔ จะตั้งขึ้น พรหมจรรย์คือพระพุทธศาสนาจะตั้งลงมั่นคงในโลก ครั้นถึงเวลานั้นจึงได้ปลงอายุสังขารเสด็จปรินิพพาน จึงกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนา เป็นผลของพระพุทธานุอธิษฐานซึ่งมีอานุภาพอำนวยการแก่ผู้ปฏิบัติอยู่ทุกกาลสมัย

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์เจ้าตั้งอยู่ในสัจจะและอธิษฐานะในพระราชกรณียกิจทั้งปวงพระสัจจะจึงยิ่งใหญ่ไพศาล ควรจัดเป็นพระสัจจบารมีได้เช่นเดียวกับวิบุรุษบัณฑิตในวิบุรุษชาติ พระอธิษฐานะก็เช่นเดียวกัน ควรจัดเป็นอธิษฐานบารมีได้เช่นเดียวกับพระเจ้าเนมิราชในเนมิราชชาติ นับเป็นพระราชปฏิบัติส่วนอดีตสมบัติ คือ สัจจะ จัดเป็นมงคลวิเสสที่ ๑ อธิษฐาน จัดเป็นมงคลวิเสสที่ ๒

พระราชจริยารัฐบาลาภิบาลโนบายนั้น คือพระราชกรณียกิจที่ทรงปฏิบัติกระทำเพื่อประโยชน์คุณแก่พระราชอาณาจักรและประชาชน จะขอรับพระราชทานถวายด้วยทศพิชราชธรรมข้อ ๗ คือ อักโกธะ ความไม่โกรธ และข้อ ๘ คือ อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียนโดยปรหิตปฏิบัติปรียาย

อักโกธะ ความไม่โกรธ กิริยาที่ไม่แสดงความโกรธให้ปรากฏ ตลอดถึงไม่พยายามมุ่งร้ายผู้อื่นแม้จักต้องลงโทษผู้ทำผิดก็ทำตามเหตุผล ไม่ทำด้วยอำนาจความโกรธชื่อว่า อักโกธะ คนผู้ร่วมกันอยู่เป็นหมู่ย่อมมีการกระทบกระทั่งกันบ้าง เมื่อข่มใจไว้ไม่ได้เกิดโกรธซึ่งต่อกันขึ้นและผูกเวรไว้ก็เป็นสมุฏฐานให้เกิดโทษความประทุษร้ายกันทางใจก่อนแล้วประทุษร้ายกันทางกาย ทางวาจาสืบไป อันเรียกว่าพยาบาท ทำให้อยู่ด้วยกันไม่เป็นสุข

ต่อเมื่อรักษาใจข่มใจไว้ไม่เกิดโกรธขึ้น หรือเมื่อเกิดโกรธขึ้นในใจก็ระงับไว้ไม่แสดงออกมาให้ปรากฏ ไม่ปฏิบัติลุอำนาจแห่งความโกรธ จักอยู่ด้วยความสงบเรียบร้อยเป็นสุข ความไม่โกรธจักมีได้ก็เพราะเมตตา หวังความสุขความเจริญแก่ตนและต่อกันและกัน คนที่เป็นหัวหน้าปกครองก็ตาม เป็นผู้อยู่ในปกครองก็ตามเมื่อแสดงความโกรธออกมาให้ปรากฏ ก็แสดงว่าตนเองลุอำนาจความโกรธ กิริยาที่แสดงความโกรธออกมานั้นไม่งาม

ข้อที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าทรงมีพระราชอัธยาศัยประกอบด้วยพระเมตตา ไม่ทรงปรารณาก่อเวรให้ผู้ใดผู้หนึ่ง ไม่ทรงพระพิโรธด้วยเหตุที่ไม่ควร แม้มีเหตุให้ทรงพระพิโรธ แต่ก็ทรงข่มเสียได้ให้สงบระงับอันตรธาน ทรงปฏิบัติโดยโยนิโสมนสิการ คือการใส่ใจพิจารณาพบต้นเหตุ จัดเป็นอภิกโธระข้อที่ ๗

อนึ่งในข้อที่ ๗ นี้ สำหรับบารมีนั้น ได้แก่สังขบารมี ส่วนในทศพิธราชธรรมนั้น ให้แก่ อภิกโธระความไม่โกรธ อันหมายถึงเมตตาประกอบอยู่ เมื่อพิจารณาดูแล้ว แม้ว่า ทั้ง ๒ ข้อนี้จะมีพยัญชนะที่ต่างกันแต่ว่าในด้านกรปฏิบัติมันต้องอาศัยซึ่งกันและกัน กล่าวคือการทำที่ปฏิบัติไม่ให้เกิดความโกรธหรือมีเมตตาขึ้นได้นั้นจะต้องมีจิตใจประกอบด้วยสังขะ คือความตั้งใจจริงในการที่จะปลุกเมตตาขึ้นมาในจิตใจ คือให้เป็นเมตตาจริงในจิตใจ เมื่อเป็นดังนี้จึงจะทำให้เกิดความไม่โกรธอันตรงกันข้ามขึ้นได้ และเมื่อเกิดความไม่โกรธและเกิดเมตตาขึ้นแล้ว ก็จะทำให้มุ่งดีปรารณาดี จึงอดอยู่มิได้ที่จะที่จะอยู่เฉยๆ จึงต้องชวนขยายที่จะทำให้ผู้ที่มีเมตตานั้นเกิดความสุขความเจริญตามความหมายของเมตตา เพราะถ้ามีเมตตาจริงแล้วก็อยู่เฉยๆ ไม่ได้ จะต้องไปปฏิบัติทำให้เกิดความสุขความเจริญในที่นั้นๆ ในที่ที่มีเมตตานั้น เมื่อทรงมีพระเมตตาอยู่ในราษฏรจึงต้องชวนขยายที่จะเสด็จพระราชดำเนินไปทรงทำให้เกิดความสุขความเจริญแก่ราษฏร ทั้งนี้ต้องอาศัยมีสังขะ คือ ความตั้งใจที่จะปฏิบัติให้มีเมตตาขึ้นจริง เพราะฉะนั้นเมตตานั้นจะเป็นเมตตาจริงขึ้นมาได้ต้องมีอภิกโธระคือไม่โกรธ จะไม่โกรธจริงขึ้นก็ต้องมีสังขะคือความตั้งใจที่จะไม่โกรธ ความตั้งใจที่จะมีเมตตาถ้าหากขาดความตั้งใจ คือขาดสังขะเสียข้อเดียว เมตตาก็เป็นเมตตาไม่จริง เป็นเมตตาที่แสดงออกมากันแต่ภายนอก เช่น ทางวาจาว่าเมตตา หรือทางกิริยาว่าเมตตา แล้วละทิ้งทอดทิ้งไม่ช่วยอะไรจริงจัง แต่หากว่าถ้าเป็นเมตตาจริง คือเมตตาประกอบด้วยสังขะคือความตั้งใจ ทำให้เมตตาเป็นเมตตาจริงขึ้นมา ไม่โกรธก็ไม่โกรธจริงขึ้นมา ดังนี้แล้ว จึงจะทำให้ปฏิบัติชวนขยายเพื่อประโยชน์สุขต่างๆ ดังที่สมเด็จพระบรม-บพิตรพระราชสมภารเจ้าได้ทรงปฏิบัติ เพราะฉะนั้น ธรรมะทั้ง ๒ ข้อนี้ คือ สังขะ กับ

อักษิโธระ ที่หมายถึงเมตตาดึงมีความหมายที่ต้องอาศัยซึ่งกันและกันเป็นไป **อักษิโธระ** เป็นทศพิธราชธรรมข้อที่ ๗

อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน กิริยาที่ไม่เบียดเบียนให้ลำบาก คือความไม่ก่อทุกข์ยากแก่ผู้อื่นตลอดถึงสัตว์ ด้วยเห็นเป็นสณุกของตนเพราะอำนาจโมหะ เช่น ทำร้ายคนและสัตว์อื่นเล่น ชื่อว่าอวิหิงสาคนที่รวมกันอยู่เป็นหมู่ ทั้งผู้ปกครอง ทั้งผู้อยู่ในปกครอง จะอยู่ด้วยกันได้เป็นสุขเพราะไม่เบียดเบียนกันโดยเฉพาะผู้ปกครองจึงจำต้องอาศัยเก็บภาษีอากรจากราษฎรผู้อยู่ในปกครองเพื่อจ่ายบำรุงประเทศ และต้องเกณฑ์กำลังแรงงานบ้าง เป็นบางคราวที่จำเป็น แต่ถ้าเก็บและเกณฑ์รุนแรงอันเป็นการริดเกินสมควรราษฎรผู้อยู่ในปกครองก็เดือดร้อน ระส่ำระสายอยู่ไม่เป็นสุข มีเรื่องครั้งโบราณว่า ผู้อยู่ในปกครอง ถูกผู้ปกครองเบียดเบียนต่างอพยพไปอยู่ต่างถิ่นก็มี ความไม่เบียดเบียนจะเป็นไปได้ ต้องอาศัยกรุณาเป็นเบื้องต้น และอันความไม่เบียดเบียนนี้ เมื่อมาคู่กับอักษิโธระ คือ ความไม่โกรธ ก็มีความที่ต่างกันอยู่บ้างและสัมพันธ์กันบ้าง

อันอักษิโธระ คือความไม่โกรธ อันเป็นทศพิธราชธรรมข้อที่ ๗ ที่ได้แสดงมาแล้ว นั้นคือความที่ไม่ลุอำนาจต่อความโกรธ อันรวมความถึงโทสะพยาบาท อันจะทำให้ทำร้ายผู้อื่นด้วยอำนาจของความโกรธ ด้วยอำนาจของโทสะ ซึ่งหมายถึงความที่มีเมตตานั้นเอง แต่การที่ไม่ยกเอาเมตตานั้นเป็นที่ตั้งออกหน้าแต่ยกเอาอักษิโธระคือความไม่โกรธออกหน้า ก็เพื่อที่จะจัดอันดับสำคัญของผู้ปกครองซึ่งเป็นผู้มีอำนาจซึ่งตั้งแต่โบราณมา มักจะเป็นผู้ที่ลุอำนาจของความโกรธ เมื่อโกรธขึ้นมาแล้วก็มักจะสั่งทำร้ายทารุณผู้ที่ถูกโกรธนั้น ผู้มีอำนาจตั้งแต่โบราณมักจะเป็นอย่างนั้น เพราะฉะนั้น จึงต้องคอยเอาอกเอาใจเพื่อไม่ให้โกรธ โดยการที่พยายามตามใจต่างๆ เพราะฉะนั้น ผู้ที่มีอำนาจไม่มีธรรมะจึงมักเป็นผู้โกรธง่าย สั่งทำร้ายใครง่าย ๆ ดังที่ปรากฏมาในโบราณ เพราะฉะนั้น เมื่อแสดงธรรมะของผู้ปกครอง เพื่อจะจัดถึงจุดนี้ จึงได้ยกเอาความไม่โกรธขึ้นมาตั้งไว้เป็นหัวข้อ ซึ่งโดยความก็คือความมีเมตตานั้นเอง ดังที่ได้แสดงมาแล้ว และในข้อนี้ ยกเอาอวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน มาเป็นหัวข้อก็เพราะว่าบรรดาผู้ปกครองตั้งแต่ในอดีตมา เมื่อมีอำนาจขึ้นแม้ว่าไม่โกรธ แต่ว่า ลุอำนาจของความโลภความหลง ไม่ได้พิจารณาให้เหมาะสมกับการตั้งปฏิบัติกรต่าง ๆ เป็นการเบียดเบียนผู้อื่นให้ผู้อื่นเดือดร้อนด้วยอำนาจของโลภะบ้าง ด้วยอำนาจของโมหะคือความหลงบ้างเช่นว่า เมื่อไปที่ไหน เมื่อเห็นสิ่งที่ชอบใจก็มักจะหาทางที่จะนำมาให้ได้เป็นของตน เช่นจะเป็นทรัพย์สินก็ดีจะเป็นสตรีก็ดี จะเป็นแก้วแหวนเงินทองก็ดี เพราะฉะนั้น

ผู้ที่มีสิ่งเหล่านี้อยู่จึงมักจะต้องคอยซ่อนเร้นไม่ให้ผู้ปกครองที่มีอำนาจได้เห็น เพราะฉะนั้นจึงต้องยกเอาข้ออวิหิงสา ไม่เบียดเบียนขึ้นมาเป็นที่ตั้ง และโดยความก็คือว่าความที่มีกรรมนั้นเอง เพราะความกรรมนั้นตรงข้ามกับวิหิงสา อันได้แก่ ความที่สงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์ และปฏิบัติช่วยให้พ้นทุกข์ เพราะฉะนั้น กรรมข้อนี้จึงได้ถือเป็นพระคุณอันสำคัญของพระพุทธเจ้าในพระคุณทั้ง ๓ พระคุณทั้ง ๓ นั้นได้แก่ พระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระกรุณาคุณ พระกรุณาคุณนั้นนับเป็นพระคุณที่ ๓ ของพระพุทธเจ้าก็ได้แก่การที่มีพระกรุณาอันแสดงออกเป็นการเสด็จจาริกไปทรงแสดงธรรมะสั่งสอนโปรดแก่หมู่เวไนยนิกร คือหมู่ชนที่ฟังแนะนำได้ ให้ได้ประสบประโยชน์ตามภูมิตามชั้น

และพระมหากษัตริย์ก็มีคำว่า พระมหากรุณาธิคุณ และใช้เป็นคำนำ เช่น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม คำว่ากรรมนี้เป็นการปฏิบัติที่ช่วยให้พ้นทุกข์คือการปฏิบัติช่วยเหลือต่าง ๆ ที่ได้ทำแก่ประชาชนในด้านต่าง ๆ แสดงออกมาถึงความกรุณา และแม้กรรมนี้ก็ยังคงเนื่องด้วยเมตตาตนเองจะต้องมีเมตตาความมุ่งดีปรารถนาดีเป็นพื้นฐานของจิตใจอยู่ จึงจะมีกรุณา ความช่วยให้พ้นทุกข์ ซึ่งเป็นการแสดงออก และมีธรรมชาติหลายหมวดที่ต้องแสดงออกมาด้วยอำนาจของกรุณา เช่น ในสังคหัตถุ ๔ ธรรมะเป็นที่ตั้งแห่งความยึดเหนี่ยวน้ำใจของกันและกันนั้น ก็ได้แก่ทานการให้ เป็นการเฉลี่ยเผื่อแผ่เจือจานความสุขของตนแก่ผู้อื่น ปิยวาจา เจรจาถ้อยคำอันเป็นที่รักจับใจ อตถจริยา ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่างๆ และสมานัตตตา ความวางตนสม่ำเสมอ ไม่เป็นผู้ถือตัวเข้ากันได้กับหมู่ชนทั้งปวงเพราะฉะนั้นกรรมจึงตรงกันข้ามกับวิหิงสาคือความไม่เบียดเบียนนั้นก็หมายถึงกรรมนั่นเอง

กล่าวโดยเฉพาะข้อที่พระมหากษัตริยาราชเจ้ามีพระราชอัธยาศัยด้วยพระมหากรุณาไม่ทรงปรารถนาก่อทุกข์แก่ผู้ใดผู้หนึ่ง ไม่ทรงเบียดเบียนพระราชวงศานุวงศ์ ข้าฝาละออกรฐีพระบาทและอาณาประชาราษฎร์ให้ลำบากด้วยเหตุอันไม่ควรทำ หรือด้วยตั้งพิกัศเก็บภาษีอากรเกินขนาด ทรงปกครองประชานดังบิดาปกครองบุตร ดังนี้จัดเป็นอวิหิงสา

ในทศพิธราชธรรมข้อที่ ๘ นี้ก็คือ อวิหิงสา ส่วนในทศบารมีข้อที่ ๘ นั้น ได้แก่ อธิษฐานะ คือ ความตั้งใจมุ่งมั่น เมื่อเทียบกันดูแล้วถ้อยคำจะต่างกัน ในบารมีคือ อธิษฐานะ ความตั้งใจมุ่งมั่น แต่ว่าในทศพิธราชธรรมคือ อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียนได้แก่กรรม แต่เมื่อพิจารณาแล้ว ทั้ง ๒ ข้อนี้ก็มีความสัมพันธ์กัน อธิษฐาน ความตั้งใจมุ่งมั่นนั้น

ความตั้งใจมุ่งมั่นในเรื่องอะไร ข้อที่ควรตั้งใจมุ่งมั่น สำคัญก็คือตั้งใจมุ่งมั่นในการที่จะมีกรุณา มีความสงสาร ใครจะช่วยให้พ้นทุกข์ และปฏิบัติการช่วยให้พ้นทุกข์ต่างๆ ให้ประสบความสุขต่างๆ ความกรุณานี้จะเป็นไปได้ก็ต้องอาศัยมีอธิษฐานะคือความตั้งใจมุ่งมั่นที่จะกรุณาซึ่งเป็นการไม่เบียดเบียนหรือยกเอาอวิชชาขึ้นมาเป็นที่ตั้ง ก็ต้องมีอธิษฐานะ คือความตั้งใจมุ่งมั่นที่จะไม่เบียดเบียนใคร เมื่อเป็นดังนี้จึงจะทำให้เกิดการปฏิบัติไม่เบียดเบียนอันเป็นความกรุณาขึ้นได้ และเพราะความกรุณานั้นเองก็ทำให้มีความตั้งใจมุ่งมั่นที่จะช่วยเหลืออันเรียกว่าอธิษฐานะอีกด้วยเพราะฉะนั้นอธิษฐานะหรือ อธิษฐาน ความตั้งใจมุ่งมั่นที่ทำให้เกิดกรุณา หรือจะกล่าวว่ากรุณานำให้เกิดอธิษฐานะความตั้งใจมุ่งมั่นก็ได้ ก็แปลว่าทั้ง ๒ ข้อนี้จะต้องมีด้วยกัน เมื่อปฏิบัติในบารมีข้ออธิษฐาน ความตั้งใจมุ่งมั่นก็นำให้ปฏิบัติในข้ออวิชชาความไม่เบียดเบียนหรือกรุณานี้ด้วย หรือเมื่อปฏิบัติในข้ออวิชชาความไม่เบียดเบียนคือความกรุณา ก็เป็นการปฏิบัติในข้ออธิษฐานะ หรืออธิษฐาน ความตั้งใจมุ่งมั่นนั้นด้วย เพราะฉะนั้นพระมหากษัตริย์ผู้ที่ทรงตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรมข้อนี้คืออวิชชา ความไม่เบียดเบียนอันได้แก่พระราชทานพระมหากรุณาแผ่ทั่วไปก็เป็นว่าได้ทรงบำเพ็ญพระบารมีในข้ออธิษฐาน ความตั้งใจมุ่งมั่นนั้นด้วย และบุคคลทั่วไปซึ่งเป็นผู้ปกครองก็ดีเป็นผู้อยู่ในปกครองก็ดี หรือว่าใคร ๆ ทุก ๆ คนเมื่อปฏิบัติในหลักธรรมข้อนี้ คือ อวิชชา ความไม่เบียดเบียน คือความกรุณาดังกล่าว ก็เป็นอันว่าได้ปฏิบัติในหลักธรรมข้อบารมี คืออธิษฐานความตั้งใจมุ่งมั่นด้วย และเมื่อปฏิบัติหลักธรรมข้ออธิษฐานความตั้งใจมุ่งมั่น ก็เป็นอันนำไปปฏิบัติในข้อ อวิชชาความไม่เบียดเบียน คือ ความกรุณาดังกล่าวมาด้วย **อวิชชา** เป็นทศพิธราชธรรมข้อที่ ๘

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงพระเจริญด้วยพระบารมีพร้อมพระราชมรรณจริยาภักโดยเฉพาะในกถามรรคนี้ คือสัจจะและอธิษฐาน เป็นส่วนอรรถสมบัติกับทั้งอักษะ ความไม่โกรธ และอวิชชา ความไม่เบียดเบียน ทั้งทรงปฏิบัติหน้าที่อย่างยอดเยี่ยม เป็นรัฐาภิบาลนโยบายส่วนประสิทธิปฏิบัติ คือ เหตุสำคัญที่นำไปเข้าถึงความเจริญในการปกครองรัฐให้วัฒนาสถาพร ดังจะพึงเห็นได้จากพระราชกรณียกิจนานัปการที่ได้ทรงปฏิบัติตลอดมา ซึ่งไม่อาจยกขึ้นแสดงสาธกด้วยกถามรรคเพียงครั้งเดียวได้ จะรับพระราชทานยกถวายเพียงบางประการเพื่อทรงพิจารณา พระธรรมส่วนชอบอันตั้งอยู่ในพระองค์ เป็นเครื่องเจริญพระราชหฤทัยด้วยพระปีติโสมนัส

จากการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรอย่างต่อเนื่องทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ ทำให้สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงมีพระราชหฤทัยมุ่งมั่นที่จะขจัดปัญหา

ความยากจนและล้าหลังของเกษตรกรเพื่อปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของราษฎรให้ดีขึ้น ได้ทรงศึกษาข้อพัฒนาอย่างครบวงจร ที่มีความสำคัญต่อปัจจัยการผลิต ได้แก่ น้ำ ที่ดิน ทำมาหากิน ทุน ความรู้ในการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ และการตลาด ในการนี้ ได้พระราชทานพระราชดำริให้จัดตั้งศูนย์ศึกษาพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ใน ๖ ภูมิภาคของประเทศ คือ

๑. ห้วยฮ่องไคร้ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่
๒. ภูพาน อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร
๓. เขานินซ้อ อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา
๔. อ่าวคุ้งกระเบน อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี
๕. ห้วยทราย อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี
๖. พิกุลทอง อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส

วัตถุประสงค์ของโครงการจัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาต่างๆ เหล่านี้ ก็เพื่อศึกษาทดลองวิจัยปัญหาเกษตรกรรมในท้องที่ ทั้งด้านทฤษฎีและด้านปฏิบัติ ตลอดจนแสวงหาแนวทางกับวิธีพัฒนาด้านต่างๆ ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและการประกอบอาชีพของราษฎรที่อาศัยอยู่ในแต่ละท้องถิ่น เพื่อให้ราษฎรสามารถรับไปปฏิบัติได้อย่างจริงจัง เมื่อสามารถค้นพบหรือค้นคิด วิธีแก้ไขปัญหาล้วนใด วิธีการหรือประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ แล้ว ก็จัดการ “สาธิต” ภายในบริเวณศูนย์ศึกษาการพัฒนาสำหรับปัญหาส่วนที่ยังขบไม่ได้ก็ดำเนินการศึกษาต่อไป เนื่องจากปัญหาแต่ละข้อมีความยากง่ายไม่เท่ากัน

ในที่สุดประชาชนในท้องที่ ตลอดจนที่มาจากท้องถิ่นใกล้เคียงก็สามารถเดินทางมาศึกษาดูงานวิทยาการแผนใหม่จากงานสาธิตการพัฒนาเบ็ดเสร็จ ซึ่งจะทำให้ทราบถึงวิธีการจะทำมาหากินให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น นอกจากนั้นยังสามารถเข้าฝึกอบรมทั้งในด้านอุตสาหกรรมในครัวเรือน และด้านศิลปอาชีพพิเศษ กิจกรรมทั้งหมดของศูนย์ศึกษาการพัฒนาทุกแห่งจะมีลักษณะคล้ายพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติวิทยาที่มีชีวิตซึ่งนักเรียนนักศึกษาและผู้สนใจทั่วไป สามารถเดินทางไปชมในแง่ทัศนศึกษานอกสถานที่ ตลอดจนพักผ่อนหย่อนใจไปในโอกาสเดียวกัน การกิจหลักอีกประการหนึ่งก็คือการกระจายผลที่ได้จากการศึกษาในรูปแบบของวิธีการพัฒนาไปสู่ท้องถิ่นอื่นๆ ในภูมิภาคเดียวกัน จนกระทั่งขยายแผ่กระจายวงกว้างออกไปเรื่อยๆ หากพบว่าพื้นที่ใดในแต่ละภาค ประสบปัญหาหนักและ

อาจมีลักษณะแตกต่างกันก็อาจพิจารณาจัดตั้งศูนย์สาขาขึ้น โดยได้รับการสนับสนุนในทุก ๆ ด้าน จากศูนย์ใหญ่ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่างๆ กระจายกันอยู่ตามท้องถิ่นทั่วทั้งประเทศ ประมาณ ๑,๐๐๐ โครงการ โครงการเหล่านี้ครอบคลุมกิจกรรมการพัฒนาสาขาต่าง ๆ ไว้ทุกด้าน ได้แก่

๑. การพัฒนาแหล่งน้ำธรรมชาติและชลประทาน
๒. การส่งเสริมการเกษตรและการพัฒนาอาชีพ
๓. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
๔. การพัฒนาการจัดสรรที่ดิน
๕. การพัฒนาการติดต่อสื่อสาร
๖. การสาธารณสุข โดยเน้นการป้องกันและรักษาสุขภาพอนามัย
๗. การให้การศึกษาโดยให้ฝึกอบรมอาชีพแก่เกษตรกร

โครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ใหญ่ตั้งอยู่ในพื้นที่ยากจนและห่างไกลความเจริญกระจายกันอยู่ในเขตพื้นที่ ๕๖ จังหวัดของประเทศไทย ประมาณ ๑ ใน ๑๐ ของหมู่บ้านทั่วประเทศ หรือประมาณ ๔,๐๐๐ หมู่บ้าน ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาแหล่งน้ำ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นเนื้อที่เพาะปลูกทั้งสิ้นถึง ๒,๕๐๐,๐๐๐ ไร่

โครงการน้ำพระทัยจากในหลวงเพื่อพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามพระราชดำริตามที่กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในและกองทัพบกในฐานะหน่วยงานหลักในการประสานงานกับทุกส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ และภาคเอกชน เพื่อสนองตอบพระราชดำริของสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าในการแก้ไขปัญหาสภาวะการขาดแคลนน้ำอย่างเรื้อรังของประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในฤดูแล้งที่ผ่านมาี้เกิดขึ้นด้วยพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ที่ทรงมีสายพระเนตรอันยาวไกล พระองค์ได้ทรงเล็งเห็นความสำคัญของภาคอีสานทางด้านยุทธศาสตร์ของประเทศ และเกี่ยวกับปัญหาความเดือดร้อนเนื่องจากความแห้งแล้งขาดแคลนน้ำ พระองค์จึงทรงมีกระแสพระราชดำริต่อผู้บัญชาการทหารบก เมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๓๐ ถึงความห่วงพสกนิกรภาคอีสานและได้ทรงมอบให้กองทัพบกในฐานะส่วนราชการที่มีกำลังพล และอุปกรณ์พร้อมมูลอยู่แล้ว ทำหน้าที่เป็นหน่วยหลักในการประสานงานกับทุกส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจและภาคเอกชน เมื่อดำเนินการให้ความช่วยเหลือบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชนโดยเร่งด่วนเฉพาะหน้า และดำเนินการ

ช่วยเหลือพัฒนาภาคอีสานอย่างต่อเนื่องต่อไป ซึ่งจากผลการดำเนินการช่วยเหลือ เฉพาะหน้าดังกล่าว ระหว่างปลายเดือนมีนาคม เมษายน และได้สิ้นสุดการช่วยเหลือ เมื่อปลายพฤษภาคม ๒๕๓๐ ปรากฏว่าได้ผลสำเร็จ สามารถบรรเทาความเดือดร้อนของ ประชาชนลงในระดับที่น่าพอใจอย่างยิ่ง และได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งภาครัฐ และภาคเอกชนทุกหน่วยงานเป็นอย่างดี เพื่อให้การช่วยเหลือพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นไปอย่างต่อเนื่องสามารถแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำได้อย่างถาวรตลอดไป กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในกองทัพบกและทุกส่วนราชการรัฐวิสาหกิจที่เกี่ยวข้อง จึงได้ร่วมกันจัดทำแผนงานหลักเพื่อพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือขึ้น โดยกำหนดหัว ระยะเวลาของการพัฒนา ๕ ปี และจะเริ่มการดำเนินงานตั้งแต่ปลายปี ๒๕๓๐ เป็นต้นไป ทั้งนี้เพื่อ เป็นการสนองพระราชดำริของสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าอย่างต่อเนื่อง จากการช่วยเหลือเร่งด่วนเฉพาะหน้าดังกล่าวไว้แล้ว

ด้วยนำพระราชหฤทัยของสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ดังได้กล่าวมา แล้วจึงก่อให้เกิดโครงการน้ำพระทัยจากในหลวง ตั้งแต่วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๓๐ กองทัพบกได้ระดมทรัพยากรกำลังพล ยานพาหนะ และอุปกรณ์ต่างๆ ของหน่วยทหารใน พื้นที่กองทัพภาคที่ ๒ และจากส่วนราชการให้การช่วยเหลือบริการน้ำอุปโภคบริโภคแก่ ประชาชน รวมทั้งร่วมกับส่วนราชการต่างๆ ดำเนินการพัฒนาแหล่งน้ำด้วยการขุดเจาะ บ่อน้ำบาดาล ขุดลอกหนองบึง สูบน้ำจากแหล่งน้ำ และดำเนินการการทำฝนเทียมเป็นต้น สามารถบรรเทาความเดือดร้อนแก่ราษฎรในปัญหาการขาดแคลนน้ำ เพื่ออุปโภคบริโภค ลงไปขึ้นหนึ่ง

แต่เพื่อเป็นการสนองพระราชดำริให้การช่วยเหลือแก่พี่น้องชาวอีสานเป็นไป อย่างต่อเนื่องส่วนราชการต่าง ๆ รวมทั้งภาคเอกชน จึงได้ร่วมกันจัดทำแผนงานหลัก เพื่อดำเนินการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขภาวะ ขาดแคลนน้ำ โดยเฉพาะน้ำอุปโภคและบริโภคให้เพียงพอแก่ราษฎรในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างถาวรตลอดไป และบรรเทาความเดือดร้อนเกี่ยวกับน้ำเพื่อใช้ในการ เกษตรในห้วงฤดูแล้งหรือสภาพฝนทิ้งช่วง วัตถุประสงค์อีกประการ เพื่อรวบรวมและ ประสานการพัฒนาแหล่งน้ำของหน่วยงานและจังหวัดต่างๆ ให้เป็นแผนรวมของการ พัฒนาแหล่งน้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพียงแผนเดียว และเพื่อฟื้นฟูป่าไม้และ สิ่งแวดล้อมให้อำนาจต่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ และกำหนดเป้าหมายการดำเนินการ

ภาคอีสานเป็นระยะ ๕ ปี ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๐-พ.ศ. ๒๕๓๕ ในลักษณะโครงการเบ็ดเสร็จ สมบูรณ์ เป็นระบบเพื่อพัฒนาภาคอีสานให้บังเกิดความสมบูรณ์ โดยใช้ชื่อโครงการว่า “โครงการนำพระทัยจากในหลวง เพื่อพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตามพระราชดำริ”

แผนงานหลักโครงการนำพระทัยจากในหลวงเพื่อพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตามพระราชดำรินี้ จะสามารถดำเนินการให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ตามที่วางไว้ได้ อย่างแน่นอน หากส่วนราชการต่างๆ รวมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้องกับความสุขของราษฎร ทั้งหมดได้ร่วมกันปฏิบัติหน้าที่อย่างจริงจังและมุ่งมั่นอย่างแท้จริงที่จะทำให้ประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความอยู่ดีกินดี มีความสุขตามอัตภาพ ปัญหาความแห้งแล้งและ ขาดแคลนน้ำจะคลี่คลายเบาบางลงหรือหมดสิ้นไป และอนาคตอันใกล้นี้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีแต่ความเขียวชอุ่มชุ่มชื้นสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหารตลอดไป

โครงการบรรเทาน้ำท่วมกรุงเทพมหานครและปริมณฑลอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จากการที่เกิดน้ำท่วมใหญ่ในเขตกรุงเทพมหานครและพื้นที่ปริมณฑลในปี พ.ศ. ๒๕๑๘, ๒๕๒๑, ๒๕๒๓, และ ๒๕๒๖ ทำให้ทรัพย์สินและพืชผลจำนวนมากของประชาชน ตลอดจนสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ได้รับความเสียหาย สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท วังวิภาวดีรังสิต ทรงห่วงใยปัญหาน้ำท่วมดังกล่าวเป็นอย่างยิ่ง จึงทรงศึกษาและค้นคว้าหาแนวทางแก้ไข พร้อมกับพระราชทานแนวพระราชดำริแก่เจ้าหน้าที่หน่วยงานต่างๆ ให้ร่วมกันแก้ไขปัญหา น้ำท่วมพื้นที่กรุงเทพมหานครและพื้นที่ปริมณฑล ตามแนวพระราชดำริที่สำคัญดังนี้

- ควรเร่งระบายน้ำทางด้านทิศตะวันออกของกรุงเทพมหานครในฤดูน้ำหลาก ให้ไหลออกสู่อ่าวไทย โดยผ่านตามคลองต่าง ๆ และในขณะเดียวกันให้ควบคุมน้ำจาก พื้นที่ด้านทิศตะวันออกที่ไหลเข้าสู่ใจกลางกรุงเทพมหานครให้เหลือน้อยลงด้วย

- จัดให้มีเขตพื้นที่สีเขียวในเขตพื้นที่บริเวณปริมณฑลทางทิศตะวันออกของ กรุงเทพมหานครซึ่งพื้นที่สีเขียวดังกล่าวจะสามารถแปรสภาพเป็นระบายน้ำจากเงินออกสู่อ่าวไทย ได้ตามที่ต้องการ

- สร้างระบบป้องกันน้ำท่วมในเขตกรุงเทพมหานครให้สมบูรณ์
- สร้างสถานที่เก็บกักน้ำตามจุดต่างๆ ในเขตกรุงเทพมหานครตามความเหมาะสม
- ขยายทางน้ำหรือเปิดทางน้ำในจุดที่ผ่านทางหลวงหรือทางรถไฟ เพื่อให้ระบาย น้ำจำนวนมากได้สะดวก

หน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง มีกรุงเทพมหานคร กรมชลประทาน กรมทางหลวง และการรถไฟแห่งประเทศไทย ได้ร่วมกันศึกษาถึงแนวทางและวิธีแก้ไขปัญหาละเอียดแล้ว ทำการก่อสร้างระบบการแก้ไขและป้องกันน้ำท่วมในบริเวณต่าง ๆ เพื่อสนองพระราชดำริ ได้แก่การขุดลอกคลองสำหรับระบายน้ำออกสู่อ่าวไทยให้สะดวก จำนวนหลายสาย ก่อสร้างคันกั้นน้ำและปรับปรุงถนนสายต่างๆ เป็นคันกั้นน้ำทางทิศตะวันออกของกรุงเทพมหานคร ก่อสร้างโรงสูบน้ำช่วยสูบน้ำออกสู่อ่าวไทยและโรงสูบน้ำตามคลองต่างๆ ตลอดจนสร้างอาคารบังคับน้ำตามคลองและที่คันกั้นน้ำหลายแห่ง เป็นต้น ในปัจจุบันแต่ละหน่วยราชการได้ดำเนินการก่อสร้างแล้วเสร็จตามโครงการ สามารถบรรเทาปัญหาการเกิดน้ำท่วมในเขตพื้นที่ส่วนใหญ่ได้ดีไม่ปรากฏน้ำท่วมชงอยู่นานนับเดือน เหมือนกับสภาพน้ำท่วมที่เกิดในปีต่าง ๆ ที่ผ่านมา

โครงการปรับปรุงบึงมักกะสัน ได้พระราชทานพระราชดำริให้จัดทำโครงการบำรุงบึงมักกะสันที่ทรงเรียกว่า “เป็นโครงการแบบคนจน” ทรงโปรดให้พัฒนาเฉพาะในส่วนที่จำเป็นจริงๆ เท่านั้น โดยรักษาสภาพแวดล้อมในบางส่วนไว้ เพื่อจะได้ไม่ต้องลงทุนเป็นจำนวนมหาศาล ซึ่งปรากฏว่าสามารถพัฒนาแหล่งน้ำให้มีสภาพแวดล้อมดีขึ้น และใช้เป็นตัวอย่งในการพัฒนาแหล่งน้ำอื่น ๆ ในลักษณะเดียวกัน

สรุปความว่า ภารกิจหลักของโครงการ ฯ นี้ ในฤดูแล้งคือการกำจัดน้ำโสโครกด้วยผักตบชวา ส่วนในฤดูฝนให้ทำหน้าที่เก็บกักน้ำและระบายน้ำส่วนเกิน สำหรับกิจกรรมที่ได้แก่การใช้ผักตบชวาทำปุ๋ยหมัก เชื้อเพลิง เยื่อสาร ตลอดจนการส่งเสริมการปลูกผักน้ำชนิดต่างๆ เช่น ผักบุ้ง และการปรับปรุงคุณภาพน้ำให้สามารถเพาะเลี้ยงปลาน้ำจืดได้

สมเด็จพระมหปิตุราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงห่วงใยปัญหาการจราจรในกรุงเทพมหานคร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้อัญเชิญพระราชกระแสมายังกรมตำรวจว่า ทรงมีพระราชประสงค์ไม่ให้มีการปิดถนนตลอดแนวเสด็จฯ ขอเพียงแต่อำนวยความสะดวกต่อขบวนเสด็จก็เพียงพอแล้ว ด้านตรงข้ามกับทางขบวนเสด็จฯ ก็ยังเปิดให้มีการจราจรเป็นปรกติ ส่วนด้านขบวนเสด็จฯ ต้องผ่านนั้นก็ให้มีการอำนวยความสะดวกให้ขบวนผ่านไปอย่างเรียบร้อยเท่านั้น ไม่ได้มีการปิดกั้นจราจรแต่อย่างใด

สรุป เหตุผลประการเดียวที่สมเด็จพระมหปิตุราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมุ่งบำเพ็ญพระราชกรณียกิจอย่างตราตรำเห็นดีเห็นชอบทั้งพระวรกาย

และพระราชหฤทัยอยู่ตลอดเวลาเกือบ ๔๐ ปีมาแล้ว เพื่อทรงพระมหากรุณาช่วยแก้ไข ปัญหาพื้นฐานต่างๆ เพื่อยกฐานะความเป็นอยู่ของพสกนิกรที่ยากไร้ในชนบทแม้แต่ ชาวต่างประเทศก็นึกไม่ถึงว่า ในโลกปัจจุบันยังมีพระมหากษัตริย์อยู่พระองค์หนึ่งผู้ทรง อุทิศพระองค์ทรงงานหนักถึงเพียงนี้ เหตุผลของพระองค์ท่านคือเพื่อความร่มเย็น เป็นสุขของประชาชนทุกรูปทุกนาม สมดังพระราชปณิธานที่ทรงประกาศเป็น ปฐมบรมราชโองการว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชน ชาวสยาม”

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชโอรส พระราชธิดา พร้อมทั้งสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา ก็ได้ทรงโดยเสด็จพระราชดำเนินในพระราช ธรรมจริยา เพื่อประโยชน์แห่งประชากรทุกประการดั่งนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบัน พระมหากษัตริย์และพสกนิกรชาวไทย ซึ่งสนิทแน่นแฟ้นมาแต่โบราณกาลจึงดำรงอยู่ และทวียิ่งขึ้น ฝ่ายประชาชนชาวไทยตั้งมั่นอยู่บนพื้นฐานของความจงรักภักดีศรัทธา เชื่อมั่นด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นพันประมาณ ฝ่ายพระมหากษัตริย์ ตั้งมั่นอยู่ในพระมหากรุณาธิคุณอันไม่มีที่สิ้นสุดด้วยน้ำพระราชหฤทัยและพระราชจริยวัตร ประกอบไปด้วยทศพิธราชธรรม และพระราชธรรมจริยาทั้งปวง ดังที่รับพระราชทาน สาธกถวายเป็นกถามรรคนี้ เป็นส่วนประสิทธิ์ปฏิบัติวิญญูญาณนโยบาย ๒ ข้อ คือ อักโกระ ความไม่โกรธ และอวิหิงสาความไม่เบียดเบียน ประกอบด้วยสัจจะและอธิษฐาน จึงนับ เป็นบุญยิ่งของประชาชนชาวไทย ที่ได้มีพระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงดูแลสอดส่องสุขทุกข์ ส่งเสริมการปฏิบัติหน้าที่ของรัฐบาลอีกทางหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อ พระราชประสงค์อันยิ่งใหญ่คือเพื่อความอยู่ดีกินดีของพสกนิกรชาวไทยเป็นสำคัญ

อักโกระ ความไม่โกรธ ประกอบด้วยสัจจะความจริง และอวิหิงสาความไม่ เบียดเบียน ประกอบไปด้วยอธิษฐาน นับเป็นวิญญูญาณนโยบายส่วนประสิทธิ์ปฏิบัติ จัดเป็นมงคลวิเสส ๓

พระราชธรรมจริยาส่วนอิตตสมบัติ สัจจบารมี อธิษฐานบารมี และส่วน ประสิทธิ์ปฏิบัติคืออักโกระราชธรรม อวิหิงสาราชธรรม เป็นวิญญูญาณนโยบาย ซึ่งเป็น ที่ตั้งแห่งสิริมงคลอันพิเศษมีเอกเทศดังได้รับพระราชทานถวายเป็นวิญญูญาณมาดังนี้

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้ทรงอบรมพระองค์ให้ทรงสมบูรณ์ด้วย
ธรรมเป็นมงคลวิเศษส่วนอดีตสมบัติ ทรงดำรงราชไมตรีปรองอิกกับประเทศชาติ
ประชาชนโดยธรรม เป็นมงคลวิเศษส่วนรัฐฎาภิบาลโนบายให้วัฒนสภาพในทุกทาง
ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจทุกอย่างเพื่อให้ประเทศไทยนี้เจริญด้วยอายุ วรรณะ
สุขพละ ธนสารสมบัติทั้งปวง เป็นส่วนปรहितปฏิบัติ แม้ในทางศาสนจักรก็ได้ทรง
ปฏิบัติในฐานะทรงเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภกโดยควรทุกประการ ในพระราชพิธี
เฉลิมพระชนมพรรษานี้ได้ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาสมณศักดิ์พระราชทานเลื่อนและ
ตั้งสมณศักดิ์ใหม่ และได้ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลพระราชทานสังฆวัตถุในสงฆ์ ในบุคคล
โดยน่านับการ ตลอดกาละทั่วเทศะทั้งปวง ประชาชนทั้งชาติกับพระสงฆ์ ต่างระลึก
สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณพันประมาณ ถึงวันมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ
๖๐ พรรษา นี้ จึงพร้อมกันเฉลิมฉลองทั่วประเทศยิ่งใหญ่มหึมาเป็นพิเศษ แสดงความจงรัก
ภักดีด้วยวิธีต่างๆ โดยรัฐบาลอำนวยความสะดวก ขอพระราชทานพระมหากรุณา หล่อ
พระพุทธรูปมา สุดแต่จะมีพระราชดำริ ได้ทรงมีพระราชดำริประกอบด้วยพระราชศรัทธา
ปลาทะที่จะหล่อพระพุทธรูปประจำพระชนมวาร วันพระราชสมภพตามโบราณราชประเพณี
เป็นพระพุทธรูปยืนปางห้ามญาติ ขนาด ๙ นิ้ว หล่อด้วยเงินล้วนกะไหล่ทองและพระพุทธรูป
มหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา มีจำนวนตามพระชนมพรรษาแต่ในครั้งนี้นำไปรดเกล้า ๆ
ให้หล่อองค์เดียว เป็นพระพุทธรูปขนาดหน้าพระเพลขนาด ๑๘ นิ้ว เท่ากับพระกัปประ
(หนึ่งศอกของพระองค์) เป็นพระพุทธรูปแบบพระพุทธรูปนวราชูปถัมภ์ แต่โปรดเกล้าให้เป็น
พระพุทธรูปปางสมาธิและกะไหล่ทอง และได้ทรงบรรจุประดิษฐานพระพุทธรูปผงพิมพ์
จิตรลดาด้วยพระองค์เองไว้ที่ฐานบัวบัลลังก์ พระพุทธรูปทั้ง ๒ องค์นี้ ได้เสด็จทรงเททอง
หล่อเมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๐ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระพุทธรูป
มหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบนี้ได้ประดิษฐานคู่กับพระสัมพุทธพรรณี ใน
พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และรัฐบาลจะได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานโดย
เสด็จพระราชกุศลถวายฉัตรทองคำ ๑ คู่ พุ่มทองเงิน ๑ คู่ ถวายเป็นพระบรมราชาอนุสรณ์
แห่งมหามงคลพระชนมพรรษาครบ ๕ รอบ ตั้งถวายเป็นพุทธรูปบูชาในพระอุโบสถวัด
พระศรีรัตนศาสดารามเป็นสักขีแห่งความจงรักภักดีของปวงชนชาวไทยทั่วประเทศ (ในวันที่
๗ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๐)

ได้เสด็จพระราชดำเนินประกอบพระราชพิธีฉลองสมโภชพระพุทธรูปประจำพระชนมวารพระพุทธรูปมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ และพระไตรปิฎกฉบับสังคายนามมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในวันที่ ๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๐

อนึ่ง ได้เตรียมจัดหาน้ำที่ทำพิธีพลีกรรมจากแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่มีชื่อเป็นมงคล ๑๐๓ แห่งทั่วราชอาณาจักรที่ประชาชนเคารพนับถือกันมาตั้งแต่โบราณกาล ทำพิธีพลีกรรม พร้อมกันในวันธงชัย คือวันพุธที่ ๑๑ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๐ เวลา ๑๓.๓๐ น. และได้อัญเชิญมารวมประกอบรัฐพิธีเสกน้ำพระพุทธรมณต์ศักดิ์สิทธิ์ ณ พระวิหารหลวงวัดสุทัศนเทพวราราม กรุงเทพมหานคร ในวันธงชัยคือวันพุธที่ ๒ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๐ เวลา ๑๓.๓๐ น. มีสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกเป็นองค์ประธานพร้อมด้วยสมเด็จพระราชาคณะและภavanaจารย์รวม ๖๑ รูป และในวันเสาร์ที่ ๕ ธันวาคม อันเป็นวันมหาอุตมมงคลพิเศษเฉลิมพระชนมพรรษาครบ ๕ รอบ กระบวนอิสริยยศได้แห่อัญเชิญน้ำพระพุทธรมณต์ศักดิ์สิทธิ์จากวัดสุทัศนเทพวรารามไปยังมณฑลพิธีพระที่นั่งชัยมังคลาภิเษก ท้องสนามหลวงและได้ขอพระราชทานพระมหากรุณาธิคุณเสด็จออกมหาสมาคม ณ พระที่นั่งชัยมังคลาภิเษก ท้องสนามหลวงเพื่อทรงรับน้อมเกล้าฯ น้อมกระหม่อมถวายชัยมงคล และทรงรับทูลเกล้าฯ ทูลเกล้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายน้ำพระพุทธรมณต์ศักดิ์สิทธิ์ลงในพระครอบมูรธาภิเษกที่ทรงถือจากผู้แทนปวงชนชาวไทยในช่วงเวลาเช้า

นอกจากนี้ ยังมีกิจที่ประกอบกระทำน้อมเกล้าฯ ถวายอีกมาก เช่น จัดให้มีการบวชพระการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติพระมหाराชแห่งสยาม การวิ่งลอยฟ้าเฉลิมพระเกียรติ ซึ่งมีผู้เข้าร่วมจำนวนเป็นแสน ยิ่งใหญ่อย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน เป็นการเปิดสะพานพระราม ๙ อันเป็นสะพานที่มีช่วงกลางยาวที่สุดในโลก สวนหลวง ร.๙ สวนเฉลิมพระเกียรติสร้างน้อมเกล้าฯ น้อมกระหม่อมถวายในมหามงคลพิเศษนี้ มีการตกแต่งประทีปธงทิวงดงามสว่างไสวไปทุกหนทุกแห่ง อีกทั้งการบำเพ็ญกุศลสาธารณประโยชน์นานา น้อมเกล้าฯ น้อมกระหม่อมถวายด้วยจิตใจเทิดทูน ศรัทธาจงรักภักดีในสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงคุณอันประเสริฐ ทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก ตั้งสัจจาธิษฐานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วยจิตใญ่น้อมถวายพระพรชัยมงคล

โยธ ปลูกจสตาธิก-
 ตีสพุทธสเก มงก-
 มิคสิรสุต ธนุวาค-
 ประมินุโท มหาภูมิ-
 มหิตลาธิเบศรสโร
 นรปดินุทสุยามินุทา-
 นาลปวิตุตสวุหโย
 นวมินุโท มหาราชา
 เทวจุตดาฬีสวสุธานี

เทวสทสุสานมุปรี
 รุตุตมวสุสมงคเล
 มสุส ทิเน ว ปลูกจเม
 พลอตุลยเตชวา
 รามาธิปติ จุกุโกโส
 ธิราชปรโรม ตลา
 คุณเสฏฐโร ชนุตุตโม
 สฎฐยทุเทสิทวสุสิโก
 รชช กอารติ โสตุถินา.

วันที่ ๕ ธันวาคม มิคสิรมาส พุทธศักราช ๒๕๓๐ ปีมะโรง อันเป็นอุดมมงคลนี้ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรามาธิบดินทร์ จักรีนฤบดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐสูงสุดแห่งนรชน พระมหา-
 ราชเจ้าจอมไผท รัชกาลที่ ๙ ทรงมีพระชนมพรรษาครบ ๕ รอบ ทรงครองราชสมบัติมา
 โดยสวัสดิ์ ๔๒ ปี

ธมมราชา ปิตุราชา
 รฎฐาภิपालโนปาย
 ทาน สีสล ปริจจาค
 อุกุโกโร อวิหีสตา จ
 ทสิเม เกนจิ สกุกา
 สพุเพส ชาติเต เปม

สพุพพยยาภิมานิโต
 ปยุตุโต ธมมปิตุต
 อาชชว มทุทว ตโป
 ขนุติ จ อวิโรธน
 ตสุสตุตเนว ปสสิตุ
 ธมมราชา สกตุติก

พระธรรมราชา พระราชาผู้ทรงธรรม พระปิตุราชา พระราชาผู้ทรงเป็นพระบิดา
 เป็นพระพ่อเมือง อันชาวไทยทั้งปวงนับถือ เทิดทูน ทรงประยুক্তธรรมและความเป็นบิดา
 ในรัฐฐาภิपालโนบาย ธรรม ๑๐ ข้อเหล่านี้ คือ ทาน สีสล จาคะ สละ บริจาค อาชชวะ
 ความตรง มัททวะ ความอ่อนโยน ตบะ ความเพียรปฏิบัติหน้าที่ อักโกระ ความไม่โกรธ
 ประกอบด้วยเมตตา อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียนประกอบ ด้วย กรุณา ขันติ ความอดทน
 อวิโรธนะ ความไม่ผิด อันใคร ๆ อาจเพื่อเห็นในพระองค์แห่งพระราชานั้นความรัก พร้อม
 ทั้งความักดีจึงเกิดแก่ประชาชนทั้งปวงในพระธรรมราชา

เตหิ เตหิ วิเสเสหิ
 จิรญชีวี มหาราชา
 ยสสา เตชสา จาปี
 สทา ภทฺรานิ สมฺปสฺสํ

คุณฺเหหิ ปฏิมญฺทิตโต
 สุขปฺปตฺโต อนามโย
 วทฺถมฺยนฺโต นรุตฺตโม
 จิรํ รชฺเช ปตฺติฏฺจตุ

ขอสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงประดับด้วยพระคุณสมุทัยอันพิเศษ
 นั้นๆทรงพระชนมพรรษายืนนาน ทรงพระตำราญสมบุรณ์พระอนามัยทรงพระเจริญด้วย
 พระราชอิสริยยศเดชาานุภาพทอดพระเนตรเห็นแต่กิจการอันเจริญเป็นนิตยกาล เสด็จสถิต
 ยืนนานในพระราชมไหศวรรย์ ปกครองรัฐลีลามณฑลให้สมบุรณ์สมพระราชประสงค์

ลำดับนี้ พระสงฆ์ผู้ได้มาในมหามงคลกาลนี้ มีสมเด็จพระสังฆราช สกลมหา-
 ปริณายกเป็นประธาน มีสมาณันท์ตั้งสัตยาธิษฐาน ขอพรพระศรีรัตนตรัยที่ปรากฏเป็น
 มงคลสูงสุดของทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย ประสิทธิถวายเป็นสมเด็จบรมบพิตร
 พระราชสมภารเจ้า

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ
 มหาสงฺฆํ ปิโพะเชสิ

อตุตฺมํ ธรรมมชฺชคา
 อิจฺเจตํ รตนตฺตยํ

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้ธรรมอันสูงสุด ยังพระสงฆ์หมู่ใหญ่
 ให้เบิกบานตื่นจากกิเลสนิทรานี้จัดว่าพระรัตนตรัย คือวัตถุอันประเสริฐให้เกิดความดี
 ๓ ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์อย่างยิ่งใหญ่ไพศาลแก่ผู้เลื่อมใส ด้วย
 เดชาานุภาพพระศรีรัตนตรัยดลบันดาลขออุปัทวันอันตรายและอุปสรรคศัตรูทั้งหลาย
 จงอย่าบังเกิดถูกต้องพ้องพานซึ่งไทยสยามรัฐมหาชนบทนี้ ในกาลไหนๆ จงบาราศไกล
 ด้วยประการทั้งปวง ความเป็นผู้ไม่มีโรค ความสุขสำราญ ความเป็นผู้มีอายุยืนนาน และ
 ความบริบูรณ์แห่งวัตถุทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งวิบุลผลนั้น ทั้งสุขโสมนัสสวัสดิ์ในที่
 ทุกสถาน จงเกิดมีงเป็นไป แต่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงอภิบาลไทย
 สยามรัฐมหาชนบทนี้กับทั้งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชชนนี
 พระราชโอรส ธิดา พระบรมราชวงศ์ และคณะรัฐบาลมุขอำมาตย์มนตรีสภาเสวกามาตย์
 ทหารพลเรือน ตำรวจ พสกนิกรประชาราษฎร์ สมณชีพราหมณ์ ขอเทพเจ้าทั้งหลาย
 ทั่วจักรราศรีผู้สถิตอยู่ในไทยสยามรัฐมณฑล จงตั้งไมตรีจิตอภิบาลรักษาสกลไทยสยาม
 รัฐลีมาอาณาเขตซึ่งสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงเป็นองค์พระประมุข ด้วย

นำเข้าไปใกล้ซึ่งอิฏฐวิบุลผลอันเป็นหิตานุหิตประโยชน์ คอยป้องกันซึ่งสรรพโทษ
อันไม่เกื้อกูลแก่ความเจริญ อย่าให้เกิดมี

**สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ
เอตสฺมี รตนตฺตยสฺมี**

**สิทฺธมตฺถุ อิทํ ผลํ
สมฺปสาทนเจตโส**

ขอผลที่กล่าวนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ แต่
สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้มีพระราชมนัสเลื่อมใสในพระรัตนตรัยนี้
สมพระบรมราชประสงค์ทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิสาขบูชาพระธรรมเทศนาในพระมงคลวิเสสสภา เป็น
ปธานียมังกลานุโมทนา เอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

พระมงคลวิเสสกกถา

ในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา
ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง
วันเสาร์ ที่ ๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๙

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
รับพระราชทานถวาย

นโม ตสส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส.

อายุ วณฺณํ ยสํ กิตฺติ	สคฺคํ อจฺจจากุสฺสินฺตํ
รติโย ปตฺถยาเนน	อุพารา อปราปรา
อปฺปมาทํ ปสฺสฺสนฺติ	ปฺปญฺญกิริยาสุ ปญฺญิตา
อปฺปมตฺโต อุโถ อตฺถเ	อธิคฺคณฺหาติ ปญฺญิตो
ทิกฺขุเช ฐมฺเม จ โย อตฺถโ	โย จตฺถโ สมนฺปฺรายิโก
อตฺถาภิสฺมยา ธีโร	ปญฺญิตโถติ ปวฺจจตีติ.

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัยนาในพระมงคลวิเสสกกถา ฉลองพระเดช
พระคุณประดับพระปัญญาบารมี เป็นปสาทนียกถามังคลานุโมทนา ในพระมหามงคล
สมยาภิลักขิตกาลเฉลิมพระชนมพรรษา สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรง
พระคุณอันประเสริฐ ทรงพระราชปรารภมหาสิริมงคลวาระนี้ ที่ตรงกับมงคลสุริยคติ-
ทินกาลแห่งพระบรมราชสมภพ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้กำหนดพระราชพิธีการ
ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ถ้วนเป็นมงคลวิเสส เหตุแห่งสรรพสุกมณูญอดุลยผล อาทิ
ทานมัยสัลลัมภกาวนามัยบุญกิริยา เป็นไปในพระพุทธานุภาพอันตรัย อติศยอนุตตรบุญเขต
ประกอบด้วยสมณเพศบริษัทเป็นต้น ทรงแผ่พระราชกัลยาณจิตถวายส่วนพระราชกุศล

อุทิศส่วนพระราชกุศล พระราชทานส่วนพระราชกุศล ในอดีตพระมหากษัตริย์ราชเจ้า
ทุกพระองค์ ในเทวนิกรทุกสถาน ในทุกพระองค์ ทุกท่านผู้อภิบาลป้องกันรักษาพระ
มหाराชาธิราชเจ้าและสถาบันทั้งปวง ทรงแผ่พระราชกุศลด้วยพระมหากรุณาธิคุณใหญ่
หลวง เพื่อความเจริญความเกษมสุขสวัสดิ์ ไปในพระราชวงศ์มุขมหาอมาตย์มนตรี
สภาเสวกามาตย์ สมณชีพรามณ์ อาณาประชาราษฎร์ทั่วทั้งนั้น พระราชกุศलय่อม
ประมวลกันเป็นมงคลวิเศษเหตุให้ทรงได้รับไมตรีหิโตปเทศกัลยาณจิตน้อมถวายพระพรชัย
จากสรรพเทพน้อยใหญ่และมนุษย์ให้ทรงบริสุทธิสถาพรในพระสิริราชย์มโหศวรรยาธิปัตย์
เจริญพระชนมายุพระราชสิริสวัสดิ์เกษมจากสรรพโรคสรรพอุปัทวันตราย

อนึ่ง พระราชกุศลทั้งหลายที่ทรงบำเพ็ญแล้วด้วยดี ย่อมเป็นบุญราศรีบุญนิธิ
สุขุบายมงคลวิเศษปิยคติ วิวัฒน์ให้สัมฤทธิ์อิฏฐกัณตมนาปผล คือ อายุ วรรณะ
สุข ยศ สวรรค์ สมด้วยนิคมคาลาประพันธ์แห่งพระสูตรพุทธภษิตตรัสประทานโอวาท
แก่นาถปิณฑิกคฤหบดีว่า

อายุ วรรณิ ยล กิตติ
รติโย ปตลยาเนน

สัคค อจจากุลินต
อุพารา อปราปรา

เป็นต้น มีความว่า เมื่อนรชนมาปรารถนาอายุ วรรณ ยศ เกียรติ สวรรค์ ความเกิดใน
ตระกูลสูง และความยินดีเกษมสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป พึงบำเพ็ญความไม่ประมาทให้ยิ่ง ๆ ขึ้น
ไปในสันดานเถิด สามารถเป็นบ่อเกิดแห่งกุศลและคุณที่ประสงค์ บัณฑิตทั้งหลายย่อม
สรรเสริญความไม่ประมาทในบุญกิริยา การทำบุญทั้งหลายอันเป็นไปในกายวาจาจิตและ
กุศลสุจริตซึ่งเป็นไป ณ ภูมิ ๔ คือ กามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร โลกอุดร ทุกประการ
บัณฑิตชนผู้ไม่ประมาทแล้วย่อมยึดประโยชน์ทั้งสองไว้ได้ คือประโยชน์ในทิฏฐธรรมภพนี้
และประโยชน์เป็นไปในสัมปรายภพหน้า เพราะอาศัยความบรรลุประโยชน์กิจด้วยปัญญา
ความไม่ประมาท เป็นเหตุให้บัณฑิตชาติยึดประโยชน์ทั้งสองไว้ได้ด้วยประการฉะนี้

พระราชกุศลบุญราศรี ซึ่งสมเด็จพระมโหฬารราชสมภารเจ้าทรงบำเพ็ญโดย
กำลังพระปัญญาบารมีและอัปมาทธรรมเป็นปฏิปทาให้อิฏฐวิบุลผล มีอายุเป็นต้น เป็นไป
โดยชอบต้องตามสุคโตวาทสัมมาปฏิบัติด้วยประการฉะนี้

อิโต ปรี ปวกุขามิ
มหाराชาธิราชสุต

ตํ ตํ วิเสสมงคํ
คุณาลงการสมมตํ

วุจจมานันฺ ทิ สุตฺวาน
 อุปฺปชฺเชยฺย นรินฺทสฺส
 ภิกฺขุโย สมฺปาทเน จิตฺตํ
 เตนปิจ ชนินฺทสฺส

โยนิโส ปจฺจเวกฺขโต
 โสมนสฺสสมนฺปฺปกํ
 ปณฺิเช ตทนนฺตรํ
 โสตุถิ จ มงฺคฺลํ ลียา

ลำดับนี้ จะรับพระราชทานพรณนาพระราชจริยาสุรูปปฏิบัติ ที่ตั้งแห่งสวัสดิมงคลวิเสสเป็นพระคุณอสังการ มีพร้อมบริบูรณ์ในสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าเมื่อได้ทรงสดับแล้ว ทรงปัจจเวกษณ์ถึงโดยกำลังพระปรีชา ก็จักเกิดพระปิติปราโมทย์มีกำลัง แต่นั้นก็จักตั้งพระราชหฤทัยบำเพ็ญเพิ่มพูนให้บริบูรณ์ให้ยิ่งสรรพสิ่งสิริสวัสดิพิพัฒนามงคลก็จักเกิดเป็นมหาผลแต่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ข้อนี้สมด้วยประพันธคาถาที่บัณฑิตรับพระราชทานกล่าวถวายพระมหากษัตริย์ครั้งโบราณกาล กราบทูลให้ทรงวิจารณ์ทศพิชราชธรรมที่ทรงบำเพ็ญอยู่ว่า

ทานํ ลีลํ ปริจจาคํ
 อุกุโธ อวิหีสลฺยจ
 อิจฺเจเต กุสเล ธมฺเม
 ตโต เต ชายเต ปิติ

อาชฺชวํ มทฺทวํ ตปํ
 ขนฺติลฺยจ อวิโรธนํ
 จิตฺเต ปสฺสาหิ อุตฺตนิ
 โสมนสฺสสฺสสมนฺปฺปกํ

ขอสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพิจารณาพระธรรมส่วนชอบอันตั้งอยู่ในพระองค์ คือทาน คีล บริจาค ความตรง ความอ่อนโยน ตบะคือความเพียร เมตตาคือความไม่โกรธ กรุณาคือความไม่เบียดเบียน ความอดทน ความไม่ทำให้ผิดดั่งนั้น ๆ เกิด แต่นั้นพระปิติโสมนัสจักมีขึ้นในพระองค์มิใช่น้อย

ก็แลพระราชจริยาซึ่งเป็นคุณาภรณ์อลงกต สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงมีเมตตาอันวิสัยที่จะรับพระราชทานบรรยายแต่โดยเอกเทศ

ในศกนี้ (๒๕๒๙) จะขอรับพระราชทานถวายวิสัยนาพระคุณพิเศษ ส่วนอรรถ-สมบัติด้วยวิริยะและขันติ ส่วนปรหิตปฏิบัติ จะรับพระราชทานถวายวิสัยนาด้วยรัฐาภิบาลนโยบายพอเป็นนิตศนัย

วิริยะ ความเพียร ตามศัพท์ว่าความเป็นผู้กล้า ทั้งในทางละไม่ทำ ทั้งในทางทำให้มีขึ้นเป็นขึ้น เมื่อแสดงโดยทั่วไปก็เป็นคำกลาง ๆ อาจเพียรทำชั่วก็ได้ ทำดีก็ได้ แต่ทางพระพุทธศาสนาสอนให้เพียรในทางดี คือให้เพียรละเว้นไม่ทำชั่ว ให้เพียรทำดี ดังที่สอน

ให้มีประธานการตั้งความเพียร ๔ สถาน คือเพียรระวังบาปอกุศลที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น เรียกว่า **สังวรประธาน** เพียรละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว เรียกว่า **ปหานประธาน** เพียรทำบุญกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น เรียกว่า **ภาวนาประธาน** เพียรทำบุญกุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งอยู่ และเจริญยิ่งขึ้น เรียกว่า **อนุรักษนาประธาน** ในการตั้งความเพียรดังกล่าว ให้มี **ฉันทะ** พอใจ **วิริยะ** เพียรพยายาม **จิตตะ** เอาใจใส่ไม่ทอดธุระ **วิมังสา** พิจารณาใคร่ครวญให้รู้จักผิดชอบ ควรละควรทำเป็นต้น ทั้ง ๔ นี้เรียกว่า **อิทธิบาท** ธรรมที่ให้บรรลุถึงความสำเร็จตั้งต้นแต่สำเร็จประธานทั้ง ๔ เป็นเครื่องละโก้ชชะ ความนอนจม คือเกียจคร้าน ลักษณะอาการของความเพียรที่ตั้งขึ้นได้ ทรงตัวอยู่ได้ ก้าวหน้าไปได้ เรียกว่า **ธาตุ** กำหนดเป็น ๓ คือ **อาร์มกธาตุ** เริ่มต้นทรงตัวขึ้น **นิกกมธาตุ** ทรงตัวดำเนินไป **ปรักกมธาตุ** ทรงตัวก้าวหน้าไป คือความเพียรตั้งขึ้นได้ และดำเนินก้าวหน้าไป ไม่ล้มเลิกลงในเมื่อมีลักษณะอาการทรงตัวทั้ง ๓ ประคองอยู่นจนกระทั่งบรรลุความสำเร็จ

วิริยะ เป็นบารมีข้อที่ ๕ ที่พระโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญมาเป็นอันมาก ในทศชาติ แสดงมหาชนกชาดกในทางเชื่อมด้วยความเพียร มีเรื่องอยู่ว่า พระมหาชนก พระโอรสแห่งพระเจ้ากรุงมิลินา ต้องพลัดถิ่นไปประทับในต่างประเทศตั้งแต่ทรงอยู่ในพระครรภ์ของพระมารดา มีจิตใจกล้าหาญ มีความเพียรแรงกล้า ได้ขึ้นเรือบรรทุกสินค้าข้ามมหาสมุทรเพื่อไปสู่สุวรรณภูมิ เรือได้ถูกคลื่นลมร้ายแรงอัปปางลงในท่ามกลางมหาสมุทร พระมหาชนกได้ว่ายนำมงกรุงมิลินาโดยไม่ย่อท้อจนถึงวันที่ ๗ เทพธิดารักษามหาสมุทร ชื่อมณีเมขลาได้ผ่านมาพบ จึงได้ตั้งปัญหาถามว่า เพียรว่ายน้ำไปเพื่อประโยชน์อะไร ผลสำเร็จคือความตาย พระมหาชนกได้ตอบโดยความว่า ข้าพเจ้าได้ตรองเห็นโลกวัตร ข้อวัตรปฏิบัติของโลก ตรองเห็นผลของความพยายามจึงพากเพียรอยู่กลางมหาสมุทร ทั้งที่ไม่เห็นฝั่ง เมื่อเพียรทำกิจของบุรุษ ก็ชื่อว่าไม่เป็นหนี้ญาติ ไม่เป็นหนี้เทวดา ไม่เป็นหนี้มารดาบิดา ไม่ต้องเดือดร้อนในภายหลัง คนในโลกนี้ประกอบกิจการงานสำเร็จบ้าง ไม่สำเร็จบ้าง เห็นกันอยู่ คนอื่นจมไปแล้วก็ตาม ข้าพเจ้าจะว่ายข้ามต่อไป ข้าพเจ้าได้เห็นท่านผู้เป็นเทวดาในที่ไกล ก็จักเพียรพยายามต่อไปให้ถึงฝั่งสมุทร เทพธิดาได้ฟังถ้อยคำของพระมหาชนกอันแสดงถึงจิตใจที่ตั้งมั่นในความเพียรพยายามของตนเองทำกิจที่บุรุษพึงทำ ไม่ท้อถอย เพียรไปให้ถึงฝั่งสมุทร เทวดาจึงได้ช่วยนำพระมหาชนกไปส่งถึงมิลินา เรื่องนี้พึงเห็นสารคดีเป็นพิเศษได้ว่า พระมหาชนกมิได้หวังพึ่งเทวดา แต่คิดพึ่งตนเองมาตั้งแต่ต้น เมื่อเห็นเรือจะอัปปาง ก็คิดเตรียมตนว่ายน้ำ แล้วก็เพียรว่ายน้ำ มุ่งให้ถึงฝั่งให้

จึงได้ตลอดเวลาหลายวัน เมื่อเทวดามาปรากฏกล่าวชักชวนให้ท้อแท้หมดกำลังใจ ก็ไม่ยอมทิ้งความเพียร คงมีใจเข้มแข็งมั่นคง มุ่งเพียรว่ายนํ้าจนกว่าจะตายไปกับความเพียร ทั้งที่เห็นเทวดาอยู่เฉพาะหน้าก็ไม่ขอให้เทวดาช่วย ตั้งหน้าช่วยตนด้วยตนเองต่อไป เทวดาจึงได้เข้าช่วย บุคคลเช่นนี้เองเรียกว่าเป็นผู้ที่เทวดาช่วย คือความเพียรนี้เองที่พึงเห็นว่าเป็นเทวดา เมื่อจับทำงานที่แรก มักเห็นความเพียรเป็นความยากลำบากน่าเบื่อหน่าย ต่อเมื่อความเพียรไปจนใกล้จะสำเร็จ ก็จะเห็นว่าความเพียรนี้เป็นเทวดาขึ้นมาทันที ลืมความเหนื่อยยาก เพราะเห็นผลที่ทำให้ปลื้มใจอยู่เบื้องหน้าแล้ว ผู้ที่เคยพากเพียรเหนื่อยยากในการทำงาน ที่จะอำนวยผลที่ปรารถนาอย่างยิ่ง เมื่อใกล้จะสำเร็จผลย่อมจะรู้สึกเห็นดังนี้อยู่ด้วยกัน เพราะงานที่จะสำเร็จผลแน่นอน ย่อมมีทางทะลุปรุโปร่ง เป็นอันสงฆ์ของความเพียรที่ผุดขึ้นมาให้เห็นชัด คนเกียจคร้านจะไม่มีโอกาสได้เห็นเทวดาคืออันสงฆ์ของความเพียร

วิริยบารมี ของพระโพธิสัตว์แบ่งออกเป็น ๓ ชั้น คือ

วิริยบารมี ได้แก่เพียรที่บำเพ็ญด้วยมุ่งหวังพระโพธิญาณเป็นเบื้องหน้า รักเพียรเพื่อพระโพธิญาณยิ่งกว่าคนที่รักและทรัพย์สิน

วิริยอุปปบารมี ได้แก่เพียรที่บำเพ็ญด้วยมุ่งหวังพระโพธิญาณเป็นเบื้องหน้า รักเพียรเพื่อพระโพธิญาณยิ่งกว่าอวัยวะร่างกายของตน

วิริยปรมัตถบารมี ได้แก่เพียรที่บำเพ็ญด้วยมุ่งหวังพระโพธิญาณเป็นเบื้องหน้า รักเพียรเพื่อพระโพธิญาณยิ่งกว่าชีวิตของตน

ขันติ ความอดทน ความทนทาน อย่างสามัญญมีความอดกลั้นเป็นลักษณะ เรียกว่า **อิริยาสนขันติ** ขันติคือความอดกลั้น เช่นทนตรากตรำต่อหนาวร้อน หิวกระหายเป็นต้น ทนลำบากต่อทุกขเวทนาในเวลาเจ็บไข้ได้ป่วย ทนต่อเจ็บใจต่อถ้อยคำจาบจ้วงล่วงเกิน เพราะสิ่งที่อดทนเหล่านี้มีเกิดขึ้นอยู่ที่กายใจ ปรากฏมีหนาวร้อนหิวกระหาย มีทุกขเวทนามีเจ็บจึงอดกลั้นไว้ หนาวร้อนหิวกระหายก็อดกลั้นตามที่ควรอดกลั้น เจ็บปวดก็อดกลั้นไม่ร้องทูลทูลราย เจ็บใจก็อดกลั้นไม่แสดงอาการโกรธร้ายแรงทางกายวาจา อดกลั้นให้อยู่ในใจและพิจารณาระบายออก ทำให้ผ่อนคลาย ไม่ให้เครียด ให้สงบ ใจจึงแจ่มใสชุ่มชื่น กายก็สงบเป็นปกติ อาการดังนี้เรียกว่า **โสรัจจะ** ที่แปลว่าความเสถียรคือสงบปกติ ขันติที่สมบูรณ์จึงต้องมีโสรัจจะ ประกอบอยู่ด้วยการหัดอดกลั้นและทำใจให้สงบเป็นปกติ ในเวลาถูกต้องอนิฏฐารมณ์ คือเรื่องที่ไม่ชอบ ย่อมยากในตอนแรก แต่เมื่อหัดปฏิบัติ

ไปบ่อยเข้า ก็จะง่ายขึ้น จนถึงทำจิตให้สงบเป็นปกติได้ มีอาการมั่นคง มีอารมณ์อะไรมากระทบกระทั่งก็ไม่กระเทือน ขันติก็เลื่อนขึ้นเป็นมีความทนทานเป็นลักษณะ เรียกว่า **ตติตักขาขันติ** ขันติคือความทนทาน ดังที่ตรัสไว้ในโอวาทปาฏิโมกข์ว่า **ขันติ ปรมฺ ตโป ตีติกขา** ขันติคือความทนทานเป็นตบะอย่างยิ่ง

ขันติเป็นอสังการวิเศษ อำนาจผลแก่ผู้ที่มีอยู่ทุกคน เพราะผู้ที่มีจิตเข้มแข็งอดทนสงบเป็นปกติทนทานได้ในทุกสถานการณ์ ย่อมเชื่อได้ว่าที่ตั้งรับอันมั่นคง เป็นผู้ชนะในขั้นที่ตั้งรับแล้ว ทำให้สามารถปฏิบัติกิจหน้าที่ให้สำเร็จ

ขันติเป็นบารมีข้อที่ ๖ ที่พระโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญมาเป็นอันมาก ในทศชาติแสดงจันทกุมารชาดก ในทางเยี่ยมด้วยขันติ มีเรื่องย่อว่า พระจันทกุมาร โอรสพระเจ้ากรุงปุพผวัต ทรงตั้งอยู่ในธรรม ทรงวินิจฉัยคดีความโดยธรรม เป็นเหตุให้ขัดประโยชน์ของปุโรหิต ผู้ไร้ยุติธรรม ปุโรหิตจึงหาเหตุกลั่นแกล้ง จนถึงให้เตรียมการเผาพระกุมารบุชายัญ พระจันทกุมารได้ทรงมีขันติตลอดมา แม้จะต้องถูกเผาบุชายัญ ก็ไม่ทรงยอมสยบให้ อธรรม ประชาชนได้ประจักษ์ในความอดทนสละได้ของพระกุมารเพื่อรักษาธรรมเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน จึงพร้อมกันช่วยพระกุมารไว้

ขันติบารมี ของพระโพธิสัตว์แบ่งออกเป็น ๓ ชั้น คือ

ขันติบารมี ได้แก่ขันติที่บำเพ็ญด้วยมุ่งหวังพระโพธิญาณเป็นเบื้องหน้า รักขันติเพื่อพระโพธิญาณยิ่งกว่าคนที่รักและทรัพย์สิน

ขันติอุปปบารมี ได้แก่ขันติที่บำเพ็ญด้วยมุ่งหวังพระโพธิญาณเป็นเบื้องหน้า รักขันติเพื่อพระโพธิญาณยิ่งกว่าอวัยวะร่างกายของตน

ขันติปรมัตถบารมี ได้แก่ขันติที่บำเพ็ญด้วยมุ่งหวังพระโพธิญาณเป็นเบื้องหน้า รักขันติ เพื่อพระโพธิญาณยิ่งกว่าชีวิตของตน

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงบำเพ็ญวิริยะความเพียรในพระราชกรณียกิจทั้งปวง ทั้งในส่วนที่เป็นไปตามราชประเพณี ทั้งในส่วนที่เป็นไปตามโครงการพระราชดำริเพื่อประโยชน์สุขแห่งประชาชนทั่วทุกภาคของประเทศ ทั้งที่เป็นโลกวัตรคติโลกธรรมวัตรคตินิธรรมทั้งปวง พระวิริยะที่ทรงบำเพ็ญจึงยิ่งใหญ่ไพศาล ควรจัดเป็นพระวิริยบารมีได้ เช่นเดียวกับพระมหากษัตริย์ในมหาชนกชาดก ซึ่งได้เพียรว่ายน้ำมุ่งไปกรุงมิลิตา ซึ่งเป็นเมืองของพระองค์เพื่อทรงช่วยประชาชนในเมืองนั้น และได้ทรง

บำเพ็ญขันตบซ้อนทรากตรำต่อหนาวร้อนหิวกระหาย อดทนลำบากต่อทุกขเวทนาใน เวลาทรงปฏิบัติงาน ในเวลาทรงพระประชวรอดทนพระราชหฤทัยต่ออารมณ์ทั้งที่ นำปรารถนา และไม่นำปรารถนาต่าง ๆ ต่อบุคคลและเหตุการณ์ต่าง ๆ ทรงประกอบด้วย ความเข้มแข็งอดทน ทนทาน สงบพระราชหฤทัยเป็นปรกติได้ ในสถานการณ์ทั้งปวง จึง ทรงเป็นที่ตั้งรับที่มั่นคงพระขันติที่ทรงบำเพ็ญจึงยิ่งใหญ่ไพศาล ควรจัดเป็นพระขันติบารมีได้ เช่นเดียวกับพระจันทกุมารในจันทกุมารชาดก ซึ่งได้ทรงมีขันติในการทรงวินิจฉัยยอรรคคติ โดยธรรม ทรงอดทนต่อการกลั่นแกล้งต่าง ๆ ของปุโรหิต ทรงรักษารธรรมแม้ว่าจะถูกเผา บูชายัญ ทรงมุ่งให้เกิดความเป็นธรรมแก่ประชาชนเป็นที่ตั้ง ไม่หวั่นไหวต่ออันตราย แม้แห่งชีวิตนับเป็นพระราชปฏิบัติส่วนอัสตสมบัตติ คือ **วิริยะ** จัดเป็นมงคลวิเสสที่ ๑ **ขันติ** จัดเป็นมงคลวิเสสที่ ๒

พระราชจริยารัฐาภิบาลนโยบายนั้น คือพระราชกรณียกิจที่ทรงปฏิบัติ กระทำ เพื่อประโยชน์คุณแก่พระราชอาณาจักรและประชาชน จะขอรับพระราชทานถวายด้วย ทศพิธราชธรรม ข้อ ๕ คือ **มัททวะ** ความอ่อนโยน และข้อ ๖ คือ **ตปะ** หรือ **ตบะ** คุณเป็นเครื่องเผาผลาญจำกัดบาปอกุศล โดยปรหิตปฏิบัติปริยาย

มัททวะ แปลว่า ความอ่อนโยน คือความเป็นผู้มีอัธยาศัยอ่อนโยน ไม่ดิ่งดื้อ ถือตนด้วยอำนาจฉันทะ (คือดุจเสา) มีความอ่อนโยนไปตามเหตุผล ตามความสมควร ดังที่เรียกว่า **การณวสิก** เป็นไปตามอำนาจแห่งเหตุที่ควรดำเนิน และมีสัมมาคารวะต่อ ท่านผู้ใหญ่ผู้เจริญ อ่อนโยนต่อบุคคลที่เสมอกันและต่ำกว่า วางตนสม่าเสมอ ไม่กระด้าง ดูหมิ่นผู้อื่นด้วยอำนาจมานะเพราะชาติ เพราะโคตร เพราะยศ เพราะทรัพย์ เป็นต้น

ข้อที่พระมหากษัตริยาราชเจ้าทรงมีพระราชอัธยาศัยอ่อนโยน เมื่อมีผู้กราบทูล ด้วยข้ออรรถข้อธรรมที่ก่อปรด้วยเหตุผล ซึ่งเป็นวิสัยของบัณฑิตชน มิได้ทรงห้ามปราม ทรงวิจารณ์โดยถ้อยถนอ ถัดดีชอบก็ทรงอนุโมทนาอนุวัตรตาม ไม่ทรงถือพระองค์ด้วย อำนาจมานะ ทรงสัมมาคารวะอ่อนน้อมแก่ผู้เจริญโดยวัย โดยคุณ ไม่ทรงดูหมิ่นจัดเป็น **มัททวะ**

บารมีข้อที่ ๕ คือ **วิริยะ** กับทศพิธราชธรรมข้อที่ ๕ คือ **มัททวะ** ความอ่อนโยน ดูถ้อยคำต่างความหมายกัน แต่เมื่อพิจารณาจากหลายพระสูตรจะพบว่ามีความเนื่องกัน อยู่ในประการที่สำคัญ ยกตัวอย่างในกัณฑ์ทรกสูตร แสดงว่าจิตที่ตั้งมั่นเป็นสมาธิแล้ว บริสุทธิผ่องแผ้ว ไม่มีเนิ่น ปราศจากอุปกิเลส เป็นจิตอ่อน ควรแก่การงาน ตั้งอยู่ถึง

ความไม่หวั่นไหวอ่อนนุ่มไปเพื่อญาณปริชาซึ่งเป็นอภิญญาชั้นสูงได้ คือจิตที่จะควรแก่ การงาน คือปฏิบัติงานเพื่อญาณปริชาได้ จะต้องเป็นจิตที่มีสมาธิ มีลักษณะอ่อน ใช้คำว่า มุทกุตะ เป็นจิตอ่อน เมื่อพิจารณาดูก็จะเห็นว่าจิตที่ไม่มีสมาธิเป็นจิตที่กระด้างด้วย อำนาจนิเวรณ คือ กิเลสที่เกิดขึ้นกลุ่มรวมอยู่ในจิตทำจิตให้กั๊กกลุ่มวุ่นวาย ไม่อาจใช้จิต เช่นนี้ทำงาน ไม่อาจนุ่มไปเพื่อพิจารณาเพื่อปัญญาได้ เป็นอันว่าใช้ความเพียรไม่ได้ ไม่มี กำลังที่จะตั้งความเพียร จึงชื่อว่าไม่ควรแก่การงาน ต่อเมื่อจิตเป็นสมาธิ จึงควรแก่การงาน คือควรตั้งความเพียรทำงานได้เพราะเป็นจิตอ่อนโยน เรียกว่ายอมให้นุ่มไปทำงาน แม้ ในการทำงานทั่วไปด้วยความเพียร จิตก็ต้องอ่อนยอมให้นุ่มไปเพื่อตั้งความเพียรทำงาน นั้น เพียรเพื่อทำอะไรให้สำเร็จ จึงต้องมีความอ่อนโยนยินยอมพอใจของจิตประกอบ อยู่ด้วย ในธานูภังคสูตร แสดงอุปมาที่ทำให้เห็นได้ง่ายขึ้น ว่าเปรียบเหมือนช่างทอง สุมทองในเบ้า คือตั้งความเพียรสุมทอง ก็ต้องใช้ความเพียรให้พอดีมิให้มากไปน้อยไป บางคราวก็ต้องสุมไฟให้แรง บางคราวก็ต้องพรมน้ำให้ไฟลดลง เพื่อให้ทองละลายให้ พอดีทองจึงอ่อนเหลว ควรแก่การงานผุดผ่องได้ที่ จึงเททองที่อ่อนเหลวได้ที่ ทำทอง รูปพรรณต่าง ๆ ได้ตามปรารถนา วิธีระกับมัททวะ ความอ่อนโยน จึงต้องประกอบไป ด้วยกันดังนี้ **มัททวะ** เป็นทศพิชราชธรรมข้อที่ ๕

ตปะ หรือ **ตบะ** แปลว่าเผาผลาญ หมายถึงกุศลสมาทานอันเผาผลาญอกุศล วิตกบาปธรรม สมาทานวัตรตามแบบบัญญัติ เป็นอุบายอันจะสังหารอกุศลวิตกบาปธรรม แม้เพียงขณะหนึ่งสมัยหนึ่ง แต่ในพรหมณสมัย แสดงหมายถึงการปฏิบัติถูกต้องตามหน้าที่ เช่นการปกครองประชาชนเป็นตบะของพระมหากษัตริย์ มีคำเป็นคาถาหนึ่งแสดงว่า พระอาทิตย์มีตบะส่องแสงสว่างในกลางวัน พระจันทร์มีตบะในกลางคืน เป็นต้น ผู้บำเพ็ญ ตบะ คือปฏิบัติหน้าที่ให้บรรลุถึงความสำเร็จด้วยดี ย่อมเป็นผู้มีตบะ ปราภฏเป็นผู้มีสง่า เป็นที่ยำเกรง ดังที่พูดกันว่ามิตบะเดชะ ส่วนผู้ที่ไม่ปฏิบัติให้สมกับหน้าที่ฐานะของตน ย่อมเป็นผู้ไม่มีตบะอย่างนั้น ไม่ปราภฏเป็นผู้มีสง่า ไม่เป็นที่ยำเกรง มีภาษิตกล่าวไว้ใน มหาสุตโสมชาดกว่า

พระราชผู้เอาชนะผู้ที่ไม่ควรชนะ	ไม่ชื่อว่าพระราช
เพื่อนผู้เอาชนะเพื่อน	ไม่ชื่อว่าเพื่อน
ภริยาผู้ไม่ยำเกรงสามี	ไม่ชื่อว่าภริยา
บุตรผู้ไม่เลื่อมมารดาบิดาผู้แก่เฒ่า	ไม่ชื่อว่าบุตร

“การช่วยเหลือประชาชนเป็นหน้าที่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ต้องทรงทำประจำอยู่แล้ว อนึ่ง ช่วยเหลือคนที่ตกทุกข์ได้ยากนั้น ก็สอดคล้องกับคำสอนพระพุทธศาสนาด้วยผู้ที่ทำบุญย่อมได้รับความอ้อมอกอ้อมใจคือได้บุญ”

“การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือความพอมีพอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการ และใช้อุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้วจึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจให้สูงขึ้นโดยลำดับ”

“สถาบันพระมหากษัตริย์และพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับโครงการพัฒนาต่างๆ ที่เรียกว่า โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้นเอง ที่เป็นที่มาของความมั่นคงของชาติและความสงบสุขของสังคมไทย ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต”

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งเริ่มขึ้นตั้งแต่ปี ๒๕๑๔-๒๕๑๕ ได้มีบทบาทอย่างสำคัญในการยึดมั่นแนวทางที่สนับสนุนการรักษาความมั่นคงปลอดภัยของชาติมาโดยตลอดและจากบทบาทของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในการแก้ปัญหาหลักต่าง ๆ ของชาติดังกล่าวนี้ อาจจะนำมาวิเคราะห์แยกแยะโดยสรุปให้เห็นถึงบทบาทในเชิงของการสนับสนุนการรักษาความมั่นคงของชาติที่ชัดเจนยิ่งขึ้นดังนี้ คือ บทบาทในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า บทบาทในการเสริมโครงการปกติ บทบาทในแง่ของการริเริ่ม บทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาระบบบริหารดำเนินการพัฒนาในพื้นที่ บทบาทในการสนับสนุนการรักษาความมั่นคงของชาติ เกี่ยวกับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้น ได้ทรงเน้นอยู่เสมอว่า มิได้ทรงมีวัตถุประสงค์ที่จะเข้าไปแย่งงานของรัฐหรือมีลักษณะซ้ำซ้อนกับงานของรัฐ ทั้งนี้เพราะไม่มีพระราชประสงค์ที่จะให้แผนงานปกติของหน่วยงานใด ๆ ที่มีอยู่เดิมต้องหยุดชะงักหรือเสียหาย สิ่งใดที่รัฐทำอยู่และได้ผลดีอยู่แล้ว ก็จะทรงผ่านเลยไป ไปทรงทำในที่ที่เหมาะสมแห่งอื่น

“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” นี้คือพระปฐมบรมราชโองการแห่งสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ที่พระราชทานแก่ปวงชนชาวไทย ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณเมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๑๓ นับตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา พระราชกรณียกิจใหญ่น้อยทุกประการที่ทรงปฏิบัติได้เป็นไปตามพระปฐมบรมราชโองการครบถ้วน และกล่าวได้ว่าเป็นพระบรมราชปณิธานที่ได้ทรงตั้งไว้และทรงเริ่มปฏิบัติตั้งแต่เสด็จเถลิงถวัลราชสมบัติ

พระบรมราชปณิธานที่ทรงตั้งไว้ที่ปรากฏเป็นพระปฐมบรมราชโองการจึงเป็นพระราช-
สัจจาธิษฐานและพระราชสัจจวาจาตามพระพุทธภาษิตที่ตรัสไว้ว่า “**สัจจํ เว อมตา วาจา**
คำสัตย์จริงเป็นอมตวาจา วาจาที่ไม่ตาย” ทำให้สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
พร้อมทั้งประชาชนชาวไทย สถิตมั่นสถาพร ด้วยมีธรรมดังทรงมีพระราชดำรัสประกาศ
ในพระปฐมบรมราชโองการนั้นเป็นหลัก เป็นธงชัยเป็นไปตามอมตสัจจวาจาพุทธภาษิตว่า
“**ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี ธรรมแลย่อรักษาสู่ประพฤติธรรม**” อีกทั้งสมเด็จพระ
พระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ พระบรมราชโอรส พระราชธิดา พร้อมทั้งสมเด็จพระ
ศรีนครินทราบรมราชชนนี และสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ ฯ ก็ได้ทรงดำเนินตามพระราช
ธรรมจริยา เพื่อประโยชน์สุขแห่งประชากรทุกประการ ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่าง
สถาบันพระมหากษัตริย์และพสกนิกรชาวไทย ซึ่งสนิทแน่นแฟ้นมาแต่โบราณกาลจึง
คงดำรงอยู่และทวียิ่งขึ้น ฝ่ายประชาชนชาวไทยตั้งมั่นอยู่บนพื้นฐานของความจงรักภักดี ศรัทธา
เชื่อมั่นด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้นประมาณ ฝ่ายพระมหากษัตริย์
ตั้งมั่นอยู่ในพระมหากรุณาธิคุณอันไม่มีที่สิ้นสุด ด้วยน้ำพระราชหฤทัยและพระราช-
จริยวัตรประกอบไปด้วยทศพิธราชธรรมและพระราชธรรมจริยาทั้งปวง ดังที่รับพระราชทาน
ยกสาธกถวายในกาลมรรคนี่ เป็นส่วนปรหิตปฏิบัติ รัฏฐาภิบาลโนบาย ๒ ข้อ คือ **มัททวะ**
ความอ่อนโยน และ **ตบะ** คุณเป็นเครื่องเผผลาญกำจัดบาปอกุศล ประกอบด้วย **วิริยะ**
และ**ขันติ** จึงนับเป็นบุญยิ่งของประชาชนชาวไทย ที่นอกจากจะมีรัฐบาลรับผิดชอบในการ
บำบัดทุกข์บำรุงสุข ยังมีพระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงดูแลสอดส่องสุข
ทุกข์ ส่งเสริมการปฏิบัติหน้าที่ของรัฐบาลอีกทางหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อพระราชประสงค์ยิ่งใหญ่
คือเพื่อความกินดีอยู่ดีของพสกนิกรชาวไทยเป็นสำคัญ **มัททวะ** ความอ่อนโยน ประกอบ
ด้วยวิริยะความเพียร และตบะคุณ เป็นเครื่องเผผลาญกำจัดบาปอกุศล ประกอบไป
ด้วยขันติ นับว่าเป็นรัฏฐาภิบาลโนบายส่วนปรหิตปฏิบัติ จัดเป็นมงคลวิเสสที่ ๓

พระราชธรรมจริยาส่วนอัตตสมบัติ คือวิริยะบารมี ขันติบารมี และส่วนปรหิตปฏิบัติ
คือ มัททวารธรรม ตบะธรรม เป็นรัฏฐาภิบาลโนบาย ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งสิริมงคล
อันพิเศษมีเอกเทศดังได้รับพระราชทานถวายวิสาขามะณี

สมเด็จพระมหารัชมงคลมุนี ได้ทรงอธิบายพระธรรมคำสอนให้สมบุรณ์ด้วยธรรม
เป็นมงคลวิเสสส่วนอัตตสมบัติ ทรงดำรงราชศรัทธาปกครองอภิบาลประเทศชาติ
ประชาชนโดยธรรม เป็นมงคลวิเสสส่วนรัฏฐาภิบาลโนบายให้วัฒนสถาพรในทุกทาง ได้

ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจทุกอย่าง เพื่อให้ประเทศไทยนี้เจริญด้วย อายุ วรรณะ สุข พละ ธนสารสมบัติทั้งปวง เป็นส่วนประสิทธิ์ปฏิบัติ แม้ในทางศาสนจักรก็ได้ปฏิบัติในฐานะ ทรงเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก โดยควรทุกประการ ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา นี้ ได้ทรงพระกรุณาโปรดฯ สถาปนาสมณศักดิ์พระราชทานเลื่อนและตั้งสมณศักดิ์ใหม่ และได้ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลพระราชทานสังคหวัตถุในสงฆ์ ในบุคคล โดยน่านปีการ ตลอดกาละทั่วเทศะ ทั้งปวง ประชาชนทั้งชาติกับทั้งคณะสงฆ์ ต่างระลึกสำนึกใน พระมหากรุณาธิคุณพันประมาณ ถึงวันมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา จึงพร้อมกัน เฉลิมฉลองทั่วประเทศ แสดงความจงรักภักดีด้วยวิธีต่าง ๆ บำเพ็ญกุศลสาธารณประโยชน์ ต่าง ๆ น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวาย ด้วยจิตใจเคารพเทิดทูนศรัทธาในสมเด็จพระ บรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นองค์พระประมุขแห่งประเทศชาติ องค์เอกอัครศาสนูปถัมภกตั้งสัจจาธิษฐานเป็นอันเดียวกัน ถวายพระพรชัยมงคล

**เดหิ เดหิ วิเสเสหิ
จิรญชวี มหาราชา
ยสสา เตชสา จาปี
สทา ภทฺรานิ สมฺปสฺสํ**

**คุณะหิ ปฎิมนุฑิตโต
สุขปุตโต อนามโย
วฑฺฒยนโต นรุตฺตโม
จรัม รัชเช ปติฏฺฐตุ**

ขอถวายพระพรสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงประดับด้วยพระคุณ สมุทัยอันพิเศษนั้น ๆ ทรงพระชนมพรรษายืนนาน ทรงพระลํารายสมบัติพระอนามัย ทรงพระเจริญด้วยพระราชอิสริยยศเดชาานุภาพ ทอดพระเนตรเห็นแต่กิจการอันเจริญ เป็นนิตยกาล เสด็จสถิตยืนนานในพระราชมโหศวรรย์ ปกครองรัชสีมามณฑลให้ สมบูรณ์สมพระราชประสงค์

ลำดับนี้ พระสงฆ์ได้มาในมหามงคลกาลนี้ มีสมานฉันท์ตั้งสัตยาธิษฐานอัญเชิญ พระศรีรัตนตรัยที่ปรากฏเป็นมงคลสูงสุดของทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลายประสิทธิ์ถวาย แต่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า

**อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ
มหาสงฺฆํ ปิโพเธสิ**

**อตุตฺมํ ฐมฺมมชฺฌคา
อิจฺเจตํ รตนตฺตยํ**

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้ธรรมอันสูงสุด ยิ่งพระสงฆ์หมู่ใหญ่ให้ เบิกบาน ตื่นจากกิเลสนิทรา นี้จัดว่าพระรัตนตรัย คือวัตถุประเสริฐให้เกิดความดี ๓ ประการ

ยอมเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์อย่างยิ่งใหญ่ไพศาลแก่ผู้เลื่อมใส ด้วยเดชานุภาพพระศรีรัตนตรัย ดลบันดาล ขออุปัทวันตรายและอุปสรรคศัตรูทั้งหลายจงอย่าบังเกิดถูกต้อง พ้องพานซึ่งไทยสยามรัฐมหาชนบทนี้ ในกาลไหนๆ จงบาราศ์ไกลด้วยประการทั้งปวง ความเป็นผู้ไม่มีโรค ความสุขสำราญ ความเป็นผู้มีอายุยืนนาน และความบริบูรณ์แห่งวัตถุทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งวิบุลผลนั้น ทั้งสุขโสมนัสสวัสดิ์ในที่ทุกสถาน จงเกิดมีจงเป็นไปแต่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงอภิบาลไทยสยามรัฐมหาชนบทนี้กับทั้งสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชชนนี พระราชโอรสธิดา พระบรมราชวงศ์และคณะรัฐบาลมุขอำมาตย์มนตรี สภาเสวกามาตย์ ทหารพลเรือนตำรวจ พสกนิกรประชาราษฎร สมณชีพราหมณ์ ขอเทพเจ้าทั้งหลายทั่วจักรวาลผู้สถิตย์อยู่ในไทยสยามรัฐมณฑล จงตั้งไมตรีจิตอภิบาลรักษาสกลไทยสยามรัฐสีมาอาณาเขตซึ่งสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงเป็นองค์พระประมุขด้วยนำเข้าไปใกล้ซึ่งอิฏฐวิบุลผลอันเป็นहितานุहितประโยชน์ คอยป้องกันซึ่งสรรพโทษอันไม่เกื้อกูลแก่ความเจริญอย่าให้เกิดมี

สิทธิมตฺถ สิทธิมตฺถ
เอตสฺมิ รตนตฺตยสฺมิ

สิทธิมตฺถ อิทํ ผลํ
สมปสทาทนเจตโส

ขอผลที่กล่าวนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ แต่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้มีพระราชมนัสเลื่อมใสในพระรัตนตรัยนี้ สมพระบรมราชประสงค์ทุกประการ

รับพระราชทานถวายเป็นวิสาขบูชาพระธรรมเทศนาในพระมงคฺลวิเสสกลา เป็นปสทาณีนมิ่งคลาณโมทนา เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

